

ههوانامه کتبی

نارپکیه کانی داگیر بوون

ناوی کتیب: ناریکییه کانی داگیربوون

نووسەر: ژیرۆ زاگرووس

بابەت: هزر و ئەندیشه

چاپ: ئەله کتروونی

سال: ۲۰۲۰

هه‌و‌نا‌مه‌ی کتیب

ناوہرۆک

- ۱ بېشگوتن
- ۴ خویندنگه، قوربانگای یه کهم
- ۹ خویندهواری و نهزانی
- ۱۷ شووناس و ناسنامه
- ۲۵ ناودارانی نهناس
- ۳۱ دهستی شیر و چنگی پلنگ
- ۴۰ زوری و بۆری (دابەشبوون بۆ یه کگرتن)
- ۵۰ پارت، هیمای نه گبەت و پیروزی
- ۵۸ کاوئیزی میژووی درۆ
- ۶۴ ژینوسایدی رهش و سپی
- ۷۰ جهسته یه که له پسانه وه، هه یکه له له دابران
- ۷۹ زاری بی زمان و زمانی بیزار
- ۸۸ ناو و ناتوره
- ۹۴ جاش، زیخیکی نیو چاو
- ۱۰۳ جاشایه تی فهرهنگی و شانازی
- ۱۱۳ گیرۆده بوون
- ۱۲۱ پرسپاره ناریکه کان
- ۱۲۵ پووکانه وه
- ۱۲۹ کۆچی ناچاری و توانه وهی یه کجاری
- ۱۳۴ کوردبوون

- ۱۴۱..... شه‌یدایی قوربانی بۇ جه‌لاد
- ۱۴۷..... داگیرکهری باش، داگیرکهری خراب
- ۱۵۳..... ناسیونالیزی سهره‌تایی
- ۱۵۹..... به‌ها بینرخه‌کان و به‌هاکانی بینرخی (و پیناسه‌ی سیاسیوون)
- ۱۶۳..... مالی ویران و ویژدانی بیمار
- ۱۶۷..... بزه و کزه‌ی هاوکات
- ۱۷۲..... ناریکی مه‌زن و شه‌ری مه‌زن (باشگوتن)

هه‌و النامه‌ی کتیب

پیشکش به:
دیریک له هونه ی په شیو
چرکه یه ک له ژبانی ئاپو

ناریکیه کانی داگیر بوون

ژیرو زاگروس

هه وانی نامهی کیتیب

هه و النامهه كئيب

پیشگوتن

من وهک کوردیک زور پیشتر له وهی که بتوانم مانایهک بو نیشتمان بدؤزمه وه و ههست به داگیربوونی ولاته کهم بکه، له یه کهم ساله کانی خویندنگه وه ههستم به جوری که له داگیربوونی خوم کردوه. ئه وهختانه ی که له ئیوارانی مآندا، باپیرم به داستانه شیعرییه دوور و دریزه کانی وهک «روسته م و زوراو» و «روسته م و ته مینه» و «شهری ئه فراسیاو» و «شهری که ی کؤزادی دیو» و «شیرین و فه رهاد» و ده یان چیرۆکی شیعری حه ماسی و ئه وینداری دیکه به زمانیکی نزی که له زمانی خوم رۆحی تیراو ده کردم و بو به یانی که ده چومه خویندنگه و له وئ دهر و دیوار و کتیب و مامؤستاش به زمانیکی نامؤ له گه لمدا ده دوان و منیش له نیو ئه و زمانه دا وهک رۆحیکی وئ و سه رگه ردان ده خولامه وه، به یه کجاری ههستم به ناریکبوونی رۆحی خوم ده کرد. ئه و کاتانه ی که له ماله وه حه سه ن زی ره ک ده یبردمه که شکه لانی ئاسمان و سه رووده بیتامه کانی خویندنگه دیسان ده یانخسته مه وه خواره وه بو سه رزه وئ، به راستی ههستم ده کرد که من مروفیکم پر له ناریکی. ورده ورده که گه وه ده بووم و بالام ده کرد ناریکییه کانی ش له بهر چاوم گه وره تر و زیاتر ده بوون، هاوکات منیش رۆژ دوا ی رۆژ به ره و ئه و ئاکام و ئه نجامه نزی که ده بوومه وه که «ته واوی ئه و ناریکییانه به ره مه ی تالی داگیربوونی مروفی کوردن». ئه وه ی راستی بی من هه میشه ی ژبانم له گه ل تالی ئه م ناریکییانه دا ژباوم، به لام ئه م تالییه هیچ وه ختی

هیندهی یه کهم رۆژی خویندنگهی کچه کانم توخ نه بووه و نازاری نه داوم. من هه میشهی ژبانم سیسته می پهروه دهی داگیر کهرانم به نارپکییه کی گه و ره ی داگیر بوون زانیوه که بو خوشی ژیده ری یه کهم و سه رچاوه ی سه ره تای ی و سه ره کی به رمهینانی نارپکی گه و ره تر بووه له م کوردستانه (دواتر له سه ره ئه م نارپکییه به وردی باس ده که یین)، به لام له ریگهی خویندنگهی منداله کاندای نه ته نیا ئه م نارپکییه له خه یالمدای مه زنتر و ترسانکتر ده ی نواند، به لکوو خویشم به نارپکترین مروقی داگیر کراوی سه ره ئه م سه ره زمینه ده هاته به رچاو که خه ریک بووم به دهستی خوم منداله کانم به ره و خویندنگه یه ک ده برد که لانی کهم چه ندین ده ساله قوربانگای یه کهم و ره نگه گرنگترینی قوربانگه کانی زور شتی ئیمه ی کوردی داگیر بووه. له گه رانه وه مدا بو مال ئه م خیال و مه راقانه بوون به یه کهم چه که ره ی نووسینی «نارپکییه کانی داگیر بوون».

«نارپکییه کانی داگیر بوون» له راستیدا ئاوردانه وه یه کی بچوو که له به شیکی زور که می ئه و نارپکییه نه ی که داگیر بوون هوکار، ژیده ر و سه رچاوه و پیکهینه ری یه کهم و سه ره کییه نه و ده یان ساله به شیوازیکی سیسته ماتیک هه تا رۆژی ئه مرۆش به رده وام خه ریکه له سه ر کوردستان و له نیو جفاکی کوردیدا ده یانچینی و به ره مه یان دینی. له هیچ که سه ی شاروه نییه که کوردستان ولاتیکی دابه شکراوی داگیر کراوه. ئه م دابه شکاری و داگیر کارییه دیارده یه کی ئاسایی نییه و بیگومان نموونه ی له میژووی جیهاندا ئه گه ر بیوینه نه بی زور ده گمه نه. سی نه ته وه به چوار ده وله ته وه، چوار فه ره نگ

به سێ زمانهوه، ههر ههموویان به دوو ئایینهوه، به بهرچاوی جیهانهوه سهریان کردووه ته لاشه‌ی هاوسینه‌کیان و له‌م پیناوه‌شدا چی ئامرازی پیشکه‌وتوو و که‌ره‌سته‌ی سه‌رده‌مه نه‌ماوه به‌کاری نه‌هینن، ولاتی نه‌ماوه یارمه‌تیان نه‌دات و ریبازی نه‌ماوه تاقییان نه‌کرد بێته‌وه و فیلێک نه‌ماوه نه‌یانکردی بو ئه‌وه‌ی ئه‌م داگیرکارییه به‌کۆمه‌له و ئه‌م دابه‌شکردنه گه‌له‌کۆمه‌یه به ناریکتین شیواز له‌سه‌ر کوردستان جیه‌جیه‌ی بکه‌ن. داگیرکه‌رانی کوردستان زیاتر له‌ سه‌د سا‌له به شیوه‌یه‌کی توکمه و توندوتۆل و هاونا‌ه‌نگ جگه له‌وه‌ی که به ئاراسته‌ی تالانکردنی کوردستان و به ئاقاری قرانکردنی کورد هه‌نگاو ده‌نین، به‌رده‌وام هه‌ولیانداوه که ئه‌م کیانه جو‌گرافی، دیمو‌گرافی، سیاسی و فه‌ره‌ه‌نگییه به شیوازیک به‌ریوه به‌ن که ئه‌گه‌ر بۆیان نه‌کرا به ته‌واوی له‌ناو خۆیاندا بیتوننه‌وه و بیس‌په‌نه‌وه، لانیکه‌م به جو‌ری تووشی ناریکی بکه‌ن که شالووده‌ی تیکبدری و هه‌میشه ئازاری ئه‌م ناریکیانه بژی و ئیتر نه‌توانی له‌هه‌مبه‌ر داگیربوونی خۆی و ولاته‌که‌ی سه‌ره‌له‌بدانه‌وه. ئه‌م ناریکیانه هینده ناریکن که ته‌نانه‌ت زۆر جارن به ئاسانی ده‌توانن لایه‌نه به‌هیزه‌کانی جفاکی کوردی بگۆرن بو بیهیزی، ساته‌وه‌خته‌کانی شانازی و پیروزی ئه‌م گه‌له وه‌رچه‌رخینن بو نه‌گبه‌تی، ره‌وشته‌کانی بکه‌ن به ناره‌وشتی، خۆشه‌ویستی بنوینن به نه‌فرت و به‌گستی خاله ئه‌رنییه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی کوردی بگۆرن بو خالی نه‌رینی. بو تیگه‌یشتن له به‌شیکی بچووکی ئه‌م ناریکیانه ئیستاش ئیوه و «ناریکییه‌کانی داگیربوون».

خویندنگه، قوربانگای یه کهم

به درێژایی ئەم نووسینه هیدی هیدی ده په رژیینه سهر هه ندیکی زۆر کهم له باندۆر و ده رهاویشه نه رینی و لیکه وته نارپکه کانی دیاردهی داگیربوون، به لام ئیستا با ههر لیره وه وهک درێژهی پیشه کی و وهک ده رواجه که بو ده سپیکی ئەم کتیه تیشک بخه یه سهر خویندن و خویندنگه وهک یه کهم ویستگهی شیواندنی که سایه تی و یه کهم کارگهی چاندنی نارپکی له ناخی مروقی داگیرکرای کورد و یه کهمین ههنگاو له نارپکییه کانی داگیربوون. ساته وه ختی رووکردنه خویندنگه بو مندالی داگیرکرای کورد له راستیدا ساته وه ختی و ئلبوونه له دوورپیانیکی ده سپیک و کوتادا که ئەمرو لیکیان جیا ده کاته وه. کوتایی گه شه و بووژانه وه له باوهش داب و نه ریت و فرههنگی دایکدا و ده سپیکی له ناوچوون و تانه وه له نیو فرههنگیکی ناموی داگیرکه ردا. ئەم مروقه داگیرکراه له مه ولا بو ئەوهی له زمانی ماموستا تیبگا ده بی ههر رۆژه و چند په یئیک له زمانه کهی خوی له ماله وه به جیبیلئ و وشه ی زمانیکی سه رده ستی دیکه بخاته شوینانه وه. ئەم رۆژه رۆژی سه ره له دانی که سیکی دیکه و ده سپیکی ژیانیکی دیکه یه له نیو ئەم مروقه دا و هاوکات سه ره تای دونالیته یه کی دژوازی تراژیدیکیشه. ئەو ده چی تا له رینگه ی زمانه وه زمانه کهی خوی لی بزر بکری، له ری دیروکه وه میژووی بشیوینری و به جوگرافیا نه خسه ی ولاته کهی لی تیکبدری و به کورتی له رینگه ی خویندنه وه نه خوینده وار بکری و له رینگه ی زاینه وه تا ئەوپه ری نامویی به خو بیگانه و نامو بی. له سبه یینی

دهسپېنكى خويندنه وه ئېتر مروڤى بندهستى كورد ئه م دوناليتيه به راسكانى دهژى و دهبيتنه بووكه له يهك كه خويندنگه چوڤنى دهوئى يارى له گه ل دهكا و بهره و كوئى دهوئى فريى دهدا. ئه وهى ئه م رۇژه بهرجهسته دهكاته وه ئه وه يه كه رۇژىكى نمادينه بو دهسپېنكى ژيانىكى نوئى و ناموئى تهواو نارېك كه له وانه يه ده يان سال بخايه نيئت. سيسته مى خويندن و پهروه دهى داگېركه رى سهر كوردستان جگه له وهى كه بو خوى نارېكېيه كى گه و رهى نيو جفاكى داگېركراوى كورده، ده زگايه كى مه زنى بهرهمه ينانى زورېك له نارېكېيه كانى ديكه يه كه له به شه كانى داهاتوودا زياتر تيشك ده خه ينه سهر ئه م نارېكېيانه. به كورتى ليره دا به سه ئه وه نده بلېين كه خويندنگه دهسپېنكى ژيانىكى ساخته و دروكانى و نارېكه بو مروڤى داگېركراوى كورد كه ئه گه رچى دهسكردى دياردهى داگېربوونه، له هه مان كاتدا ئامېريكى گه و رهى سه پاندى و بهرده وامى دوخى داگېربوون و ئامرازيكى گرېنگه بو ئاماده كردنى مروڤى كورد بو ئاسايى وهرگرتنه وهى داگېربوونى خوى.

ئه م ده زگايه به سالان هه موو رۇژى په يقىك، داستانىك، گۇرانيه ك، مه ته ليك و په ندىكى پېنشينانمان له بير ده باته وه و له نيو خويدا له چاليان دهنى و بزريان دهكا. ئه م ده زگايه وهك بوونه وه ريكي زيندووى سيسته مى ده ولت نه ته وهى داگېركه بهرپاره دوخى داگېربوون به سهر هه موو قوناخ و هه موو قوژبن و هه موو چركه كانى ژيانى ئه واندا به سه پېنى. زمانى ره سه نى مروڤى داگېركراوى كورد ده برى و زمانىكى نامو ده خزينيته زاريه وه، بهها

رەسەنەکانی لێ دەستینیتەوه و بە نرخەکانی فەرھەنگی سەردەست پێیان دەگوێڕی، کەسایەتی مائەوێان لەبەر رادەمائی و کەسایەتی دەسکردی خۆی دەکاتە بەریان، میژووێان دەسپێتەوه و بە میژووێیەکی درۆ دایاندەپۆشی و ... ھتد. ئیتر خۆپندنگە بۆ سالانێکی زۆر دەبیتە دەزگایەکی بۆ چاندنی ھەموو ئەو نارێکیانەیی کە بە کاری ژبانی بئەستێ و داگیربوون دەشین و سیستەمی داگیرکەر لەوێ دەیانکا بە بئەستێک کە داگیربوون وەک ژبانیکی ئاسایی بژین و وەک باندەییەکی دەستەمۆی نیو قەفەز داگیربوون بە چارەنووسی ئاسایی دەزانن.

ئەگەرچی وەک تا ئیستا دیار کەوتوو ئەم رەوتە لەسەر گەلی کورد بە شیوازێکی پەرچووناسا نەیتوانیوە بە سێنەوێ تەواوەتی کوردی داگیرکراو بگات و نەیتوانیوە مەروێ کورد بە تەواوەتی بگوێڕی و سەرلەنوێ لە چوارچێوەییەکی تردا بپاڤرێنی، بەلام ئەوێ راستی بێ خۆپندنگە لە کوردستانی داگیرکراودا یەکیکە لە سەرچاوە ھەرە بئەرەتی و ھەرە کاریگەرەکانی دروستکردنی ھەموو جوێ نارێکییەکی لەسەر تاک و جفاکی داگیرکراوی کوردی. تاکوو ئیستا لە سایەیی ئەم دەزگایەدا زۆربەیی ھەرە زۆری مندالانی کوردستان بە زمان و فەرھەنگی خۆیان نامۆ کراون و لە بەرانبەرەدا کەوتووونەتە دۆخیکەوێ کە تەنانەت بێرکردنەوێشیان بە زمانی سەردەست بێ. بە شیوازێک لە میژووێ خۆیان بپاڤا کراون کە تەنانەت زۆرجار بە ھێما گەرەکانی دەوڵەت نەتەوێکانی سەردەستی کوردستان شانازی دەکەن. بلیمەتان و شانازییە نەتەوێیەکانی خۆیان ناسن، بەلام

هونه رهناندانی نه ته وهی سهردهست له لایان تا ئاستی پهرهستن
خۆشه و یستن و ... هتد.

من بۆ خۆم له رۆژهه لاتی کوردستان به باشی ئاشنای ئەم
ناریکییه نام. بۆ وینه زۆرینهی ره های خه لکی رۆژهه لات له ماد و
ساسانی هیچ نازان، به لام گه و جانه به شانازییه وه له کۆرش و
تالانامه ی بیستوون و هه خامه نشی ده وین. زۆر به ی خه لک
هه لبه سفانیکی کوردیان نه خویندوو ته وه، که چی به شیکه ی زۆر له
حافز و سه عدییان له به ره. زۆرینه ی خه لک کاتی رووبه رووی
پرسیاریک ده بنه وه ناتوان به زمانه که ی خویان بیر بکه نه وه و
به رسقی پیندهن و په نا ده به نه بهر زمانی فارسی...

به کورتی ده زگای خویندنی سیسته می داگیرکه ره له کوردستان
یه کیکه له بناخه سه ره کییه کانی دروست کردنی ناریکی له
کوردستان و هه له نییه ئە گه ر بلیین سه رچاوه ی یه که می ناریکی
داگیربوون له کوردستان بریتیه له ده زگای په روه رده و خویندن.
ده زگایه ک که به ره هم و داهینراوی داگیرکارییه بۆ داهینانی
داگیربوون و به ره مهینانی مروقی ئاماده ی داگیربوون. ئە لبه ته
ئوه ی که له سه د سالی رابردوودا ئە م ناریکییه ی زۆر ترسناکتر و
به باندۆرتر کردوو ته وه ئوه یه که جفاکی کوردی هاوکات که به
ته واوی دلنیایی و متمانه وه رۆ له کانی خۆی رادهستی ده زگای
په روه رده ی سیسته می سهردهست کردوو، ئە و به شه له ئە رکی
خۆی له پینگه یاندنی منداله کانی پینکه هیناوه. له م روویه وه بیگومان

بەشیکی زۆری ئەم نارێکییە دەکەوێتە ئەستۆی خودی ئیمە ی کورد
بۆ خۆمان.

هەواڵنامەی کۆتیب

خویندهواری و نهزانی

تا ئه شوینهی که من به تایبته له رۆژهلات تیبینیم کردبی، ئهوانهی که به سیسته می پهروهردی دهولهتی سهردهست خویندهوار کراون نهتهنیا زور زیاتر له خه لکی ئاسایی ئامادهگی توانهوهیان تیدایه، به لکوو خویندیش زورجار به شیکن له پرۆسهی تواندنهوهی کورد له نیو فهرهنگی سهردهستدا.

بۆ وینه زۆربهی ئهوه که سانهی که مندالهکانیان له زمانی دایکی بیبهش دهکهن خویندهوارن، خویندهوارانی کورد که دهبنه فرمانبهری دهولهت ئاسانتر و ئاسایتر له گهل داگیربووندا رادین، نهانته زۆریکیان که دهبنه هاوکاری داگیربوون، ههولدههه رفتهار و زمانیان له ههلسوکهوت و زمانی سهردهست نزیک بکه نهوه و نهانته له قسهکردن به زمانی دایکیشدا دهکۆشن تا ئهوه جیگهیه بۆیان دهکری چهند په یفیکی زمانی سهردهستی تیکهل بکهن و ههمیشه زیاتر له کهسانی دیکه تیگین و چه مک و زاراوهکانی دهسهلات و زمانی سهردهست کاویژ دهکه نهوه و ... هتد. به گشتی خویندهواران زیاتر و زۆرتر به رهو داوینی فهرهنگی سهردهست راده کیشرین، ئاسانتر له فهرهنگی دایک داده برین و سووکنتر پشتی لیده کهن و ئامادهگی توانهوه و دهسته موبوونیان له لایهن دهسهلاتهوه زیاتر تیدایه.

بهم پینشهکییه کورته با پیکهوه له ههندی ئه نجام و لیکهوتهکانی سالانی خویندنی مروقی بندهستی کورد بکۆلینهوه بۆ ئهوهی ههندی روونتر و نزیکنتر له واتای دهسته واژهی قوربانگای یه کهم بۆ

پیناسەى خۆیندنگە تیبگەین. بەلام پیش ئەو بە بری پرسى
 بنەرەتى لەمەر چەمكى خۆیندن لە خۇمان بکەین و بزانی تیبگەه
 راستەقینە بۆ خۆیندن چیه. پرسگەلیكى وه کوو خۆیندهوارى
 چیه، خۆیندهوار کیه، ئەو بنەمایانە چین که کەسى خۆیندهوار
 پینان دەناسریتەوه، ئایا خۆیندهوارى تەنها بریتیه له توانای
 نووسین و خۆیندنهوه، ئەگەر وابی گەلۆ خۆیندهوارى بە زمانى دایک
 له گەل خۆیندهوارى بە زمانى سەردهست چى جیاوازیان ههیه،
 ئایا بەدهست خستنى پروانامەى خۆیندهواربوون بەواتای
 خۆیندهوارى دیت؟... و هتد.

بەپنی زۆر بەى پێوهره جیهانییهکان هەندى له ره گەزه
 سەرەکیهکانى خۆیندهوارى بریتین له توانای درووست کردن و
 پیکهینانى په یوهندى له گەل ئەندامانى کۆمه لگادا و ههروهها له گەل
 هزر و بیر و باوهره جیاوازهکاندا، توانای بهریوه بردن و ئیداره کردنى
 داهاات و خهرجى رۆژانه، توانای لیک جیاکردنه وهى راستى و
 درووستى ئەو په یامانهى که به مروّف ده گات، توانای پیگه یاندن و
 پهروه ده کردنى منداله کان به شیوازیكى سەردهمى و شایسته،
 توانای کەلک وهەرگرتن له تەکنۆلۆژیای سەردهم. و ئەلبەتە پروون و
 ئاشکرایه که هه موو ئەم تاییه تەمەندیانەش باس له ژيانى مروّفیكى
 ئاسایى له نیو کۆمه لگه ئاساییه کهى خۆیدا ده کەن. به واتایه کى دى
 به شیکى زۆر گه وره و گرینگی خۆیندهوارى بریتیه له راهاتنى
 مروّف بۆ ژيانى ئاسایى و بیکیشه له نیو کۆمه لگه کهى خۆیدا.

ئەمرو كە دواى سالانىكى زور له خویندن بو خوم بىر له پیناسهى خویندهوارى دهكهموه، دهكهمه يادى يهكهم روزهكانى رويشتن بو خویندنگه. لهو روزهاندا ههموو كهسى دهيانگوت خویندن وهكوو رووناكى وايه، مروقى نهخویندهوار وهكوو كویر وايه و له هيچ ناكات، ههركهسى نهخوینى دهىى بو دوزينهوى ئادرسىك دهستى بگرن، مروق به خویندن زانا و ژير دهىى و ... هند. لهراستيشدا ئەمجوره تيرواينهى خهلك بو خویندهوارى تا رادهيهكى زور ههر ئەوانه بوون كه پيوهره جيهانىيهكان پیناسهى دهكهن. بهلام ئەمرو با لهگهل يهكدى بزائين ئاكامى خویندنهوى بهسالانى ههموومان له كويوه بهرهو كوى رويشتوو و به كوى گهيشتوو. ئيمه ههر له دهسپىك و سهرهتاوه له زمانى داىكى خومان دابراين و نابهدل خراينه داوينى زرزمانىكى سهردهستهوه، نه لهبهر ئەوهى زمانهكهى خومان تيرى نهدهكردين و نه بو ئەوهى زرزمانى سهردهست بهخيومان بكات و بمانگهيينى، بهلكوو بهپنچهوانهوه بو ئەوهى بمانتوينيتهوه و لانيكهم بهشيك له روخمان بگورى و ديسان ئەگهر بوى نهلوا هدر هيچ نهىى دهروونمان ليخن بكا و بمانشيوينى. ئەوهى راستى بى دهسپىكى ئەم چارهنووسه نادياره گهلى ئالوزتر و مهترسيداتر بووه. ههموومان به تيرويشكى دۇخى داگيربوونمان لهنيوان سى زمانى داگيركهدا دابهش كراين و بهم شيوهيه ههر له سهرهتاوه نهتهنيا له زمان، بهلكوو له بهشيكى زورى هاوزمانهكانى خومانيش دوور كراينهوه و دابريئراين. به واتايهكى دى، تهنيا ئەمه نهبوو كه به زمانى خومان نهخوینين، بهلكوو لهمه زياتر و خراپتر، لهگهل

هاوزمان و هاونه تهوه کانی خۆماندا ته نانهت به يهک زمانی هاوبه شيش نه مانخویندوووه تا به شکم له دواروژدا وهک ئەندامانی يهک په يکهري جفاکی له گهڻ يه کتریدا پردیکی هاوبه شی دانووستانمان هه بی. بهم شیوه يه ئەگه ر يه کئی له ئەرکه کانی په روه رده و خویندن بو خه لکی ئاسایی بریتی بووبی له دروستکردنی پردی په یوه ندى هاوبه ش له نیوان تاکه کانی کۆمه لگه دا، په روه رده له سه ر ئیمه به پینچه وانوهه کاری کردوووه و نه ته نیا هه راکمه له ئیمه ی وهک مروڤیکی ژیرده ست له گهڻ خۆماندا به شه ردا داوه به لکوو له فه زای ره سه نی نه ریت و زمانی خۆمانیش دایرپوین.

ئەگه ر له مه گه رین، له راستیدا ئیمه دواى سالانیکی زور ئەگه رچی زور شت فیر کراوین و زور زانیاری ده زانین، به لام به تۆزی سه رنج و وردبوونه وه له زانسته کانی خۆمان به ئاشکرا بو مان ده رده که وئ که زوربه ی زانیاریه کانه مان راست و دروست نین و ته نیا هه ندى ناراستین که به رووکه ش و رواله تیک له راستی داپۆشراون و خزینراونه ته نیو میشکمانه وه. ئیمه له خویندنگه به سالان میژوو مان خویندوووه، به لام میژوو یه کی ده سکردی دروکانی. به شیکی زوری جوگرافیا مان خویندوووه، به لام جوگرافیا یه ک پر له ناوی نامۆ و گو رداو. زمانمان خویندوووه بو ئەوه ی زمانه که ی خۆمان له بیر بچینه وه. شیعەر و هه لبه ستی زۆرمان له بیر، به لام زۆریمان ته نانهت يهک شاعیری زمان و ولاته که ی خۆمان نانا سین و ... هتد. به کورتی ئیمه سه ره رای ئەو شتانه ی که ده یان زانین هینشتا مروڤیکی

ناتهواوین و نهوهی بو که سیکي ئاسایي پتویست بن نایزاینن. به لای منهوه خویندن چیدی ته نیا بریتی نییه له زانین، به لکوو بریتیه له زانینی راستیهه کان و مروؤفی نه خویندهوار ئه و کهسه نییه که کم دهزانی، به لکوو ئه و کهسه ش که شتی ناراست و ههلهی زور دهزانی له راستیدا ئه ویش نه خویندهواره و نه خویندهواری چقاس نه زانین بی، ههزار هینده زانینی ناراستیهه کانه.

لیره دا خالیکی گرینگی دیکهش ههیه و ئه ویش، کهسی خویندهوار به کهرسته و تیگینهکانی سیسته می سهردهست بهراورد به کهسی نه خویندهوار هه لگری نارېكېيه کی زور کوشندهیه و ئه ویش ئه مهیه که زانیارییهکانی سیسته می سهردهست هینده به گوئ و زار و میشکیدا قانگ دراونه تهوه که پی وایه هه موویان راستی په تین و مهگر به ده گمهن، دهنه زور ئه سته مه بتوانرئ ئه و زانیارییه نه راستانهی که وهک به لخی نیو کتری رهش له میشکیدا که له که کراوه له وجودیدا پاک بکرینهوه. ههر بویه میشکی تاکی خویندهواری سیسته می داگېرکه ر میشکیکی خه سینراوه که به باشی له گه ل داگېرېووندا رادئ و زور ئه سته مه دوباره وشیار بکرینهوه. لایه نیکي دیکه ی خویندهواری مروؤفی بندهستی کورد بریتیه له خویندن به زمانیکی جیاواز له ناخی خوئی. بیگومان به شیک له واتا و پیناسه ی خویندهواری بریتیه له خویندن به زمانی دایک. به واتایه کی دی ئه و کهسه ی که ههر له سهره تاوه له زمانی خوئی داده برئ، چقاس بخوینی هیشتا ناتوانئ تهواوی مه رجهکانی خویندهواری تیدا بی و به پیچه وانهوه زوربه ی بهروالهت

خویندهوارانی کورد له راستیدا نه خویندهوارن. به گوتنیکی دی له سیستمی داگیرکهری سهر کوردستاندا چهنده زیاتر بخوینی هیندهش نه خویندهوارتر دهبی و لهم روویهوه ده توانین بلین هه موو مروقیکی داگیرکراوی کورد چقاس خویندبیتی به هه مان رادهش نه خویندهواره. دننیم که سانیکتان بینوه که نه گهرچی شهل و بر و به زاره کی ده توانن زمانی خویان بپهشن، به لام کاتی ده یانهوی رستهیهک له زانایهک بگهرنهوه ناچار به زمانی سهردهست ده یگهرتهوه، نه وه ختانهی که ده یانهوی بیر له پرسیارنیک بکه نهوه له نیو میشکیاندا، دیسان ههر بهو زمانه سهردهسته ده فکرن و بیرى لیده که نهوه، کاتی ده یانهوی بو چند خوله کی به ریکوپیکی له سهر شتیک بدوین، ناچار ده بن په نا ببه نه سهر زمانی سهردهست. له ئاکامدا نه گهرچی ئیمه هیشتا زمانه که ی خومان به شیوهی زاره کی پاراستوو، به لام به راورد به زمانی سهردهست که هه میسه به ئیمه وهک زمانیکی زانستی و بهرز داناسراوه، هیشتا له بارى دهروونیهوه زمانه که ی خومان به زمانیکی په ستر و بی بایه ختر ده زانین، هیماکانی زمان و فرههنگی خومان نانسین و له بهرانبه ریشدا هه موو سیمبولیکی زمانهکانی سهردهست ههر له مندالییهوه له خه یالماندا گه وه کراونه ته وه. له نه جامدا خومان و نه ته وه که مانیش له بهرانبه ر نه ته وهی سهردهست به که متر و خوارتر ده زانین و نه مهش ریک نه وه ئاکامه یه که سیستمی داگیرکهر له یه که م روژی خویندنگه وه ده یه وهی به سهر ئیمه دا بیهینی.

كهواته ئه مړو زوربه مان سهره راي ئه وهى كه له پلپه كى بهرزا
خوينده واريمان هه يه، به لام به واتاي ئه وهى كه خو مان، زمان و
فهره نگان، بليمه ت و كه سايه تيبه كانمان، جوگرافيا و ميژوو و
ئه فسانه كانى نه ته وكه مان و ... هند بناسين، هه موومان كه سانى
نه زانين و وپراي ئه مه و زياتر له مهش بووينه ته كه سيكى نزمى
ئه ندامى نه ته وه يه كى نزم له ئاست نه ته وهى داگيركه ردا. ئه مهش
يانى يه كه م په سنه كانى خويندن له راستيدا هه مان يه كه م فيله كانى
سيسته مى داگيركه رى كوردستان بوونه بو دروستكردى مروثيكي
نارېكى داگيركراو كه به ته واوه تى ئاماده ي هه م داگيربوون و
هه مپش راهانن له گه ل داگيربووندا كراوه. به كورتى له كوردستان
ئه گه ر مروث له واتاي داگيربوون تيگه يشتبى و بكه ويته يادى
يه كه م روژ و يه كه م هه نگاوه كانى به ره و خوينده وارى، تيده گا كه
له راستيدا ئه و هه موو په سندانوه و پيدا هه لگوتنانه ي ئه وكاته يه كه م
دروكانى ژيانى بوونه كه لىي كراون. ئه م مروثه كاتى به دروستى
ورد ده بيته وه ده زاننى چون فيلى ليكراوه و چون گولى خواردوه.
له راستيدا دوخى خوينده وارانى سيسته مى سهرده ست به روونى
ده يسه لمينى كه ئاواتى ژبربوونى مروثه كان و هيواي پينگه يشتنى
منداله كان له رپنگه ي خويندنگه ي سيسته مى داگيركه ره وه نه ته نيا
خه يالئيكى پووج و بى واتايه، به لكوو هه وئدان و بيركردنه وه يه له
جوړى له تاوان و ته نانه ت شيوازيكه له تاوانيكى گه وره تر. بو وينه
هه ركه سى له بارودوخى روژه لاتى كوردستان رابمينى بينگومان
باش ده زاننى كه خوينده واران زياتر له خه لكى ديكه له زمان و

فهرهنگی دایک دادهبرین و به ئاراسته‌ی فهرهنگی فارسیدا ههنگاو ده‌نین. تاكوو ئیستا ئه‌وانه‌ی كه زیاتر له‌گه‌ڵ داگیربووندا راهاتوون زۆرینه‌یان توژی خۆینده‌واران. ته‌نانه‌ت هه‌ر ئه‌وان كه زیاتر بوونه‌ته‌هاوکار و دارده‌ست و پالپشت بۆ سیاسه‌ته‌کانی ده‌وله‌تی سه‌رده‌ست.

به‌کورتی خۆینده‌واری له‌ ژیر ده‌سه‌لاتی سیسته‌می سه‌رده‌ستی کوردستاندا توخمیکی زۆر گه‌وره‌ی له‌ ناریکی تیدایه‌ که به‌شیکی زۆر له‌ ناریکی داگیربوون له‌ ناخی تاکی داگیرکراوی کوردی خۆینده‌واری ئه‌م سیسته‌مه‌دا ده‌چینی. ناریکیه‌ک که ده‌توانین ناوی بنین «نه‌خۆینده‌واری به‌زانست و نه‌زانی له‌ ریگه‌ی خۆینده‌واری».

کوردستانه‌ی کتێب

شووناس و ناسنامه

ټه گهر بمانه وئ له ده سپېكې ټم به شه دا به شروقه يه كي كورت له سهر واتاي ده سته واژه كاني «شووناس» و «ناسنامه» راوه سته بكه ين پيوسته بلين: له حالېكدا كه ناسنامه (پنكهاتوو له دوو وشه ي «ناس» و «نامه» و به واتاي نامه ي داناسين) برېتېيه له گوزاره، تاپو، يان ههر پيناسه يه كي ديكه كه بو داناسيني ههر كيان و بوونه وهرېكي وهك تاك، كو مه لگه يان ههر شتيكي ديكه به كار دئ، به لام شووناس (پنكهاتوو له واژه كاني «شوون» و «ناس» و به واتاي ټه شووننه كه مروف لني هاتووو يان تييدا له دايك بووه) برېتېيه له و كه سا به تېيه ي كه كوي تا يبه تمه ندييه كاني ههر بوونه وهرېك كه به هوي هه لگر تنيانه وه به شيوازيكي خواه زايي بو ي دروست ده بي و به وانه وه ده ناسرېته وه. به واتايه كي رېكتر و ده قيقتر، شووناسي ههر بوونه وهرېك گوزاره يه له ناخ و ره سه نايه تي و راسه له ي ټه بوونه وهره كه له دوخي سروشتيدا تا راده يه كي زور جينگير و ماينده ن و به هوي به وه ده ناسري، به لام ناسنامه ته نيا پيناسه يه كي روا له تېيه له و كه سه ي كه پيه وه ده ناسري. ناسنامه ده تواني شتيكي ده سكرد و ته نانه ت ساخته ش بي، له حالېكدا به پيچه وانه وه شووناس خواه زايي و ره سه نه و به واتايه كي ديكه، چقاس شووناس گوزاره بي له راسه له ي هه لگره كه ي، ناسنامه ده تواني به هه مان راده روا له تېكي ده سكرد و ته نانه ت درو كانيشي بو دروست بكا.

یه‌کی له رِببازه هه‌ره سه‌ره‌کییه‌کانی سیسته‌می داگیرکاری سه‌ر کوردستان هه‌میشه بریتی بووه له رامالین و داکه‌ندنی شووناسی کوردی له مروۆفی داگیرکراوی کورد و به به‌ردا کردنی ناسنامه‌یه‌ک به‌و شیوازه‌ی که ئەو ده‌یه‌وی بنده‌سته‌که‌ی پێ پیناسه‌ی بکا. یه‌کی له بواره‌کانی ئەم رِببازه‌ش بریتیه‌ له کالکرده‌وه‌ی هه‌رجۆره هیمایه‌کی کوردی و هاوکات ره‌نگریژ کردنی سیمای ئەم هیمایانه به ده‌مامکی له خه‌سله‌ته‌کانی خۆی وه‌ک نه‌ته‌وه‌ی سه‌رده‌ست. به گوتنیکی دی، مروۆفی داگیرکراوی کورد هه‌م وه‌ک تاک و هه‌م وه‌ک کۆمه‌ل هه‌میشه له‌نیوان دوو جه‌مه‌سه‌ری شووناس و ناسنامه‌دا سه‌رگه‌ردانه. ئەلبه‌ته سه‌ربورده‌ی زیاتر له سه‌د سالی داگیربوونی کوردستان هه‌تا ئیستا ده‌ریخستوووه که پیناچی چیتر شووناسی کوردی به ناسنامه‌ی داسه‌پاوی سیسته‌می داگیرکه بیدۆرینی و به ته‌واوه‌تی خۆی بدا به ده‌سته‌وه و ره‌وتی نسکۆی ئەم شووناسه‌ تا راده‌یه‌ک توانیویه‌تی به‌روواژ ببیته‌وه. سه‌ره‌رای ئەمه‌ش ئەم سیسته‌مه‌ توانیویه‌تی شووناسی کوردی له‌به‌ر به‌شیکه‌ی به‌رچاو له جفاکی کورد به‌سرته‌وه که ئەلبه‌ته له‌چاو ئەو هیزه‌ی که تاکوو ئیستا له‌م پیناوه‌دا خه‌رجی کردوووه رِببازه‌یه‌کی زۆر که‌مه. ئەگه‌ر له چاره‌نووسی ئەم که‌مینه‌یه‌ گه‌رین، وێرای ئەم راستیه‌ی که پرۆژه‌ی له‌ناوبردنی شووناسی کوردی و پینچانه‌وه‌ی له ناسنامه‌یه‌کی ساخته و ده‌ستکرددا پرۆژه‌یه‌کی شکست خواردوووه، به‌لام هه‌لگر و ژنده‌ری گه‌لی ناریکی دیکه‌یه. گرینگترینی ئەم ناریکیانه‌ ئەوه‌یه که زۆربه‌ی وه‌خته‌کان تاک و جفاکی کوردی له هه‌مان کاتدا که

شوينكهوته و گريډراوى شووناسى نه ته و هېي خوى بووه، بهوى گهلى هوگارى ليكهوتهى داگېربوون ههولى به ده ستختن و له بهر كړدى ناسنامهى سيستمى داگېر كېرىشى داوه. دوو ميناكى خواره وه به روونى ده توانن هم دۇخه دونالييه مان بو وينا بكهن.

بو چهند چركه يهك وا بزنان كه ئيستا سهردهمى به هيزى ده ولته تى سوور يايه و كيانى رۇژاوا هيشتا سهر يهه لنداوه. ده زانين كه زورېك له خهلكى رۇژاواى كوردستان ناسنامهى ولاتي بوونيان نيه. له دۇخه دا ميردمندا ليك بينه بهرچا و خوتان كه ناسنامهى نيه و ته نانهت وهك ولاتييه كى سووريش قه بوول ناكري. نه لبه ته رهنگه نه و له ناخى دلوه هيندهش بهم هه لسوكه وته نيگه ران و دلشكاو نه بى و به شيوه يه كى سروشتى شانازى به كورد بوونى خويه وه بكا و ته نانهت پيشى خوش نه بى كه وهك ولاتييه كى سوورباى عه رهبى پيناسه بكرى. به لام هم كه سه وه ختى هيدى هيدى خهريكه تيكه لاوى جفاك ده بى، له زور بوارد ئيدى هه ست ده كا پنيوستى به ناسنامه هيه. بو وينه نه گه ر ناسنامهى ولاتي بوونى نه بى ناتوانى مامه لى كرين و فروشتن به هيج شتيكه وه بكا، ته نانهت نه گه ر شتيكيش بكرى ناتوانى به ناوى خويه وه تا پوى بكا، ناتوانى له هه ليزاردندا به شدارى بكا، نه گه ر سته ميكي ليكرا ناتوانى سكالالا تومار بكا، ناتوانى منداله كانى بنيريته بهر خويندن و ... هند.

به گشتى هم تاكه هيج نيه جگه له مروفيكى پوچ و بيكيش له نيو ولات و كومه لگه ي خويدا كه له چاوى ده سولاتى سهرده ست و ته نانهت له وانه يه له چاوى كومه لگه كى خوشى به نارېك بيته

به‌رچاو. ئەم نارێکییه لهو شوپین و ساته‌وه‌خته‌وه دەست پێده‌کات که هیزێکی داگیرکەر ولاته‌که‌ی به‌ خودی خۆشییه‌وه لێ داگیر کردوو و ناسنامه‌یه‌کی ساخته‌شی بۆ بریوه‌ته‌وه، به‌لام ته‌نانه‌ت ئاماده‌ش نییه که ئەو ناسنامه ساخته‌یه‌شی پێ ره‌وا ببینی و به‌مجۆره له هه‌موو بواره‌کانی ژياندا له سه‌نگ و کێشی کۆمه‌لابه‌تی خۆی خالی کردوو و دۆخی ئەم مرۆقه‌ی گۆراوه بۆ چاره‌نووسیکی مه‌ترسیدار که به‌ ته‌واوی مانا بریتیه‌یه له ئاوێزه‌بوون و که‌وته‌ نیو هه‌لپان و بۆشیکێ نادیار. گه‌لۆ ئاکامی ئەم دۆخه چی ده‌بی و به‌ چی ده‌گات؟!.

بینگومان له‌م دۆخه‌دا به‌ده‌سته‌پێنانی ناسنامه‌یه‌کی سووری عه‌ره‌بی هه‌رچه‌ندیش ره‌نگه‌ نابهدل بێ ئاواتیکێ گه‌وره‌یه بۆ ئەم مرۆقه بنده‌سته بیکیشه و له‌راستیدا به‌ده‌سته‌پێنانی کاغه‌زیک به‌ناوی ناسنامه‌ی ولاتیبوون رینگه‌ییکی گرینگه بۆ ئەوه‌ی که بتوانی به‌شیک له‌و کیش و سه‌نگه‌ دۆراوه‌ی خۆی له‌نیو جفاکدا به‌ده‌ست ببنیته‌وه. تاسه و ئاره‌زووی به‌ده‌سته‌پێنانی ناسنامه‌یه‌ک که به‌ئه‌نقه‌ست و راسته‌وخۆ شووناسی مرۆف بنپێ ده‌کا له‌راستیدا نارێکییه‌کی گه‌وره‌یه که ده‌بینه‌ هۆی دروستبوونی ناکوکییه‌کی ده‌روونی که وه‌ک گرێیه‌ک هه‌تا کۆتایی ژبانی له‌گه‌ئیدا ده‌مبنیته‌وه.

ده‌توانین نموونه‌یه‌کی دیکه‌ی ئەم نارێکییه له‌ قه‌واره‌یه‌کی گه‌وره‌تردا له‌ چاره‌نووسی کوردانی فه‌یلیدا ببینین. کوردانی فه‌یلی وه‌ک میراتگرانی ره‌سه‌نی ساسانی و خاوه‌نه‌ ره‌سه‌نه‌کانی که‌سرا که به‌ سه‌ره‌ه‌لدانی ناسنامه‌ی ده‌سکردی ده‌وله‌ت نه‌ته‌وه‌ی عێراقی

جاری ٲه کهم وه کوو کورد شووناسیان کهوته مه ترسیه وه، دوا ماوه ٲهک ههروهک بهشٲک له کوردانی رٲژاوا ته نانهت ئه و ناسنامه دهسکردهشیان ٲٲ رها نه ٲٲنرا و ئه مجاره به ٲٲانووی شیعه بوون و به ٲاساوی گواٲه ئٲیرانی بوون! به ره و باوهشی دهولت نه ته وهی فارس له ولاتی خٲیان ده رکران. له وٲش دهولت نه ته وهی ئٲیرانی و ٲرٲی نکٲٲیکردن له شووناسیان ته نانهت ناسنامه دهسکرده کهی خٲوشی ٲٲٲان نه دا. فه ٲٲٲٲه کان به دواٲ وه رگرتنی ناسنامه ٲه کی ولاتی بووندا ده ٲان سال ده ٲان رٲٲازی ناخٲش ژٲان و هٲشتاش زٲرٲٲکیان له رٲژه لاتی کوردستان له ژٲانیکی کائٲٲٲیکی ٲووچدا ژٲان ده ٲه نه سه ر...

ئٲستا ٲرسٲارٲٲک دٲته ٲٲشی و ئه وٲش، گه لو ئه و دٲخه ی که کوردانی رٲژاوا و کوردانی فه ٲٲی تٲٲدا ژٲاون ته نٲا تا ٲٲهت به وان بووه ٲان هه موو کوردٲٲکی داگٲرکراو ئه م دٲخه ژٲاوه؟. به ر له وهی به دواٲ وه لامی ئه م ٲرسه دا بگه رٲٲٲن، ٲٲٲٲسته ئاماژه بکه ٲن که هٲچ گومانٲٲک له وه دا نٲٲه که ناسنامه ٲه کٲٲکه له ئامٲر و ئامرازه سه ره کٲٲه کانٲی سه ٲسته می سه رده ست بو سه رٲنه وهی شووناس و توانه وهی هه رچی زیاتری مرٲقی بنده ستی کورد. تاکی ئاساٲی کورد به م راسٲٲٲه بزانی ٲان نه زانی، له دوئالٲته ٲه کی ناچارٲدا ٲٲٲٲستی به ناسنامه ی سه ٲسته می داگٲرکه ر هه ٲه. له سه ٲسته می سه رده ستدا له بروانامه ٲه کی ساده ی ئاژٲٲن بگه ره تا بروانامه ی خٲٲندنی بالا، تا ٲٲی سامانی که سی، ده نگدان، به ده سته ٲٲٲانی کار و ... هتد ٲٲٲٲستی به ناسنامه ی داگٲرکه ران هه ٲه. تا ئٲره ٲه ژٲراندنی

ناسنامه‌ی داگیربوون له‌لایهن تاکی داگیرکرای کورد‌هوه ئاسایی ده‌نۆنی. نا‌ئاسایی و نارێکبوون وردە وردە له شوین و کاتیکه‌وه ده‌ست پیده‌کا که مروّف له شووناسی خۆی به‌ئاگا بی و له‌نیوان شووناسی خۆی و ناسنامه داسه‌پاوه‌که‌یدا هه‌ست به دابه‌شبوون بکا. له‌راستیدا ساته‌وه‌ختی به‌ئاگا هاتنی ئەم که‌سه له‌راستیدا هه‌مان ساته‌وه‌ختی ویلبوونه له دوو جیهانی جیاواز و تا ئەندازه‌یه‌کی زۆر دژ به‌یه‌کدا و هه‌مان ئانوساتی ده‌سپێکردنی دونالیته‌یه‌که له‌جووری سه‌رلێشیواوی بۆ دۆزینه‌وه‌ی خود له‌نیوان دوو که‌سایه‌تیدا. به‌تایبه‌ت ئەو مروّفه به‌ئاگا هاتووانه‌ی که خاوه‌ن ناویکی ره‌سه‌نی مائه‌وه و هه‌لگری ناویکی رواله‌تی ناسنامه‌ن زۆر زیاتر له که‌سانی دی له دۆخی ناله‌بار و ناخۆشی ئەم سه‌رلێشیواوییه تیده‌گه‌ن.

ئهمه دۆخ و مه‌رجه ئاسته‌مه‌کانی ژبانی داگیربوونه که وا له مروّفی کورد ده‌کا که ئاماده‌یه ته‌نانه‌ت به هه‌زار خۆزگه و منه‌ت و مائه‌واش بچی به پیر ناسنامه‌یه‌کی ساخته‌وه که له بنه‌ره‌تدا به مه‌به‌ستی سه‌رینه‌وه‌ی شووناسه ره‌سه‌نه‌که‌ی خۆی به سه‌ریدا سه‌پینراوه. ئەم به‌سه‌ره‌اته قیزه‌وانه بیگومان به شیوازی جودا‌جودا بژاردە‌ی به‌ناچار و نابە‌دل و به‌بیزی هه‌موو تاکیکی ئاسایی کوردن له هه‌موو پارچه‌کانی کوردستان. زیاتر له‌مه‌ش، ئەم نارێکییه هینه‌ به‌هیز و قووله که زۆر‌جار ته‌نانه‌ت ده‌بیته بژاردە‌ی رێکخراو، پارت و هه‌تا پارچه‌یه‌کی کوردستانیش. ئەگه‌ر بمانه‌وی له‌م بواره‌دا نمونه‌ بینه‌وه، باشووری کوردستان دوا‌ی ده‌یان سال خه‌بات له‌پیناو جیا‌بوونه‌وه و رزگار‌بوون له‌ سته‌می داگیرکاری ده‌وله‌تی عیرا‌قی

عه‌ره‌بی، کاتی رۆوبه‌رووی هیرش و مه‌ترسی له‌لایهن ده‌وله‌تانی فارس و تورک ده‌بیته‌وه، دیسان په‌نا ده‌باته‌وه سه‌ر ناسنامه عیراقییه داسه‌پاوه‌که‌ی خۆی و به‌و لۆژیکه‌ی که‌ گوایه‌ هه‌ریمی باشوور به‌شیکه‌ له‌ عیراق، ده‌بنه‌وه به‌ عیراقییه‌که‌ی پینشووتر که‌ ده‌بی عیراق له‌ ده‌ستدریژی ئه‌و ده‌وله‌تانه‌ بیانپاریزی. یان له‌ نمونه‌یه‌کی دیکه‌دا ده‌سه‌لاتی رۆژاوا‌ی کوردستان دوا‌ی رزگاربوونیک‌ی ریژه‌یی له‌ هه‌ژموونی ده‌یان سا‌له‌ی ده‌سه‌لاتی داگیرکه‌ری سووری‌ای عه‌ره‌بی، به‌ مه‌به‌ستی پاراستنی خۆی له‌ هه‌وله‌ داگیرکارییه‌کانی ده‌وله‌تی تورک دیسان به‌ ناچاری ریگه‌ به‌ هیزه‌کانی ده‌وله‌تی سووری ده‌دات که‌ بگه‌رینه‌وه هه‌ریمی رۆژاوا‌ی کوردستان...

خودی ده‌سته‌واژه‌گه‌لی ناریکی وه‌ک کوردستان ئیران، کوردی عیراقی، پارتی دیموکراتی کوردستانی تورکیا و هه‌زاران ده‌سته‌واژه‌ی ناریکی دروستکراوی دیکه‌ به‌ پاشگری ئیران و تورکیا و سووریا و عیراق به‌دوا‌ی وشه‌ی کوردستاندا هه‌موویان گوزاره‌ له‌ قوولی ئه‌م دوئالیته‌ ناریکه‌ ده‌که‌ن. له‌م ناریکییه‌دا مرو‌ف و جفاکی داگیرکراوی کورد بۆ پاراستنی شو‌ناسی خۆی له‌لایه‌ک به‌رده‌وام هه‌ول‌ی سرپینه‌وه و له‌به‌ر که‌ندنی ئه‌و ناسنامه‌ درۆکانی و ساخته‌یه‌ ده‌دا که‌ داگیرکه‌ر به‌ زۆر ده‌یه‌وی بۆی بتاشی، و له‌لایه‌کی دیکه‌وه گه‌لی جار و دیسان هه‌ر به‌ مه‌به‌ستی پاراستنی خۆی په‌نا ده‌باته‌وه به‌ر ئه‌و ناسنامه‌ درۆکانییه‌ی که‌ به‌ سالان به‌ گژیدا چوو‌ه‌ته‌وه و قوربانی بۆ داوه‌ و نابه‌دلیش بی، دیسانه‌وه له‌به‌ری ده‌کاته‌وه و خۆی

پئی دادهپۆشی. ناریکییهک به تهواوی مانا بهواتای ویلبوون. ویلبوون لهنیوان شووناس و ناسنامهدا، پهنگ خواردنهوه لهنیوان خود و ناخوددا، گیرۆدهبوون لهنیوان ناخ و داخدا و سهرگهردانی لهنیوان جهوههر و رووکهشدا.

ناودارانى نه ناس

ئالايه هه موومان ده زانين كه له ئاستى نه ته وه پيدا «ناودارى» له نيو هه ر گه ليكدا برېتېيه له بهرجه سته بوونى كه سايه تيبه ك له بواريك له بواره كانى هونه رى، زانستى، ئه ده بى، سياسى، ديروكى و ... هتد به شيوازيك كه بتوانى له بواره كه ي خويدا هينده ناسراو بى كه وهك هيما ده ستي بو رابكيشرى و بتوانى په يامه كانى به فهزاي گشتى كومه لگه دا بگه يينى. بو وېنه په يوه ندى نيوان ناوى نيچه و ئالمانه كان، ئه ده بى عه ربه بى و جه واهيرى، زمانى رووسى و چيخوف، هيمنيگوهى و ئه ده بى ئينگليزى، ئيتاليا و داوينچى و ... هتد ريك ئه و مانابه ده به خشن كه پيى ده گوتري «ناودارى».

ئىستا با سه باره ت به چه مكى ناوداربوون و چيني ناوداران توzy له سه ر دوخي هه يى جفاكى كوردى راوه سته و تاوتوئى بكه ين. ئايا گه لى كورد به واتاى ئه وه ي ناسياوى هه موو كه س بى ناودارى هه به و ئايا كورد به واتاى ئه وه ي بتوانى خو ي بگه يينيته فهزاي گشتى كومه لگه ي كوردى ناودارى تېدايه، ئايا ناوبانگى چند كه سى كورد به شى ئه وه ده كا كه له ئاستى نه ته وه پيدا وهك ناودار ناودير بكرين، كامه ن ئه و به ربه ستانه ي كه له به رده م ناوداربوونى بليمه تانى كورد له نيو نه نه وه كه ياندا ريگرن؟.

تكايه پيش ئه وه ي دوخه كه ليك بده ينه وه له لاي خو تانه وه ناوى چند ناودارىكى كورد له بواره كانى هه لبه ستي كلاسيك، هه لبه ستي نوى، له گورانيييز، له زاناي بيركارى، له رومانووس، له په يكه رساز، يان هه ر بواريكى ديكه دا كه خو تان ده يزان بنووسنه وه و گه ر بو تان

دهكرى رېژهى ناودارى ئەوانه له ئاستى تهواوى كورددا تاقى بکه نهوه. به ههر حال با بگه رینه وه سهر باسه کهى خومان. من خۆم هیچ گومانیکم له گه وره یی له تیف هه لمهت نییه و تا ئه و راده یی که خویندیتم پیم وایه وشه کانی ئه و به شی ئه وه ده کهن که له ئاستى جیهانیدا بینه ناویکی دیار و دره وشاوه. به لام گه لو سه دا چه ندی کورمانج ئاخویه کان هه لمهت دهناسن، سه دا چه ندی که له ژوره کان ههر ناویان بیستوهه؟. ئه مه له حالیکدا یه که له هه رکوی ئه م جیهانه هه وائی شاملوو له فارسیک پرسی بیگومان ههر هیچ نه بی ناوه کهى بیستوهه. ئه گه ر پرسی گه وره ترین گۆرانیبیژی ئه م سه رده مه له کوردیک بکری، له حالیکدا زۆر به ی خه لکی رۆژه لاته ده لێن ناسر ره زازی، زۆرینه ی خه لکی باکوور ده لێن شقان په روهر. گه لو ئه و ناو و ده نگه ی که ناسر له نیو سۆرانیه کانداهیه تی هه مان ناوده نگه له نیو زازاکاندا، یان شقان به هه مان راده ی کورمانجه کان له نیو هه ورامیه کانداه ناسراوه؟. له وه لامی ناودارترین گۆرانیبیژانی نه مری هونه ری کوریدا، بیگومان زۆرینه ی کوردی سۆران ده لێن هه سه ن زیره ک، که چی کورمانجه کان ده لێن محهمه د عارف جزیری. له ناوی رۆمانوسانی به ناوانگ پرسی، باکووری ده لێن محهمه د ئۆزۆن، به لام باشووری ده لێن به ختیار عه لی. ئه گه ر له ته له قزیوئیکدا باسی تیریژ بکری ته وای بینه رانی رۆژاوی کوردستان باش ده زانن که تیریژ کییه، به لام زۆرینه ی ره های بینه رانی رۆژه لاتی ره نگه ههر ناویشیان نه بیستی. ئه گه ر له خه لکی سهر شه قامی کوردی پرسی ناوی

چهند ههلبهستقانی کلاسیکی کورد بژیړن، بینگومان له ههمان کاتدا که زوړینهی ره‌های کورمانج ناخپوه‌کان ناوی مه‌لای جزیری و نه‌همه‌دی خانی و حهریری ده‌بژیړن، سوړانه‌کان ناوی نالی و مه‌حوی پیشک‌ش ده‌کهن، له‌حالی‌کدا هه‌ورامیه‌ک مسوگ‌ر باس له مه‌وله‌وی و خانای قوبادی و بیسارانی ده‌کا. گه‌لو ژماره‌ی ئه‌و که‌له‌وړانه‌ی که‌قهناتی کوردو دهناسن، یان ئه‌و کورمانجانه‌ی که‌سه‌ید ره‌زا ئه‌که‌وازی دهناسن بگاته چهند که‌س؟... و هتد.

لیره‌دا پیش دریژه‌دان به‌باسه‌که پیوسته‌ ناماژه به‌مه‌ بدین که‌ ئه‌و میناکانه‌ی که‌ له‌ سه‌روه‌ هاتوون له‌ تیروانینیکی خوشبینانه‌دا به‌م پیش‌گریمان‌به‌هیناومن که‌ ههر هیچ‌ نه‌بی خه‌لکی کورد به‌گشتی له‌ ئاستی پارچه‌که‌ی خو‌یان، یان زاراو‌ه‌که‌ی خو‌یان تا راده‌یه‌ک ده‌یاناسن، د‌ه‌نا ئه‌م دو‌خه‌ ده‌توانی له‌ شیوازیکی ناریکت‌ریشدا بینه‌ ئاراو‌ه‌ و ته‌نانه‌ت له‌ ئاستی پارچه‌کانیشدا بلیمه‌تانی کورد له‌ژیړ سیبه‌ری ناودارانی نه‌ته‌وه‌ی سه‌رده‌ستدا ون بکړین. بو وینه‌ له‌ روژه‌هلای کوردستان ناوی میرزاخانی وه‌ک بیرکاریکی براوه‌ی خه‌لاتی فیلدز زوړ زیاتر له‌ کوچه‌ر بیرکاری براوه‌ی کوردی ههمان خه‌لات به‌ناوبانگ‌تره‌.

پیداچوونه‌وه‌ به‌ به‌رسقی پرس و مه‌راقه‌کانی پیشوو به‌ روونی وینای دیارده‌یه‌ک له‌ ناریکییه‌کانی داگیربوونی کوردستانمان بو ده‌خاته روو که‌ ده‌کری ناوی لی بنیین «ناوداری و نه‌ناسی هاوکات». ئه‌وه‌ی راستی بی زوړینه‌ی ره‌های ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ له‌ پارچه‌یه‌ک له‌ پارچه‌کانی کوردستان یان له‌ زاراو‌ه‌یه‌ک له‌ شیوه‌زاره‌کانی زمانی

كوردیدا به ناووده‌نگن هه‌ركامه‌یان به‌شی ئه‌وه ده‌كهن كه له
 بواره‌كه‌ی خۆیاندا به شیوه‌یه‌کی ره‌ها و به ته‌واوی مانا له ئاستی
 جیهانیدا بینه هیمایه‌کی نه‌ته‌وه‌یی ته‌واو بۆ كورد و زۆریکیان له
 دهره‌وه‌ی ولاته‌كه‌ی خۆیان وه‌كوو ناوداران‌ی كورد چاویان لیده‌كړی،
 به‌لام له ئه‌نجامی دۆخی داگیربووندا له به‌شیک زۆری ناووه‌ی
 كورد نامۆ و نه‌ناس ماونه‌ته‌وه. ئه‌لبه‌ته له نیگای یه‌كه‌مدا وا دیته
 به‌رچاو كه به‌شیک ئه‌م نارێکییه ده‌كه‌ویتته ئه‌ستۆی هه‌ندی
 خه‌سله‌تی دهروونی و هه‌ندی نارێکی نیوخۆیی خودی جفاکی
 كوردی. بۆ وینه هه‌بوونی شیوه‌زاری جیاواز و نه‌بوونی ئالفابیی
 هاوبه‌ش ده‌توانن له‌م بواره‌دا هۆكاری گرینگ و كاریگه‌ر بن. یان
 پارچه‌بوونی جفاکی كوردی به‌سه‌ر چه‌ند به‌ره له پارتی كوردیدا و
 هاوكات گرینگیدان و به‌رجه‌سته‌كردنی بلیمه‌تان و كه‌سایه‌تییه‌كانی
 نزیک له خۆیان له‌لایه‌ن پارتی كوردییه‌وه ده‌توانی به‌شیک دیکه
 بی له هۆكاره‌كانی ئه‌م نارێکییه... هتد. به‌لام دواجار ئه‌وه‌مان له‌بیر
 نه‌چی كه به‌شی هه‌ره زۆری ئه‌م خه‌سله‌ت و هۆكاره دهروونییه
 نارێكانه‌ی كۆمه‌لگه‌ی كوردی بۆ خۆیانیش زاده و لیکه‌وته‌ی
 داگیربوون. داگیرکاری سه‌ر كوردستان به دروستكردنی بۆشایی و
 هه‌لپانیکه‌ی به‌رین و فراوان له نیوان پارچه‌كاندا داپرانیکه‌ی وه‌های
 هیناوه‌ته ئاراهه كه ئه‌و بلیمه‌ته كوردانه‌ی كه ناوبانگیان به ئاسانی
 سنووری نیوان كورد و نه‌ته‌وكانی دیکه‌ی جیهان ده‌پێوی به ئاسته‌م
 ده‌توانی له‌نیو گه‌له‌كه‌ی خۆیدا بیته ناودار. به‌م شیوه‌یه زۆریه‌ی
 هه‌ره زۆری بلیمه‌تانی كورد هه‌میشه له دوئالیتته‌ی ناوداری و

گومناميدا دهژين. ئەم نارېكېيه كه بهرۆكي ناوداراني هاوكات نه ناسي كورد دهگرېتهوه. به روويه كي ديكه و به نه رېنېتر له سهر جقاكي كورديشدا باندور داده نې. ئيمه ده زانين كه يه كني له ره گهزه سه ره كېيه كاني پېكهاتن و دروستبووني رۆحي نه ته وه يي له نيو ههر گه ليكدا برېتېيه له ناوداراني ئەو گه له. درهوشانه وه ي بليمه تاني كورد وهك ناودار له پارچه يان زاراوه يه كدا و هاوكات مانه وه يان له سېبه ري گومنامي و نه ناسي و ناموويدا لهو بهش و زاراوه كاني ديكه دا له خويدا دارماني به شيكي كوئه كه كاني نه ته ويبووني كورده و له ئەنجامدا دابه شبوون و پارچه بووني زياتري جقاكي كوردي ليدده كه ويته وه.

له كوتاييدا ئامازه به چوار خال زور گرېنگه. يه كه م، نارېكي ناوداري و بيناوي ته نيا له بواري مروويدا بهرۆكي كوردي نه گرتوه، به لكوو له بواره كاني ديكه ي ژيانيشدا به دي ده كړي. ئە گهر ههر ئيستا به شوين مهراقگه ليكي وهك بهر زترين لووتكه، درېژترين رووبار، كوونترين شار، بهرېنترين دهشت، كه ونا ره ترين ئاسه واري كوردستان و ... هتد، له ميشكي خو ماندا بكه وي نه ليگه رېن، بېگومان له ئاست و فراواني ئەم نارېكېيه تېده گه ين. دووهم، به ده سپي كوردي سده ي بيست و يه كه م به هوي گه لي هوكار، له وانه ته كنولوزي اي وهك ئينته رنيت و كاناله ئاسمانييه كان، سه ره له داني كيانه كاني باشوور و دواتر روژاڤا، تېپه راندي سنووره روحييه كاني سهر كوردستان و گه شه سهدني بزافيكي گشتگيرتر به ره و نه ته ويبووني كوردي له ژير باندوري ئاپوئيزمدا و ... هتد ئەم نارېكېيه كالتر بووه ته وه. نمونه ي

ئەم کالبوونەویە لە گەشە و تەشەنەى زاراوەى کورمانجى بەرەو رۆژەهەلات لەم سالانەى دوايیدا بە ئاشکرا دەبينرى. سىيەم، ئەگەرچى ئەم نارىکىيە بەرەو پاشەکشى و کالبوون دەچى، بەلام تا وەختى داگىربوون بەسەر سەرى کوردستانەو بە وىناچى بە تەواوى برەويتەو و ناودارانى کورد هەيشتا مەترسى گومنامى و نەناسىيان لەسەرە. چوارەم، بەشىكى ئەم نارىکىيە دەکەويتە ئەستۆى ناودارانى کورد بۆ خۆيان. بۆ وىنە نووسەرى سۆرانى هەيە کە هەندەى خەمى ئەوەيە بەرەمەکانى بە ئىنگلىزى بخوینرىتەو خەمى ئەوەى نىيە کە کورمانجىک بىخوینرىتەو، يان بە شىوہەيەكى رەها زۆرىنەى هەرە زۆرى رۆشنبىرانى گەورەى کورد ناتوانن لە دەرەوہى زاراوەکەى خۆيان بە کوردى خۆيان پىشکەش بکەن، فەزای نووسىن و بۆچوونەکانى زۆربەى هەرە زۆرى نووسەرانى کورد پارچەکەى خۆيانە و ... هتد. لەم سۆنگەيەو ناودارانى کورد بۆ خۆيانىش دەبى پىش هەر کەسىكى دى سنوورەکان تىپەرىنن و ناوودەنگى خۆيان بە هەموو بەشەکانى جەستەى دابەشکراو و پارچەپارچەى جقاكى کوردیدا بوەشىنن دەبى خۆيان لە فەزای تەسكى يەک پارچە و يەک زاراوەدا بىنەدەرى.

و کوتا قسە، نامۆبوونى ناودارانى کورد لە ئاستى نەتەوہييدا يەکىکە لە نارىکىيەکانى گەلى کورد کە داگىربوون لە کەسايەتى ئەواندا هەولەدا بە سەر جقاكى داگىرکراوى کورددا بىسەپىنى و هەر بۆيە بۆ لەناوبردنى ئەم نارىکىيە پىويستە ناودارانى کورد بەر لە هەموو کەسى و لە سەنگەرى پىشەوہ لە دژى بوەستەنەوہ.

دهستی شیر و چنگی پلنگ

جاریکیان به رپکهوت تووشی هاورییهک بووم که کچه‌که‌ی بو
 خویندنگه ده‌برد و ئیدی له‌گه‌ل یه‌ک که‌وتینه ری، که گه‌یشتینه
 بهر خویندنگه له‌گه‌ل کچه‌که‌ی به واژه‌ی دروود له یه‌کتر خاتریان
 خواست و جیا بوونه‌وه. به بی ئه‌وه‌ی من پرسیاریک بکه‌م باوک
 که‌وته شروقه کردن و گوتی ئیمه له ماله‌وه بریارمان داوه چیدی
 وشه‌ی عه‌ره‌بی به‌کار نه‌به‌ین و وشه‌ی ره‌سه‌نی فارسی! به‌کار بینین.
 جاریکی دیکه‌ش هاوکاریکم له نکوهشی عه‌ره‌ب و ئیسلام ده‌دوا و
 له باسه‌که‌یدا هینایه سه‌ر ئه‌وه‌ی که بوچی ده‌بی ئیمه به زمانی
 عه‌ره‌بی نوئیز بکه‌ین و بوچی به زمانی فارسی نه‌بخوینین؟ بیگومان
 ئەم دوو که‌سه که باسم کردن به‌داخه‌وه کورد بوون.

ناوه‌روکی ئەم دوو به‌رکه‌وتنه شوومه له‌راستیدا دوو وینه‌ی جیاوازی
 یه‌ک نارِیکین که له قسه‌ی پیشیناندا به پهن‌دی «هه‌لنگ هه‌لنگ،
 له‌ده‌ست شیر ده‌رچووم، که‌وته چنگی پلنگ» گوزاره‌ی لیکراوه.
 گه‌لی کورد له‌ژیر سیبه‌ری بنده‌ستیدا هه‌م به تاک و هه‌م به کو
 هه‌تا بلئی تیری خو‌ی ئەم نارِیکیه ژیاوه. ئەم ژیانه نارِیکه ته‌نیا
 له‌باری ده‌روونیه‌وه نه‌بووه و زۆربه‌ی وه‌خت به کرداری و له ژیا‌نی
 روژانه‌دا روویداوه.

بو ئه‌وه‌ی نزیکتر له‌م نارِیکیه تیبگه‌ین با چاو‌یک به میژوودا
 بخشین و به هینانه‌وه‌ی هه‌ندی میناکی به‌رده‌ست هه‌ول‌بده‌ین
 هه‌ندی روومه‌تی جیاوازی ئەم نارِیکیه وینا بکه‌ین. ئەو میناکانه‌ی
 که له خواره‌وه دین ته‌نیا نمونه‌ی روا‌له‌تی نین، به‌لکوو وینای

پاسه‌له‌ی ژیانیکن که گه‌لی کورد له سه‌رده‌می جیاوازا دا ژیاوه و له که‌سایه‌تی جۆراوجۆردا ئەزموونی کردووه و له شوینی جیاچیدا به سه‌ریدا هاتووه. له ئاستی سه‌رکرده‌کاندا میناک زۆر زۆرن. بۆ وینه سه‌رکرده و سه‌رداری شوێشی ئاگری دواي هه‌لهاتن له داگیرکه‌رانی تورک نزیکه‌ی په‌نجا سال له تاران و له‌ژێر چاودێری داگیرکه‌رانی فارسدا ژیانی به‌سه‌ر برد. مه‌لا مسته‌فای بارزانی له ساڵی ۱۹۷۵ سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که به ئاشکرا ده‌یزانی که نسکۆی شوێشه‌که‌ی ئه‌نجامی راسته‌وخۆی پیلانی ئییران بووه، دیسان به‌ناچاری رۆوی کرده‌وه ئییران و ئییران به سالان بوو به تاراوگه‌ی ژیانی ئه‌و. دواتر بۆ سالانیکی دوور و درێژ شاره‌کانی تاران و که‌ره‌ج به‌رده‌وام بژارده‌ی یه‌که‌م و به‌ناچاری هه‌موو سه‌رکرده‌ دياره‌کانی وه‌ک جه‌لال تاله‌بانی و مه‌سه‌عوود بارزانی و نه‌وشیروان مسته‌فا بوونه بۆ تاراوگه‌ی ئه‌وان له‌ده‌ست عێراقی داگیرکه‌ری باشوور و له په‌نای ئییرانی داگیرکه‌ری رۆژهه‌لاتدا. قاسملوو وه‌ک سه‌رکرده‌یه‌کی رۆژهه‌لاتی هه‌لاتوو له‌ده‌ست داگیرکه‌رانی رۆژهه‌لات به سالان وه‌ک کارمه‌ندی ده‌وله‌تی عێراقی داگیرکه‌ری باشوور ژیانی بر دووه‌ته سه‌ر.

ئۆجالان سالانیکی زۆر بۆ خۆپاراستن له داگیرکه‌ری تورک له‌نیو سووریا یه‌که‌ی داگیرکه‌ردا ژیاوه و له دیمه‌شقی داگیرکه‌ری رۆژاواوه دژ به تورکیای داگیرکه‌ری باکوور خه‌باتی به‌ریوه بر دووه. ئه‌لبه‌ته به‌شوین سه‌رکرده‌کانیشه‌وه زۆرینه‌یه‌کی ربه‌های پارتی کوردیه‌یه‌کان هه‌میشه قاچیان له دۆخی راکردن له داگیرکه‌ریک و هاوکات

سه‌ریشیان له مائی داگیرکه‌ریکی دیکه‌دا به‌مه‌به‌ستی په‌ناهیان
بووه ...

جفاکی کوردی به‌گشتی و هیزی دژه‌داگیربوونی کوردستان
به‌تایبه‌تی به هوی ئه‌و جوړه ده‌گمه‌نه له داگیربوون که تووشی
هاتوو هه‌میشه له دونالیته‌به‌کی نه‌چاریدا ژباوه که بریتیه له خو
نواندنی داگیرکه‌ران له یه‌ک کانداهم وه‌ک دوست و هم وه‌ک
دژمن، له یه‌ک سانه‌وه‌ختدا هم وه‌ک داگیرکه‌ر و هم وه‌ک
رژگارکه‌ر، له یه‌ک شویندا هم وه‌ک هه‌ره‌شه و هم وه‌ک هانا.
مروقی کورد که هاوکات له‌گه‌ل داگیربووندا به هه‌مان داگیرکه‌ریش
گه‌مارو دراوه، هه‌موو هاواره‌کانی ته‌نیا له بازنه‌ی داگیرکه‌راندا په‌نگ
ده‌خواته‌وه و ده‌نگی هه‌لبرای له ده‌ست نازاری هه‌رکامه‌یان
ئه‌وپه‌ری ده‌گاته یه‌کیکی دی له‌و داگیرکه‌رانه. مروقی داگیرکراوی
کورد هه‌میشه چاره‌نووسی به شیوازیک بووه که هه‌ر پشتکردنیکی
له داگیرکه‌ر رووکردن بووه له داگیرکه‌ریکی دیکه، هه‌ر هه‌لپه‌انینیکی
له‌میان رووی له ئه‌وی دیکه‌یان کردوو، هه‌ر ریگایه‌کی ده‌ربازبوونی
له ده‌ست و قه‌پی داگیرکه‌ری رینیشانده‌ر بووه به ناراسته‌ی چنگ و
داوینی داگیرکه‌ریکی دیکه‌ی کوردستان. هه‌موو بزاقیکی
به‌ره‌نگاربوونه‌وه دژ به هه‌ر داگیرکه‌ریک ده‌ستی هانای بو ئه‌وی
دیکه‌یان راکیشاوه و شه‌رمه‌زاکردنی هه‌ر کامه‌یان به په‌سندانه‌وه‌ی
ئه‌ویتریاندا تیپه‌ریوه. به‌کورتی ئه‌وه‌ی راستی بی چاره‌نووسی هه‌موو
ته‌فکه‌ر و جوولانه‌وه‌یه‌کی دژه‌داگیربوون له کوردستان له ئاست
داگیرکه‌راندا حیکایه‌تی ئه‌و «ده‌ست شیر و چنگی پلنگ»-یه که

له پيشتر گوتمان. به واتايهكي دى ههتا ئيستا له كوردستاندا ههموو راكردنى له داگيربوون نهتهنيا به واتاي رزگارى نيهه، بهلكوو بهپهچهوانهوه ريك بهواتاي جوړيكى ديكهيه له داگيربوون كه تيبدا تهنيا سيماي داگيركهر و شينوازي داگيربوونهكه گؤراوه.

به دريژاي ميژووي داگيربووني كوردستان له سهدهي رابردوو ههتا ئيستا دوئاليتهاي راكردن له داگيركهر و پهنابردن بو داگيركهر تهنيا دوئاليتهاي ژيان و سهريهاتي سهركرده و پارتى كوردى نهبووه، بهلكوو راسهلهي ژيانى بهشيكى زورى رۆشنبيرانى كورديش بووه. هونهرمهندان و رۆشنبيرانىكي زور بو دهربازبوون له زيندانى داگيركهرىك ههلهاتوون و لهملاره زيندانى داگيركهرىكي ديكه چاوهروانى كردوون. راكردنى محهمه د شىخو له بهنديخانهي دهولهتي سووريا و تووشبووني له بهنديخانهكاني ئيراندا، رزگاربووني ههسن زيرهك له بهنديخانهي دهولهتاني ئيران يان عيراق و هاوكات دهسگيربوونهوي له بهنديخانهي ئهويتريان، سالانى دهربهدهري ههژار و هيمن له بهغدا بو خوپاراستن له دهولهتي ئيراني و ... هتد تهنيا چهند ميناكي ههزاران نموونهي ديكه ي ئهم ديارده گهورهيهن. له ناستي تاكهكهسيشدا ههميشه دؤخيكى ههر لهم چهشنه له ئارادا بووه. زور كهس له باشوورهوه وهك دهريچهيهك بهرهو رزگارى له ستهمي دهولهتي عيراقى روويان كردووهته ئيران و لهويش گرفتارى دهولهتيكي داگيركهرى ديكه هاتوون. ههتا ئيستاكەش سهدان كهسي باشوورى و رۆژهلاتى به ريگاي رويشتن بهرهو ئهوروپا له توركييا تووشى زيندان و

ئەشکەنجە و لیدان و دەیان دەردەسەری دیکە دەبنەو. لە ئاستی جفاکیشدا کورد دەیان جار ئەمجۆرە ژبانی لە دەست شیر دەرچوون و کەوتنە دەست پلنگەیی ئەزموون کردوو و لە دەیان شیوازی جۆراوجۆردا تاقی کردوو تەو و بەکۆمەل تیندا ژباو. بەسەرھاتی کۆچی بەکۆمەلی کوردانی فەیلی لە عیراقەو بو ئێران، دەربەدەری و پەرتەوازەیی چەندین سالی بارزانییەکان بە خاوخیزانەو لە شارەکانی ئێران، ئاوارەکانی رۆژھەلات کە لە ئەنجامی شەری هەشت سالی سەدام و خومەینیدا کەوتنە عیراق و دەیان سال لە کامپەکانی ھەک رۆمادی نیشتەجی کران، کۆرەو میلیۆنییەکانی خەلکی باشوور بەرەو کامپەکانی ئێران و تورکیا و ... ھتد چەند نموونەیی لەم چارەنووسەن.

ئەمجۆرە ژبانی کە لەراستیدا بە تەواوی مانا ژبانییە لەنیوان ترس و پارانەو، وینای جۆریکی دەگمەنە لە داگیرکردن و داگیربوون کە رەنگە تەنیا لەسەر خاکی کوردستان تاقی کرابێتەو و رەنگە کورد تەنیا نەتەوێتی ئەم سەرزەمینە بێ کە ئەم دۆخەیی ژبان کردبێ. گشت رەوتیکی داگیربوونی ئاسایی لە میژوودا بەم شیوەیە روویداو کە ھیزیکی دیاریکراو دەستدریژی کردوو تە سەر دانیشتوانی ولاتیکی دیکە و گەلی بەرخووەدێر لە بەرەنگاریبوونەو داگیرکەردا زۆر جارن بو دابینکردنی پنیوستییەکانی ئەم بەرخۆدانەیی، بە ناچار رووی کردوو تە ھیزیکی دیکەیی ھاوسی، بو بەدەست ھینانی یارمەتی و کۆمەک، لەکاتی تەنگانەدا دەستی ھانای بەرەو جیرانەکانی خۆی راکیشاوە و لە ئەگەری دۆران و ھەلاتیشدا بو

شونینیکی پاریزراو و مسۆگهری دیکه هه لاتوو. به لام داگیربوونی کوردستان داگیربوونیکه هاوکات و هاوتهریب له گه ل گه مارۆدان. چوار دهوله تی درنده ی بارگای به سی فه رهنگی پاوانخواری فاشیست کوردستانیان گه مارۆ داوه، دابهشیان کردوو و به شیوهیهکی هاوئاههنگ و هاوتهریب هه موو کاتی هیرشی ده که نه سه ر. له م شیوازه له داگیربووندا یه که م، رینگه ی ده رچوون و هه لاتن به تهواوی گیراوه و دووهم، هه ر جوړه راگردنیک له ده ست یه کیان یه کسانه له گه ل که وتنه ده ست ئه وه که ی دی. به گوتنیکه ی دیکه هه ر به شیکه ی کوردستان بو به رهنگاربوونه وه ی دژمن هه میشه ناچاره ده ستی نیاز بو دژمنیکه ی دیکه ی راکیشی، کاتی هه لدی ناچاره په نا به ریته مالی ئه م دژمن و که ده یه وی هاوار بکا دهنگی ته نیا ده گاته گوینی ئه و دژمنه که ی دی. ئه م گه له داگیرکراوه به هه ر شیوازیک ره فتار بکا و به هه ر شیوهیهک بیر بکاته وه قاچی له ده ست داگیرکهریک و سه ریشی له مان داگیرکهره که ی دیکه ی ده بی. به کورتی وه ک پینستر ئاماژه ی پیندرا داستانی هه لسوکه وتی کورد له باشتترین دۆخیدا له ده ست شیر ده رچوون و که وتنه ده ستی پلنگه .

دوئالیتیه ی له دژمن راگردن و به دژمن په نابردن لیره دا کوتایی پی ناییت و دوئالیتیه ی که ده روونی سه ختتر و دژوارتری دیکه ی به دواوه دی. تو به ناچاری و له لاوازیدا هانا ده به یته مالی که سیک که دژمنته و ئاساییه که وه ک دیلیک چاو له تو بکا، به لام له لای تو دژمن چیتتر دژمن نییه و تو ده بی له خو گیلکردن و خو گوڵدانیکدا وه ک دۆست چاوی لی بکه ی و وه ک هه قال لپی بروانی.

له ئاکامدا ئەو چۆنی بوئ له گەلت دەدوی، چۆنی پئی خوش بی سەبارەت بە تۆ هەلسوکەوت دەکا، چی لیت بوئ دەبی بیکە، سەرەرای ئەمانەش تۆ ناچار ی له گەلیدا هەلبکەیت و له دۆخیکی دژوازی دەروونیدا بەردەوام له گەل خۆتدا بجەنگی. ئەم دۆخە نالەبارە لیکەوتە ی ناریکی دیکەش له گەل خۆیدا دەسەپینی. له هەموو راکردن و رووکردنیکی کورد له داگیرکەری بەرەو داگیرکەریکی دی، ئەو دەولەتە سەردەستە ی که له روالەتی دالەدا دەرکەوتوو هەمیشە بە شیوەیەک له شیوەکان خواستی هەبوو که پەنابەرەکی باوەشی وەک گرەویک دژی پارچەکە ی بندەستی خۆی بەکار بینی. ئەم خاوەنە ی داگیرکەرانی کوردستان هەمیشە یەکی له داوەکانی بەردەم هەموو هیزیکی دژەداگیربوونی کوردستان بوو که هەموو بۆ ئەم هیزانە رایانخستوو و ئالایە زۆرینە یەکی رەهای ئەم هیزانەش کهم تا زۆر لەم داوەدا تیوە گلاون. که چاویک بە میژووی خەباتی تەفگەری رزگاریخوازی کوردیدا دەخشینی دەبینی که له ئاکامی ئەم بارودۆخەدا مەگەر بەدەگمەن، دەنا زۆرینە ی رەهای هیزە رزگاریخوازەکانی کورد له بەرەنگار بوونەوی تیگین و کردەوی داگیرکاریدا دیسان هانایان بردوو تەووە بۆ باوەشی هەمان تیگینی داگیرکاری، بەلام له کهسایەتیەکی دیکەدا. له ئەنجامدا ئەو هیزانە یان بوونەتە داردەستی داگیرکەر دژی بەشیکی دیکە ی جەستە ی تەفگەری کوردی، یان کەوتوو تە خزمەتکردن بە دەسلالت و فەرھەنگی داگیرکەر، یان له باشترین حالەتدا وەک پەنابەر و دیل لەکن داگیرکەر ماونەتەووە. لەراستیدا بەشیکی زۆری

شهری براکوژی لیکهوتەوی ئەم دۆخەیه. یهکیتر له لیکهوتەکانی ئەم بارودۆخە چۆنیتی و چەندیتی و ئاستی تیروانینی خەلکی کوردە بۆ داگیرکەرەن. مروۆفی داگیرکراوی کورد له هاتوچۆی ناچاری لهنیوان داگیرکەرەندا و له دلەراوکیی بەردەوامی دەستاودەستبوونی لهنیوان شیر و پلنگدا بەردەوام له دۆخیکی دەروونی ناراستدا دەژی که زۆر دووره له راسەلەوی ئەو ژیانەوی که تییدا یە. ئەم مروۆفە بئەستە رپک لهو کاتەدا که لەدەست شیر(داگیرکەری یەکەم) رادەکا و بەرهو باوەشی پلنگ(داگیرکەری دووهم) دەروا، چیدی نەتەنیا ئەو وهک پلنگ نابینی بەلکوو وهک رزگارکەریکی هاوسۆز و دلسۆز دەیبینی. بەواتایەکی دی له یەک کاتدا ئەو لایەنەوی که بەشیکێ کورد به داگیرکەر چاوی لیدەکا بەشیکێ دیکه وهک رزگارکەری خۆی دەیبینی. بۆ وینە ئەگەر له کوردیکێ باشوور بپرسی بیگومان هەزارجار دەولەتی ئیرانی له دەولەتی عیراقی به باشتر دەزانی. به هەمان شیوه کوردیکێ باکووری تورک وهکوو گەورەترین دژمنی کورد دەزانی لهحالیکی کوردیکێ رۆژەهلەتی فارس به دژمنی سەرەکی خۆی دەیبینی. له هەمان کاتدا که له چاوی رۆژەهلەتیکی سەنەیی خومەینی هیمای ستهمکاری و چهوساندنەوهیه، زۆر ئاساییه که کوردیکێ رۆژاواوی کوردستان له قامشلۆ بنەمالەوی ئەسەد به سیمبۆلی داگیرکاری بزانی...

بهکورتی، ئەگەرچی شیوازی هەلسوکەوتی داگیرکەرەن و رادەوی ئەو ستهمەوی که هەر کەسیکی کورد و هەر بەشیکێ کوردستان لهوانی بینووه راستەوخۆ له دید و بۆچوونی مروۆفی بئەستەوی کورد بۆ

داگیرکه ران کاریگه ری هه یه، ئه وهی راستی بی هه موویان له یه ک
 ئاستدا داگیرکه رن، به یه ک ئاراسته دا پرۆه ی داگیرکردنی
 کوردستان به ریوه ده بن و به واتایه کی دی هه موویان له یه ک ئاندا
 هه م شیر و هه م پلنگیشن، به لام له م به یه نه دا ئه وهی که له ناریکی
 و له دۆنالیته ی خۆف و رجای هاوکاتدا ده ژی مروقی بندهستی
 کورده. هه ر بۆیه بۆ ئه وهی کورد تۆزیک له م خۆف و رجایه رزگاری
 بی و بتوانی لانیکه م که مرهنگی بکاته وه ده بی له و شوینه ی که هه یه
 که له هۆر گوته نی «پا بداته گه ز و هه سان له چه قۆی خۆی بسوی» . .

زۆری و بۆری (دابەشبوون بۆ یەگرتن)

فرهیی له زۆر شتدا نیشانهی ئاسوودهگی و بهرەکهته، بهلام ههندی جاریش فرهیی دهگاته رادهیهک که چیدی نیشانهی ئاسوودهگی نییه و به پینچهوانهوه دهبیته سهڕئیشه و سهڕ لیشیواوی و کورد گوتهنی دهگاته دۆخیک که پینی دهلین «زۆری و بۆری». زۆری و بۆری ههر شتیکی واته ئهو ئاسته له فراوانی که چیدی شتی مهبهست بی کهلک و بی بایهخ دهبی و نرخ و کاربگهری و پینگهی خوی لهدهست دهدا و بهتایبهت ئهگەر دیارده یا بوونهوهریکی جفاکی بی نهتهنیا بۆ خوی دهبیته نارپیکیهک لهنیو کومهلگهدا، بهلکوو دهشبیتته ژیدهریکی گهورهی نارپیکی جفاکی. یهکی لهو بوارانهای که بهردهوام جفاکی کوردی پینیهوه گیروده و گرفتار بووه ههمیشه بریتی بووه له دیاردهی «زۆری و بۆری» لهنیو تهفگهری دژهداگیربوونی کوردستاندا. لهوانه زۆری سهڕکردهکان، زۆری پارتەکان، زۆری ئایدۆلۆژیایکان و زۆری ریبازهکان، زۆری بهردهنگهکانی پرسى داگیربوون و بهگشتی فرهیی لینهگهرهکانی ئهم دوزه.

پینچهوانهیی ههموو ئهو ههولانهی دووسهد سالی رابردووی گهلانی جیاوازی جیهان بۆ بهدهستهینانی سهربهخویی و دامهزراندنی دهولت و کیانی سیاسی که ئالایه سهڕکهوتنی ههر ههموویان له رپگهیی یهک لینهگهڕ و یهک گوتار و یهک سهڕکرده و یهک حیزبی شۆرشگیرهوه مسۆگهڕ کراون، بزافی رزگاریخوازی و تهفگهری سهربهخوییخوازی کوردی ههر له دهسپیکهوه کهوتووته داوی

فره حېزبى و فره سه روکى و فره ناراسته يى و فره ره هندی. به واتايه کى دیکه کورد له ههر چيدا که مى بووبى له پارت و سه رکړده و نایدولؤزى و رېياز که مى نه هيناوه. رهوتى فره ناراسته يى ته قگه رى کوردى که نه لېته ته رهنکه هوکارى يه که م و سه ره کى سه ره لندانېشى برېتى بى له فره دژمنى و فره داگېرکهرى، ههر له سه ره تاوه بووه به هوکار و هه وېنى سه ره لدانى ده يان نارېکى کوشنده و مه ترسیدار له نيو کاروانى تیکوشانى رزگارېخوازى به تايبه تى و له نيو شه قامى سياسى کوردیدا به گشتى. لېره دا به کورتى به سى له نارېکېيه سه ره کېيه کانى ديارده ي زورى و بؤرى ئامازه ده که ين.

فره سه روکى: فره سه رکړده يى يه که م قه لشى کاروانى دژه داگېرېوونى کوردستانه. نه رېتى دروستکردنى سه روک و سه رکړده که يه کېکه له په تا ههره کوشنده کانى ميژووى رۇژه لاتى ناوه راست، به شيوازېکى نارېکتر و کوشنده تر له بزاقى کوردیدا سه رېبه لداوه. له حالېکدا که هه ميشه هه موو نه ته وه کان له ژېر بالى يه ک سه روک و سه رکړده دا جوولاونه ته وه، بزاقى کوردى هه ميشه له يه ک کاتدا شوېنکه وته ي چهندين سه رکړده بووه. نه گه رچى به شېکى ئەم ديارده يه رهنکه ئاکامى شيوه ژيانېکى نه رېنى فره ره هه ند و تا راده يه ک ئاسايى و تا نه اندازه يه ک ديموکرات و لېبورده ي جفاکى کوردى بى که به هه زاران سال به شيوازى ميرنشىنى له کوردستان درېژه ي هه بووه، به لام به داخوهه کارېگه رى و باندورى نه رېنى ئەم ديارده يه له سه ر رهوتى ئازادکردنى

کوردستان له دهستی داگیرکهران باندۆریکی زۆر خراپ بووه و
 بووه ته بنه‌مای گه‌لی ناریکی له‌م رێبازه‌دا.
 فره‌سه‌رکرده‌یی له هه‌نگاوی یه‌که‌مدا هه‌وینی دابه‌شبوونی ئه‌و
 هیزه‌یه که به رێکه‌وت نیازیکی زۆریشی به یه‌کگرتوویی هه‌یه بۆ
 سه‌رکه‌وتن. ئه‌گه‌ر به لایه‌کی دیکه‌دا سه‌یر بکه‌ین، رۆحیه‌تی
 گوێرایه‌لی و شه‌یدایی و ئاماده‌گی تۆنه‌وه له سه‌رۆکدا، به‌شیکه له
 خێ و خه‌سه‌له‌تی تاکی کوردی وه‌ک هه‌ر مرۆفیکی دیکه‌ی
 رۆژه‌لاتی ناوه‌راست. تیکه‌له‌ی ئه‌م رۆحه شه‌یدایه له‌گه‌ل رۆحی
 دیکتاتۆر و کاربزمای سه‌رکرده‌دا هه‌میشه بوونه‌ته هۆکاریکی
 بنگه‌هی بۆ ئه‌وه‌ی سه‌ربازانی ژێر فه‌رمانی سه‌رۆک که یه‌که‌م
 هه‌نگاوه‌کانیان به مه‌به‌ستی رزگاری نیشتمان و مرۆفی داگیرکراوی
 کورد هه‌لگرتبوو، هیدی هیدی له سه‌رۆکه‌کاندا تۆانه‌ته‌وه و زۆر
 جارێک له سامانی ئه‌م نیشتمانه‌یان له پێناو سه‌رۆکدا به‌ فیرو
 داوه. میژووی بزافی سیاسی کوردی له سه‌د سالی رابردوودا هه‌یچ
 وه‌خت تا که سه‌رۆکی به‌ خۆیه‌وه نه‌بینیوه و هه‌میشه له یه‌ک کاتدا
 چه‌ندین سه‌رکرده‌ی ناهاوته‌ریب و ته‌نانه‌ت دژبه‌ر بوونه‌ته ده‌مراست
 و به‌رده‌نگی پرسێ داگیربوونی کوردستان. ئه‌مه له خۆیدا
 هۆکاریکی گرینگ بووه بۆ پارچه‌بوونی ته‌شکه‌ری دژه‌داگیربوونی
 کورد، کۆمه‌لگه‌ی کوردی، و ته‌نانه‌ت خودی پرسێ داگیربوونی
 کوردستانیش هه‌م له ناوخۆ و هه‌م له چاوی ده‌ره‌وه. زۆربه‌ی
 سه‌رکرده‌کان دووجار کوردیان دابه‌ش کردووه، جاری یه‌که‌م له
 ئاستی پارچه‌کاندا و جاری دووهم له ناوخۆی هه‌ر پارچه‌یه‌کیشدا

بوونته هوكارى پارچه بوون. ميژووى تيكوشانى باشوور و
 روزه لاتى كوردستان پره له هيچ وهختى خالى نه بووه له چهند
 سهروكى. به سهرنجدانه سهر بزاقى گهلانى جياواز بو رزگار بوون له
 داگيركارى يان به دهست هينانى سهر به خوږى، ده بينين كه سهره پراى
 هه بوونى چهندين سهر كردهى به هيز له يهك كاتدا، ئالاپه ههر
 هه موويان نوينه رايه تى و سهر كيشى دوزه كه يان له يهك سهروكدا
 كو كرده و ته وه. به لام له نارېكېيه كى سهر پرا جله و داران و
 سهر كيشانى دوزى كورد هه ميشه وهك سهره كانى ماريكى
 چهنده سهر دهر كه و توون كه له باتى پاراستنى جهستهى هاوبه ش
 هه ركامه يان له په ريزى خواردنى سهره كانى ديكه دا ژباون.

فره پارتى: فره پارتى يان ده قيقتر فره رېخراوه يى يه كيكى ديكه يه له
 نارېكېيه كانى ته فگه رى دژه داگېر بوونى كوردستان. پيش هه موو
 شتى ده بى نماژه به وه بكه ين كه يه كى له پاساوه ههره باوه كان بو
 ئاسايى و ئه رينى نيشاندانى فره پارتى له نيو بزاقى كورديدا ئه وه يه
 كه له به راوردىكى نادرست و نانه ندروستى دۇخى كوردستان
 له گهل ولاتانى خاوهن قهوارهى مسوگه ردا، هه ميشه فره پارتى له نيو
 كوردا وهك يه كى له نيشانه كانى ديموكراسيه تى كورد وينا
 ده كرى. ئه م وينا كرده و ئه م زيه نيه ته هه ميشه وهك به سته ريكى
 سهره لدانى فره حيزبى كارى كرده وه. ئه وهى راستى بى ئه گه ر
 سه يرى هه موو بزاقه رزگار يخوازه كانى گهلانى ديكه بكه ين، مه گه ر
 به ده گمه ن ده نا هيچ گه ليك به دووان و سى و چوار و چهند پارت
 نه يتوانيوه بگاته رزگارى. هه روهك فره سه روكى، فره حيزبش

هه‌میشه چه‌قۆیه‌ک بووه بۆ که‌رتکردنی مائی کوردی و ئه‌لبه‌ته له‌م رېبازه‌دا زۆر مه‌ترسیدارتر و کاربگه‌ریش ده‌رکه‌وتوووه. جفاکی کوردی هه‌میشه به‌سه‌ر چه‌ند سه‌رکرده که ژماره‌یان که‌متر له په‌نجه‌کانی ده‌ست بوونه دابه‌ش کراوه، له‌حالی‌که‌دا فره‌حیزبی له‌یه‌ک وه‌ختدا ئه‌م جفاکه‌ی به‌سه‌ر ده‌یان به‌رده‌دا په‌رش و بلاو کردوووه‌ته‌وه. ئه‌م دابه‌شبوونه ته‌نیا دابه‌شبوون نییه به‌سه‌ر حیزبه‌کاندا. پارتی کوردی هه‌میشه بارگاوی بووه به ئایدۆلۆژیایه‌ک که به رواله‌ت بانگه‌شه‌ی رزگاری کردوووه، که‌چی ئه‌ویش له ناخیدا شیوازینیکی نویی داگیربوونی به‌ره‌م هیناوه. مروقی داگیرکراوی کورد که له روه‌ندی تیکۆشان بۆ رزگاری خۆی جارینکی دی داگیر و دابه‌شی فره‌سه‌رکرده‌یی و فره‌حیزبی ده‌بی، به‌هۆی پارت و له‌رینگه‌ی ئایدۆلۆژیاشه‌وه دیسان بۆ جاری چه‌نده‌مین داگیر ده‌کرینه‌وه و دیسان دابه‌ش ده‌بیته‌وه به کۆمه‌له‌ی بچووک و بچووکتەر. وه‌ختی ژماره‌ی پارتیه کوردیه‌کان به‌راورد بکه‌ین به‌و ولاتانه‌ی که خاوه‌ن سه‌روه‌ری و قه‌واره و ده‌وله‌تی خۆیانن ئه‌ندازه‌ی مه‌ترسی و زیانه‌کانی ئه‌م دابه‌شبوونه روونتر ده‌بیته‌وه. به‌گوتینیکی دیکه کوردستان نه‌ته‌نیا گیرۆده‌ی فره‌پارتی بووه‌ته‌وه، به‌لکوو گیرۆده‌ی زۆری و بۆری ئه‌م پارتانه‌ش هاتوووه. ئه‌مجۆره له گیرۆده‌بوون ته‌نانه‌ت جینگه و پینگه‌ی پارتیه‌کانی له‌نیو جفاکی کوردی و له کاروانی خه‌باتی دژه‌داگیربوونیشدا زۆر لاواز و بی‌بایه‌خ کردوووه. پارتی کوردیش هه‌ر وه‌ک سه‌رکرده‌ی کوردی و ئه‌لبه‌ته زیاتر له‌وان

نه تهنیا له ئاستی پارچه کان، به لکوو له ئاستی نیوخویی هه رکام له به شه کان و ته نانهت له ئاستی ناوچه ییش کوردی دابهش کردوو. ئاماژه بهم خالهش زور گرینگه که ئه گهرچی خودی دیارده کانی فره پارتی و فره سه روکی له خویندا هه وینی پارچه بوونی کومه لگهی کوردین، به لام ئه وهی که ئه م باندوره نه رینییه ی فره سه روکی و فره پارتی کاریگه تر کردوو ئه مه یه که هه ردوو بوونه وهی سه روک و پارت هه میسه به هه ندی تایبه تمه ندی دیکه بارگاوی کراون که له سه ر توختربوونی ئه م دابه شبوونه کاریگه ری هه بووه. بو وینه زورینه ی ره های سه رکرده کان (به رای من هه ر هه موویان جگه له ئاپو) هه تا ئیستاش سه روکی ناوچه یی و له ئه وپه رپیدا، سه رکرده یه کی پارچه یین. ئه م قسه یه بو زورینه ی ره های پارته کانیش دروسته و سیمای هه ردوو کیانیش به سیمای ناوچه یان ئه وپه ری به پارچه یه کی دیاریکراوی کوردستانه وه گریدراوه. ئه م په یوه سته بوونه به ئاشکرا و به شینوه یه کی نه رینی هه م له زیهنیه تی ناوچه گه راییی و پارچه گه راییی و ته نانهت زاراوه گه راییی باندوری وه رگرتوو و هه میسه به ئاراسته ی زه قبوون و قوولبوونه وه، له سه ر ئه م دیارده و زیهنیه تانه کاریگه ری داناوه.

فره ئایدولوژی: چهنده هه ردوو بوونه وهی پارت و سه روک راسته وخو و بی ناوبه یین، چی به کاریزما و چی به هیز و ده سه لات و چی به یینگه ی بنه ماله یی و ئایینی به ئاراسته ی پارچه کردنی ته فگه ری دژه داگیربوونی کوردستان و دابه شکردنی جفاکی کوردی کاریگه ربیان هه بووبی، هیندهش توانیویانه له ریگه ی چه مکیکی

سێیه می دیکه به ناوی ئایدۆلۆژیاوه به شیوهی ناراسته و خو ئهم کارتیکردنه نه رینییه بهردهوام بکهن و ئهم دابه شبوونه به رهه نیدیکی دیکه دا درێژه پێبدهن. کئ بی نه یزانی که هه موو سه رکرده و هه موو پارتيکی کوردی بهردهوام و هه ميشه گیرۆدهی ئایدۆلۆژیا سه ره کبییه کانی هه مدهم بوونه و له م رینگه یه شه وه یارانی ژێرده ست و ئه ندای خویان گیرۆدهی ئه و ئایدۆلۆژیایانه ده کرد. کۆمه لگه یه ک که به سه ر سه رۆک و پارته کاندا دابه ش کرابی ته نیا له رپووی جهسته یی و رۆحیه وه پارچه کراوه. ئهم جفاکه به جهسته و به رۆحیه وه له پارت و سه رۆکدا تهاوه ته وه و ده بینه بهردهی هه ردوکیان، به لام دابه شبوون به سه ر ئایدۆلۆژیا دا دابه شبوونیکی هزرییه و به هوئی ئه وهی که ئهم ئایدۆلۆژیایانه هه موویان ده ره کی و بینگانه به زمان و فه رههنگ و نه ریتی گه لی کورد بوونه سه ره پای ئه وهی که بهردهوام کۆمه لگه ی کوردییان له بیر و هزری ره سه ن خالی کردووه، به لام هه تا ئیستاش به فه رههنگی کوردی نامۆن و کورد نه به لا هزرییه که یدا توانیویه به ته واوه تی چیژیان لی ببینیت و نه به لای شوړشگێری و سیاسیه که شدا توانیویه به شیوه یه کی تۆکمه و ته واو سوودیان لی وه رگرت. ئهم دابه شبوونه به سه ر ئایدۆلۆژیایاندا وای کردووه که به درێژایی سه ده ی رابردوو، رێژه یه کی به رچاوی هیز و توانای هزری مرۆفی کورد له باتی وه به رهینانی به رهه میکی هزری ره سه ن و خۆمالی، ئه گه ر توانایه کیشی هه بووی هه مووی له رینگه ی ئایدۆلۆژیای ده ره کی خه رج بکا، ئه ویش زۆربه ی کات نه بۆ روونکردنه وه و شوړقه، به لکوو

بو پاساو هينانه وه و چهواشه كړدى له پيناو مهبهستينكى تايبه تيدا. بهم شيوه به دريځايي هم سالانه نايډولوزي دهره كى همميشه له جياتى رپيشاندر، ههوينى ليكترازانى بنهما و شيرازى رهسه نايه تى جفاكى كوردى بووه.

فره ريبازى: وهك پيشتر گوتمان هم پارت و هم سهر كرده كوردى همميشه به هه ندى تايبه تمه ندى وهك پارچه گه رايبى، زار او هه گه رايبى، نايډولوزيا و ... هتد بارگاوى بوونه و جگه له ممش زورينه رهايان له ژير هه ژموون و باندورى به شيك له دهوله تانى سهرده ستى كوردستاندا بوونه. ههر بويه ههر پارتيك و ههر سهر كرده يهك به شيوه خوى له پرسى كورد روانبويه و ههر لايه نيك چاره سهرى خوى بو هم دوزه هه بووه. له ماوه سهد سالى رابردودا كورد به هوى پارت و سهر كرده كانه وه بو يهك پرسى داگيربوونى كوردستان دهيان ريبازى وهك مافى چاره نووس، ئوتونومى، سهر به خويى، فيدرالى، كونفيدرالى و ... هتد گه لاله كردوه و له نيو هه مووشياندا همميشه به سهر گهردانى خولاوه ته وه و زورچار له يهك ئاندا چند ريبازى ناكوكى گرتووه ته بهر. بهم شيوه پارت و سهروك و نايډولوزى پيكه وه پرسى داگيربوونى كوردستانيان له نيوان چندين ريبازدا دابهش كردوه و هم ريبازانهش ديسان بوونه ته ههوينى ليكترازان، جيا بوونه وه، دابه شيوون و ته نانه ت شهرى براكوژى....

به مجوره فره يى پارت، سهروك، نايډولوزيا و ريباز و به كورتى زورى و بورى چندين بازنه خولانه وهى ليكئالوى له دورى دوزى كورد

دروست کردوو هه که بووه ته مایه ی بزربوونی ئەم دۆزه ی لهم سوورانوه بیکۆتا و بيسووده دا. به کورتی، زۆری و بۆری په تايه کی کوشنده ی هه رده می ئەو به شه له خه لکی کوردستانه که به ئاگا و يستوو یانه دژی داگیربوون بوه ستنه وه و به لام زۆربه ی جار بیئاگا تووشی ئەم په تايه هاتوون. په تاي زاوژی پارتی لاسهنگ و زاوژی سه رکرده ی ناته واو و له ئاکامیشدا زاوژی ئایدۆلۆژیای نامۆ و له دایکبوونی ریبازی ناچل هه تا ئیستاش یه کیکه له دیارده ناشیرینه کان و یه کیکه له ناریکیه هه ره گه وره کانی بزاقی رزگار یخوازی و دژه داگیربوونی کوردستان.

له کۆتاییدا پنیسته ئەو هه لبه سته ی هۆزانی گه وره عه بدولا په شیو به بیر بینمه وه که ئەگه چی رووی ده می له باشووره، به لام به جوانترین و ره ساترین شینواز ئاسه واره کوشنده کانی په تاي «زۆری و بۆری» به مجۆره له قاو ده دا. «لهم نیشتمانه چاره ره شه دا – چیتان هیشتوو – دابه شی نه کهن وه ک ره زی خۆتان؟ – هه ره به شه هیدان سه رمان بلند بوو – ئەوانیشتان کرد به په زی خۆتان! – ناویرم قه له میک هه لگرم – ناویرم کراسیک له به ره کهم – رووتان ره ش بی! – خۆ ره نگه کانیشتان به ش کرد – بلیم خویندکار یا قوتابی؟ – ژن یا ئافره ت؟ – رووتان ره ش بی – تا وشه ی ناو فره نگه کانیشتان به ش کرد! – دوو که ناری زی جاویدانی – خانی و حاجی قادر تان به ش کرد – خاک و ئاو و ئاگرتان به ش کرد – کوا چیتان هیشت؟ – کوا کیتان هیشت؟ – بگره قه حبه و دز و رینگریان به ش کرد – وه ک زرته کی گاکۆز به ده ست – نیشتمانیکتان کرد به دوو – شار به شار،

گوند به گوند گهړان – له ههر مالنې – ناگردانيکتان کرد به دوو! –
 خه لک ميژوويه کي هه يه – ئيمه دوو ميژوومان هه يه – هه موو دنيا
 – يه ک سهر کرده ي لئ به لايه – ئيمه له ويش دوومان هه يه!»^١.

پارت، هیمای نه‌گهت و پیرۆزی

به درێژایی میژووی به‌ره‌ه‌لستکاری کورد دژ به داگیرکاری، له دواى چیاکانی کوردستان پارتی کوردی یه‌کئى له سه‌ره‌تاییتیرین و سه‌ره‌کیتیرین ناوئیشانه‌کان بووه که مرۆفئى شۆرشگیر و سه‌ره‌لدی‌ری کورد رووی تیکردبئى. مرۆفئى بنده‌ستى کورد له‌وه‌ساته‌وه‌خته‌دا که هه‌ستى به‌وه کردووه که چیدى ناتوانئى له‌گه‌ل داگیربووندا رابئى پارتى کوردی وه‌ک مه‌ته‌ربزى سه‌ره‌ه‌لدان بینیه‌وه و رووی کردووه‌ته پارتى کوردی. کاریگه‌رى پارت له تیکۆشانى دژه‌داگیربوونى کوردستاندا هینده به‌هیزه که نه‌ته‌نیا مۆلگه‌ى شۆرشگیران بووه، به‌لکوو ته‌نانه‌ت ئه‌و به‌شه زۆرینه‌یه‌ى جفاکى کوردی که له هه‌مبه‌ر داگیرکاری بئى ده‌سه‌لات بووه هه‌میشه به‌چاوى هیاوه تى روانیه‌وه. ئه‌گه‌رچى کورد بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ى داگیرکاری، گه‌لئى ریبازى جیاوازی ئه‌زموون کردووه و گه‌لئى ئامرازى جۆراوجۆرى به‌کار هیناوه، به‌لام بیگومان یه‌کئى له گرینگترین ریبازه‌کان، هه‌تا ئیستاش حیزبایه‌تى و دامه‌زراندنى پارتى سیاسى و چه‌کداریه‌یه. ده‌توانین بلئین که دامه‌زراندنى پارت یه‌که‌مین و به‌هیزترین کاردانه‌وه‌ى به‌کۆمه‌لئى جفاکى کوردیه‌یه دژ به داگیربوونى ولاته‌که‌ى و هه‌تا رۆژى ئه‌مروۆش به‌باندۆرتیرین و کاریگه‌رتیرین هی‌زى گۆره‌پانى تیکۆشانى کورد دژى داگیرکه‌رانه. هه‌ر به‌هۆى ئه‌مه‌شه‌وه یه‌که‌مین یان لانیکه‌م یه‌کئى له یه‌که‌مین ناوئیشانه‌کان که مرۆفئى سه‌ره‌لدی‌ری کورد هه‌میشه چاوى لئى بووئى و رووی تیکردبئى به‌رده‌وام بریتى بووه له پارتى به‌ره‌ه‌لستکاری کوردی. ده‌توانین

بليين كه ئەمه پارتى كوردى بووه كه كاروانى دژه داگېر بوونى كوردستانى تاكوو رۆژى ئەمېرۆ هېناوه و ئەم كارېگه رېيه هېنده زۆره كه هېچ كهسى ناتوانى نكولى له شكۆ و پېرۆزى پارتى كوردى له چاو به شيكى زۆرى خهلكى كورد بكا. رهنكه هەر بهم هۆبه وه بى كه هه موو پارتېكى كوردى هه مېشه هه وئېداوه خۆى وهك ئەو كه شتى فرېشتانه^۲ نېشان بدا كه كلىلى رزگار بوونى كوردى له ده سندايه و له م رېنازه دا ئەوهى كردىتى هه مووى شانازى و پېرۆزىيه. به لام ئايا به راستى پارتى كوردى ئەو كه شتى فرېشتانه به كه خۆى ده يلى؟!...

بېنگومان پارتى كوردى به درېژايى هه بوونى هېنده سه رچاوهى داكو كې كردن له دۆزى كورد بووه هەر ئەوه ندهش ژېده رى نارېكى و به لا رېندا بردنى ئەم دۆزه بووه. له تيف هه لمهت به هه لبه ستى «من نه پارتيم - نه به كىتيم - نه به كگرتووم - نه شيووعيم - نه په كه كه م - ليو ت هه رچى رهنك بى - من دهنگ بو ئەو رهنكه ده ده م!»^۳، به جوانى گوزاره له زۆر بوونى بېنامى پارتى كوردى و سوو كبوونه وهى رۆل و كارېگه رېيه كانى له نيو چقاكى كوردى دا ده كا. بو ئەوهى له نارېكېيه كانى پارتى كوردى تېنگه ين با تۆزى له نزيكتره وه به چهند پرسىيارىك مه راقى بخه ينه سه ر. گه لۆ چه ندى جار كورد به هۆى پارتى كوردى به وه له نيو خويدا تووشى شه رى براكوژى

^۲ ئەم ته عېيره له ناوى رۆمانىكى بهختيار علمى به ناوى كه شتى فرېشته كان و درگېراوه

^۳ دىوانى ددانى پاشه رۆژ و مك ددانى جەنگ سېپيه، له تيف هه لمهت

هاتوو، ژماره‌ی شه‌ره‌کانی براکوژی زۆرتن یا شه‌ره‌کانی دژ به داگیرهران، چهند پارتی کوردی و چهند جار خیانه‌تی ئاشکریان له دۆزی کورد کردوو، چهندجار پارتی کوردی له پال داگیرهراندا دژی هیزیکێ دیکه یان پارچه‌یه‌کی دیکه‌ی کوردستان شه‌ری کردوو، بۆ ههمیشه پارتی کوردی له دانووستاندا دۆراندوو به‌تی؟ ... هتد.

ئهم پرسانه ته‌نیا پرسیارگه‌لیکن که نارێکییه‌کانی پارتی کوردی له ئاستی جفاکیدا ده‌خه‌نه روو، له‌حالی‌کدا که له ئاستی تاکه‌که‌سیشدا و به‌تایبه‌ت سه‌باره‌ت به ئه‌ندامه‌کانی خۆی، پارتی کوردی به‌ره‌مه‌ینه‌ری گه‌لی نارێکی گه‌وره‌به. مرۆفی سه‌ره‌له‌دیری کورد له سه‌ره‌تاوه یه‌ک پیروزی هه‌له‌به‌ژیری و ئه‌ویش نیشتمان و یه‌ک راسته‌پێی ده‌گریته‌به‌ر، ئه‌ویش خه‌بات له‌پیناو ئازادی ئه‌و نیشتمانه. به‌لام ئه‌زموونی حیزبایه‌تی کوردی به‌روونی ده‌ریده‌خا که حیزب ورده ورده پیروزییه‌ راسته‌قینه‌کان له تاکی شو‌رشگێر ده‌گۆری و رێبازه‌کانی له به‌رچاو چه‌وت و چه‌واشه ده‌کاته‌وه. یه‌که‌م جار له سه‌رۆکدا ده‌توینریته‌وه و ده‌گریته‌ فیدایی و گوێرایه‌لی ئه‌و و به ئایدۆلۆژی ده‌گریته سه‌ربازی حیزب. هه‌ر به‌و پیروزییه ده‌سکرده‌نه و له‌پیناو ئه‌وانه‌دا به‌ها راسته‌قینه‌که‌ی لی ده‌گۆری و له‌باتی تیکۆشان دژ به داگیربوون له نارێکیدا تیوه‌ده‌گلی. به سالان شه‌ری براکوژی پنده‌کری، به جارن له‌باتی شه‌ر دژی داگیرکه‌ر بۆ ئه‌وان شه‌ر ده‌کا. له‌پیناو داگیرکه‌راندا نه‌ته‌نیا خیانه‌تی دژ به پارچه‌کانی دیکه‌ی کوردستان ده‌کا، به‌لکوو له ئاستی حیزبه‌کانی پارچه‌که‌ی

خۆشى خيانت دهنونى. ئەگەر دژى كارە خراپه كانى پارتەكهى وه ستابىتهوه، ههميشه ئەمه ئەوه كه له لايەن سەرۆكەوه به جاشايه تى تۆمه تبار ده كرى، له لايەن پارتەكهيهوه به خيانت و درچوون له رېبازى شۆرش تۆمه تبار ده كرى. ئەم تاكه رهنكه چەندىن جار له حيزبه كهى هاتىته دەرەوه و تەقلى هينىكى ديكه بووبى، بهلام پارتەكانى ديكەش جياوازيه كهى ئەوتويان نيبه و به ههمان ئاقار و به ههمان سياهه تى ئەوانى پيشوودا دەرۆن. به كورتى ئەزموونى پارتى كوردى بۆ تاكى شۆرشگيرى كورد ژيانىكه برىتى له دوناليتيه كهى دژوازي پىكهاتوو له پيرۆزى و نهگبه تى هاوكات. له راستيدا پيرۆزى و نهگبه تى پارتى كوردى دژوازيه كهى دەرۆونى بزاقى رزگاربخوازي كوردى به دهيان سائه وهك په تايه كهى كوشنده بهرۆكى تهقگه رى دژه داگيربوونى كوردى گرتوو.

ئەم دوناليتيه ليره وه دهست پيده كا كه ئالايه ههموو ئەو پارتە رزگاربخوازانەى كه بۆ دەر باز كردنى كورد له گىچه لى داگيربوون سەريانەه لداوه دواى ماوه يه كهى كورت خۆيان به شىوازي جياواز و به ئاراستهى جوراوجور ديسان داگيركراونه تهوه. له گۆره پانى خهباتى حيزبايه تى كورديدا كهم نين ئەو پارتانهى كه به مەبه ستى هينانه خزمه تى پرسى داگيربوونى كوردستان، خۆيان به ئايدۆلۆژيه كهى به ناو و روالهت رزگاركه ر بارگاوى كردوو، بهلام دواجار ههموو ئەو كهسانەيان كه به هيوای رزگارى نيشتمان رويان تى كوردبوون له گه ل خۆياندا تووشى داگيربوونى ديكه له نيو بازنه ي ئايدۆلۆژيادا كردوو. بهم شيوه يه ههموو جارى هينىك هاتوو ته ئاراهه كه

ئەگەرچی بەرواڵت بانگەشەى رزگارى كوردى كردوو، بەلام لەراستیدا رێبازىكى تازە بوو بۆ گىرۆدەبوونى مەرۆقى كورد بە شىواز و رەنگىكى جىوازتر. زۆر كەسان گەلى جار لەپىناو ئايدۆلۆژىادا پارتەوپارتىان كردوو، زۆرجاران لەبەر حىزبایەتى تەسك تووشى شەرى براكوژى هاتوون، زۆرجار تامى دابراڤان و لەتبوونى نىوان پارتەكانىيان بىنيو ... و هتد. بە گوتىنىكى دى، پارتى كوردى هەتاكوو ئىستا بە روالەت رێگایەكى رزگارى لە داگىربوون و لە ناوئاخ و ناخى خۆیدا كەرستە و ئامىرىك بوو بۆ شىوازىكى دىكە لە داگىربوون، يان رېبازىك بۆ وىلبوون و سەرلىشىواوى ئەو كەسانەى دژى سىستەمى داگىركەر سەريانەئداو. ئەم پاشخوانەى كە بوو تە ھۆكارىكى گرینگ بۆ ئەو زۆربەى ئەو كەسانەى كە سەرەتادا ھەك سىمايەكى پىرۆز روانىيانەتە پارتايەتى، ئەمرو ھەك ھىمايەكى نەگبەتى بۆ ئەم جقاكە داگىركراو دەيبىن. ئەم نەگبەتییە تەنيا لەمەدا كۆتايى نەھاتوو و ھەمىشە لە بەرزترىن ئاست و بە مەترسىدارترىن شىو تەك و جقاك و خاكى كوردى گىرۆدە كردوو. لەراستیدا جيا لە لە پەتای گىرۆدەكردن بە ئايدۆلۆژيا، پارتە كوردىيەكان بە ئاراستەى جىواز و جوداى ھەك دابەشكردنى ھەزرى، ناچەگەرايى، زاراوگەرايى، پىرۆزكردنى رېباز و سەرکردايەتى و زۆر بوارى دىكە، ھەمىشە بەشىكى گەورە بوونە لەو ھۆكارە ھەرە بەباندۆر و كارىگەرەنەى سەر كۆمەلگەى كوردى كە ھەم ژيانى ئەندامانى خۆيان بەتايبەتى و ھەمىش رەوتى جقاكى كوردىيان بەگشتى

دوچاری گهلی دونالیتهی دژواز له نههامه تی کردوو. زۆرن ئەو کەسانه ی که دوای چەندین سال، ئیستا که چاو له ئەزمونی حیزبایه تی خۆیان دەکەنوه، گهلی حاله تی دونالی تهواو دژبه ری یهک له ناخی خۆیاندا به دی ده کەن. دونالیتهی وهک نهگبه تی و پیرۆزی هاوته ریب، شانازی و سه رشۆری هاوکات، و پینشمه رگایه تی و جاشایه تی هه موهخت. به دریزایی خه بات بو رزگاری کوردستان، زۆرینه ی حیزبه کوردیه کان خه لکیان به دروشمی شه رکردن دژی داگیرکه ر راکیشاوه، که چی دواچار له دژی پارێکی دیکه ی کوردی و بو شه ری براکوژی به کاریان هیناون. ئەم دیارده یه ته نیا تابهت به یهک هیزی کوردی نه بووه و هینده دوباره کراوه ته وه که چیدی ده توانین بڵین که له راستیدا حیزبایه تی کوردی هه میسه بریتی بووه له براکوژی له ژیر ناوی کوردپاریژیدا. به سه رهاتی زۆربه ی پارته کوردیه کان وه ها بووه که به تیگین و زیهنیه تی دژایه تی و به ره نگار بوونه وه ی سیسته می داگیرکاری له به شیکی کوردستان سه ربانهبه لداوه، به لام له ئاکامدا بوونه ته دارده ست و چاوساقی هه مان سیسته م بو داگیرکردن و چه وساندنه وه ی به شیکی دیکه ی ئەم نیشتمانه. به مجۆره هه زاران کهس له وانه ی که به مه بهستی پینشمه رگایه تی روویان کردوو نه تی، زۆرچار به نااگا که وتوو نه ته ریگه ی جاشایه تی.

ئەم ره وته له حیزبایه تی کوردی هه تا ئیستاش تا راده یه کی زۆر بریتیه له ژبانکردنیه کی ناریکی مروقی کورد له دونالیتهی براپاریژی له ریگه ی براکوژی، رزگارکردن له ریگه ی کۆبله بوون، پینشمه رگایه تی

له‌رینگه‌ی جاشایه‌تی، خزمه‌تکردن له‌رینگه‌ی خیانه‌ت و به‌واتایه‌کی دی، به‌رینگه‌یه‌کی پیروژدا هینانه‌وه‌ی نه‌گبه‌تی. چه‌نده زۆرن ئه‌و که‌سانه‌ی که له‌رینگه‌ی حیزبه‌وه ده‌ستیان به‌خوینی برای خۆیان ئالووده‌کراوه، چقاس زۆرن ئه‌و که‌سانه‌ی که به‌فه‌رمانی حیزب له‌خیانه‌ت دژ به‌به‌شیکه‌ی دیکه‌ی کوردستان تێوه‌گلاون و ... هتد.

دوئالیتیه‌ی پیروژی و نه‌گبه‌تی پارتی کوردی له‌روانگه‌یه‌کی دیکه‌شه‌وه جینگای سه‌رنجه و ئه‌ویش ئه‌مه‌یه که له‌حالی‌کدا هه‌موو پارته‌کان بۆ ئامانجیکه‌ی پیروژ تیده‌کوئن، که‌چی به‌شینه‌یه‌کی ره‌ها هه‌یج کامیان خۆشه‌ویست و جینگه‌ی قبوول و مایه‌ی شانازی هه‌موو کوردیک نین. له‌ئاستی پارچه‌کاندا، پارتیمان هه‌یه له‌به‌شیک وه‌ک شو‌رشگه‌یر و له‌به‌شیکه‌ی دی وه‌ک خائین چاویان لیده‌کری، پارتیمان هه‌یه که زۆرکه‌س وه‌ک جله‌وداری سه‌ربه‌خۆیه‌ی ده‌یناسن و زۆرکه‌سیش به‌ده‌سپه‌نجکه‌ی کۆیله‌تی. ئه‌گه‌رچی له‌میانیه‌ی ره‌وت و بزاقی دژه‌داگیربوونی کوردستاندا ده‌یان قاره‌مانی بیوینه‌ له‌نیو پارته‌کاندا سه‌ریانه‌ه‌لداوه که زۆریکیان ده‌توانن ببنه‌ هه‌ما و که‌سایه‌تی پیروژی نه‌ته‌وه‌یه‌ی، به‌لام هه‌موویان به‌هۆی نه‌گبه‌تی پارتی کوردیه‌وه دابه‌ش کراون و وه‌ک که‌سایه‌تی له‌ئاستی نه‌ته‌وه‌یه‌یدا بۆ ئاستیکه‌ی نزمی ناوچه‌یه‌ی و ته‌نانه‌ت حیزبی دابه‌زیون. هه‌ر بۆیه هه‌ر پارت و که‌سایه‌تی پیروژی خۆی هه‌یه، هه‌ر پارت و رۆژی پیروژی خۆی هه‌یه و سه‌رۆکی پیروژی خۆی هه‌یه و رێبازی پیروژی خۆی هه‌یه و ... هتد. کورت و کورمانجی، حیزب له‌کوردستاندا به‌شێواندن و لیخنکردنی هه‌موو چه‌مکه‌ پیروژه‌کانی

وهك سهر به خوږې، نازادى، رزگارى نىشتمانى، شهيد و ... هتد و هينانه ناراي هندی تيگين و تيروانينى چهوت له هندی وينادا بووه ته مايه نه گه تي و ناتوانى كاروانى تيكوشانى دژ به داگيركهرانى كوردستان. به واتايه كي دى، پارتى كه يه كه مجار به مهبه ستي رېك كرنى ته فگهرى دژه داگېربوونى كوردستان هاته ناراه ده يان ساله وهك نه وهى كارى له پيشينهى نه وه بى كه هموو بزاوتيكى نه م ته فگهره به ره و نارېكي ببا خوى نه ته نيا بووه ته به شيك له نارېكيه كان، به لكوو بووه ته ده زگايه كي زه به لاج و گهره ي دروست كرنى ده يان نارېكي له نيو نه م كاروانه دا. نارېكيه ليكي وهك په ته وازه كرن له نيوان رېبازى جيا وازدا، ويلبوون له نيو چاره سهرى جوړا و جوړدا، دوودلى له نيوان ليشه گهرى جودا جودا و به كورتى سهر ليشينو اوى و پاشا گهردانى له كاروانى دژه داگېربوونى كوردستاندا.

کاوژی میژووی درۆ

پیشتر باسمان له خویندهواری و نهزانی وهکوو یهکی له نارێکییهکانی داگیربوون کرد. لیره‌دا باسی نارێکییهکی دیکه ده‌که‌ین که بۆ خۆی ئه‌گهر سه‌داسه‌د لیکه‌وته و ده‌رهاویشه‌ی خویندهواری و نهزانی نه‌بی، تا راده‌به‌کی زۆر په‌یوه‌ندی پیوه‌هه‌یه و به‌شیکه‌ی گه‌وره‌ لێی بیگومان ده‌رئه‌نجامی دیارده‌ی خویندهواری و نه‌زانیه. با سه‌ره‌تا به‌ چه‌ند میناکیک ئه‌م نارێکییه وینا بکه‌ین.

ره‌نگه‌ ئیوه‌ش وه‌کوو من له ژياندا تووشی که‌سانیکه‌ی کورد هاتین که کاتی له‌ که‌قناره‌یی و میژووی دێرینی ولاتی ئێران ده‌دوین، رێک وه‌ک ئه‌وه‌ی فارسیکه‌ی پان ئێرانی خه‌ریک بی بدوی، ئاماژه‌ به‌ هاتنی ناوی ئێران له‌ شانامه‌ی فیرده‌وسی ده‌که‌ن و وه‌کوو سه‌لمتیک بۆ که‌قناره‌یی ولاتیک به‌ناوی ئێران پیشکه‌شی ده‌که‌ن. یان که‌سانیکتان دیتبێ که کاتی ده‌یانه‌وی باسی ریشه‌ و ره‌ته‌وه‌ی کورد بکه‌ن، یه‌کسه‌ر ده‌چنه‌وه‌ سه‌ر ئه‌و سه‌رچاوانه‌ی که‌ داگیرکه‌ران نووسیه‌یوه‌. من بۆ خۆم که‌سانیکه‌ی کوردم بینیه‌ که‌ ته‌نانه‌ت له‌ شروقه‌ی بنچینه‌ی نه‌ژادی کورد، به‌بی ئه‌وه‌ی له‌ سه‌ریان راوه‌سته‌ بکا و به‌ درۆیان بخاته‌وه‌، رسته‌گه‌لی وه‌ک «شاهنامه‌ گوتوبه‌ کورد پاشماوه‌ی ئه‌و لاوانه‌یه‌ که‌ له‌ ماره‌کانی زوحاک رزگاریان بووه‌». یان «له‌ فلاهه‌ سه‌رچاوه‌ هاتوووه‌ که‌ کورد زارۆی بلقه‌یس و نیوه‌یان له‌ جنۆکه‌یه‌» و ... هتد وه‌ک چاوگی میژووی هیناویه‌ته‌وه‌. یان له‌ نموونه‌یه‌کی دیکه‌دا له‌نیو ئه‌وانه‌ی که‌ میژوویان خویندوووه‌ من که‌سانیکم بینیه‌ که‌ وه‌ختانیک پشت به‌ستوو به‌ وانه‌کانی زانکۆ

باس له سنووره کاني ئيراني کون تا دهرياي مديتهرانه دهکهن و
 وهختانيکيش له شروفه ي ديارکهوتني ناسه واريکي ديروکي له
 سنووره کاني روژهلات ديسان به گویره ي هه مان سه رچاوانه ي
 زانکو و به بي ئه وه ي له دژوازي قسه کاني خويان به ناگا بين ئه و
 ناسه واراننه وهک قهلا و داژي سنووره کاني روژاواي ئيران پيناسه
 دهکهن و وهک ئه و جوړه ي فارس دهيه وي کورد به داژداري
 له ميژينه ي سنووره کاني ئيران داده نين. با نمونه يه کي گشتي
 بينينه وه. هه موو کوردئ و به تاييه ت کوردئ روژهلات به باشي
 دهزاني که فرههنگي فارسي ئيراني چهنده سووکايه تي به زمان و
 فرههنگي ئه فغاني دهکا. هه ر ئه م فرههنگه شوځينييه بو
 گه وړه کردن و سه پاندي هه ژموني فرههنگي خو ي به سه ر
 نه ته وه کاني دیکه ي وه کوو کوردها، که ساني وهک مه ولاناي به لخي،
 ناسرخه سه ره و قوبادياني، سه نايي غه زنه يي، عه بدولاي ئه نساري و
 ده يان بليمه تي دیکه ي ئه فغاني وهک شاعير و زانا و فهيله سووفي
 ئيراني ده ناسيني. به لام مروفي بنده ستي کورد که له ريگه ي
 په وړه ده وه هه ر له مندالييه وه ميشکي سر کراوه به شيوازيکي زور
 گه وچانه، زياتر له خودي فارس ئه م درويانه وهک راستي راسته قينه
 وه رده گري و ئه و هه ژمونه ش به دل و گيان و هه ست له روحي
 خويدا ده په ژريني و نه ته نيا ئه مانه وهک شاعير و زانا و بليمه تي
 ئيراني ده په ژريني، به لکوو وهک ئيرانييهک! به شانازي خوشي
 ده يانزاني...

نموونه‌کانی سه‌روهه ته‌نیا مشتیکێ زور که‌م له‌و گشته‌ گه‌وره‌یه‌یه که به‌مه‌به‌ستی روونکردنی باسه‌که هاتوون. کرۆکی ئەم نموونانه و نموونه‌کانی هاوشیوه بریتیه له‌ کاویژکردنی میژوویه‌کی درۆکانی که ساخته و ده‌سکردی ده‌ولت نه‌ته‌وه‌کانی فارس، تورک و عه‌ربه و کوردی داگیرکراویش به‌رده‌وام به‌ کاویژکردنیان هه‌ر رۆژ به‌ رۆحی خۆیدا ده‌یاندا و هینده نه‌ته‌وه‌ی سه‌رده‌ست به‌ گوندا ده‌یخوینیته‌وه، هه‌ر ئەوه‌نده‌ش خۆی له‌گه‌ل رۆح و میشکی خۆیدا دوباره و دوباره‌ی ده‌کاته‌وه. له‌ سیبه‌ری ئەم نارێکییه‌دا مرۆفی بنده‌ستی کورد هه‌میشه به‌ چاوی سه‌رده‌ست ده‌بینی و به‌ میشکی ئەو بێرده‌کاته‌وه، تا ده‌گاته‌ راده‌یه‌ک که‌ که‌سی بنده‌ست به‌شیوه‌یه‌کی گالته‌نامیز و گه‌وجانه هه‌موو شتیکی سیسته‌می سه‌رده‌ست کاویژ ده‌کاته‌وه. پێویسته ئاماژه به‌وه‌ بده‌ین که ئەم دۆخه ته‌نیا به‌ یه‌ک ئاراسته و له‌ریگه‌ی یه‌ک ده‌زگای وه‌ک سیسته‌می په‌روه‌رده‌وه دروست ناکرێ و به‌ ره‌هه‌ندی جیاواز و له‌ بواری جیاوازدا به‌رپوه ده‌برێ. تاکی کورد له‌وه‌ته‌ی چاوی ده‌کاته‌وه به‌ زمانی ئەم سیسته‌مه ده‌خوینی، له‌ مزگه‌وتی ئەودا نزا و نوێژ و پارانه‌وه ده‌کا، له‌ ته‌له‌فزیونی ئەودا دنیای ده‌بینی، به‌ رۆشنیبه‌ری ئەو ئاراسته و شوینکه‌وته ده‌کرێ، به‌ نوخه‌ی ئەو ده‌سته‌مۆ ده‌بی و ... هتد. به‌ واتایه‌کی دی، به‌سالان فیر ده‌کرێ دنیا به‌ چاوی سیسته‌م بێنی و به‌ گۆبی سیسته‌م بێسی و وه‌ک پێشتر گوتمان هه‌موو ئەو درۆ و ده‌له‌سانه کاویژ بکاته‌وه که‌ ده‌سه‌لاتی سه‌رده‌ست بۆ گه‌وره‌کردنی خۆی و بچووک کردنه‌وه‌ی ئەو هه‌لیانده‌واسی و ده‌یخانه زار و

ميشكيبه وه. ئەم مروڤه داگيركراوه له سيبه رى ئەمجوره راهينانه دايه كه تهنانهت وه ختيكيش ده بيته ميژوونوس له دوونوي كاويژگه ليكي وهك «ئيران ولاتيكي خاوهن شارستانيه تي هه زاران ساله يه»، «ئيران دهوله تيكي كوني روزه لاتي ناوينه»، «ئيرانيه كان سه دان ساله ئەزمووني دهوله تاريان هه يه» و ده يان رسته و دهسته واژه ي ديكه ي له م چه شنه روحيه تي بندهستي خو ي ده سەلميني. كاتي ده بيته رومانوس نالي ده بانه خزمهت حافزي شيرازي، ده مي باسي يه كه م شاره كانى ميژوو ده كا له باتي هه ولير و ئامه د و كرماشان يه كسه ر و بيناگا ئەسته مبؤل و شام و ئەسفه هان به زاريدا دين. كاتي ده چيته به رگي موسلمانيتيه وه قودس و مه كه و مه دينه به پيروزترين شوينه كانى سه رزه مين ده زاني و كه چي چونكه له فرهه نكي عه ره بيذا به رجه سته نه كراوه ته وه خو شي له پيروزبووني چي اي جوودي گومان ده كا. ئەو بيستووني هيماي پيروزي ئەوين و فرهه د و شيرين له ناخي خويدا ده شاريتته وه و به بيستووني داريوش و كه تيبه ي فه تح و داگيربووني ولاتي باپيراني شانازي ده كا و ... هتد. ئەم كه سايه تيبه داگيركراوه جگه له وه ي داگيركهران له چاوي خو يانه وه ده بيني و ئەوان به و شيوازه ئەرينيه ي كه خوازه و دلخوازيانه وينا ده كا، تهنانهت كاتيكيش كه ده يه وي ئاور بداته وه سه ر خو ي و خو ي بينيته وه يه كسه ر ده چيته سه ر ئەو سه رچاوه دروكاني و چاوگه نه راستانه ي كه داگيركهراني كوردستان به ساخته دروستيان كر دوون و ئەويش به كاويژكردنيان ديسان له سه ر خو ي ساقيان ده كاته وه. ئەم مروڤه له ئاكامي

پروژه‌یه‌کی درێژمه‌ودا و هه‌مه‌لایه‌نه‌دا سیسته‌می سه‌رده‌ست چاو و گوئ و هزر و هه‌موو هه‌سته ره‌سه‌نه‌کانی خۆی لی ده‌کاته‌وه و له جیی ئه‌وانه چاو و گوئ و هزری خۆی داده‌نی و ده‌یکا به‌که‌سیکی نارێکی سه‌یر. ئەم نارێکییه وه‌هایه که مروقی داگیرکراوی کورد هه‌موو ئەو ناراستییانه‌ی که کاویژیان ده‌کا به‌راستییه‌کی مسوگه‌ریان ده‌زانی و وه‌ک ئیمان داینده‌نی و چاویان لیده‌کا. ئەگه‌ر که‌سیکیش پینی بلی که ئەمانه هه‌موویان درۆ و ده‌له‌سه‌ی ده‌سکردی سیسته‌می داگیرکهری سه‌رده‌ستی کوردستان و به‌ درۆیان بخته‌وه، له‌ کاردانه‌وه‌یه‌کی سه‌یردا وه‌ک ئه‌وه‌ی هه‌موو زانیارییه‌کانی پیشووی به‌سه‌لم و به‌رگه‌وه وه‌رگرتبی داوای به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ر ده‌کا...

له‌راستیدا سیسته‌می داگیرکار تا ئه‌وپه‌ری بی ره‌وشتی مروقی بنده‌ستی کورد وا لیده‌کا تا ئه‌وپه‌ری جانه‌وه‌ریوون بیخاته کاویژکردنی رشانه‌وه هزرییه‌کانی خۆیه‌وه و به‌مجۆره هه‌ست و نه‌ستی که‌سایه‌تی داگیرکراوی کورد تا ئەو راده‌یه به‌ ناراستییه میژووویییه‌کان بارگای بکا که ته‌نانه‌ت کاتیکیش ده‌یه‌وی باسیکی زانستی و میژووویی پیشکesh بکا به‌لگه‌ و سه‌لمه‌کانی رێک له‌ تووره‌که‌ی داگیرکهرانه‌وه ده‌ریینی و وه‌ک بلیی زمانی له‌ زار ئه‌وانه‌وه بینه‌گو رێک ئەو دیروکه پر له‌ شانازی و سه‌روه‌رییه درۆکانییه‌ی سیسته‌می داگیرکهر به‌ رۆحی خۆی بفرۆشتینه‌وه. له‌م رینگایه‌وه به‌ شیوازیکی نارێک مروقی بنده‌ستی کورد به‌مه‌ گوش ده‌کری که گوايه جینگه‌ی ئەم وه‌ک بنده‌ستیکی بی دیروک و

پېشینه و ئاستى ئه و هك سهردهستىكى خاوهن ميژوو دۇخىكى له ميژينه و هه تاييه و ئه م دانوستاندى بندهستى و سهردهستيهش ده بى بۇ هه تايه بمينيته وه. ئه م مروقه بندهست و نارېكه له باتى به گزداچوونه وهى ئه م درۇيانه به رده وام دروى سيسته مى داگېر كه ر دوباره ده كاته وه. دوباره كرده وهى ئه م درۇيانه له زارى كه سايه تى داگېر كراوى كورده وه له راستيدا به ناناگا په سه ند كردنى ميژوو په كى ليخن و ته ماوى و شيون براوه، ره وايه تيدانه به بالادهستيه كى رۇحى زوره ملئ له سه ر خود و په سندانى كه سايه تى سته مدیده په بۇ سته مكاره كى خوى و به كورتى، ناخواسته چه سپاندى ئه و هه ستى بندهست بوونه په كه داگېر كه ر مه بهستيه تى بۇ هه ميشه به سه ر كه سايه تى كورديدا زال بى. نارېكېيه ك زه مينه خوشكه ر بۇ په ژيراندى داگېر بوونىكى هه مه لايه نهى رۇحى و پيشخوانى بۇ ئاسايى وه رگرتنى داگېر بوون و داگېر ماوى كوردستان. و بىگومان ئه م نارېكېيه به رده وام ده كا و دريژهى ده بى مه گه ر ئاپو گوتنهى «ئېمه خو مان ميژوو بخولقينيىن و هه ر خو مانيش ميژوو مان بنووسينه وه».

ژینۆسایدی رهش و سپی

سیاسه‌تی به‌رپۆه‌بردنی پرۆسه‌ی داگیرکاری سه‌ر کوردستان هه‌میشه‌هاوته‌ریب له‌گه‌ل سه‌رکوته‌کردنی سه‌خت، رێبازیکی دیکه‌ی به‌رواله‌ت نه‌رم به‌لام سیسته‌ماتیکتر و توکمه‌تری به‌رپۆه‌بردوووه‌که له‌راستیدا بنه‌ما و بناخه‌ی جیگیرکردن و به‌رده‌وامبوونی ئه‌م داگیرکارییه‌یه. هه‌یج گومانی تیندا نییه‌ که سیسته‌می داگیرکه‌ر نه‌ته‌نیا هه‌میشه‌ئاماده‌گی ئه‌وه‌ی تیندا هه‌بووه‌که هه‌موو چه‌شنه سه‌ره‌له‌دانیکیی دژه‌داگیربوون به‌توندترین شیواز سه‌رکوته‌بکا و له‌ناوی ببات، به‌لکوو هه‌میشه‌به‌کرده‌وه‌و درندانه‌ترین شیواز ئه‌م کاره‌ی ئه‌نجام داوه‌هه‌یج سلێکیشی لێ نه‌کرده‌وه‌ته‌وه. وێرای ئه‌مه، سیسته‌می سه‌رده‌ست هه‌میشه‌پیش و هاوکات و پاشی ئه‌م سه‌رکوته‌کارییه‌بیری له‌په‌یره‌وکردنی سیاسه‌تیکی نه‌رم و شه‌یتانیتیر کردوووه‌ته‌وه، ئه‌ویش بریتیه‌له‌سیاسه‌تی راهێنان و ئاماده‌کردنی مروۆفی کورد به‌بنده‌ستی و جیگیرکردن و ئاساییکردنه‌وه‌ی داگیربوون وه‌ک قه‌ده‌ریکی هه‌تایی. ئه‌م ئاماده‌کردنه‌هه‌میشه‌له‌رێگه‌ی ئه‌و چه‌مک و ئامیرانه‌وه‌کراوه‌که به‌رواله‌ت سیمایه‌کی ئه‌رێنیان هه‌یه، به‌لام ئه‌و سیسته‌مه‌به‌گۆڕینی ناوه‌رۆک و کارکرد، به‌باری نه‌رینیدا به‌کاری هه‌ناون. له‌گرینگترینی ئه‌و چه‌مک و ئامرازانه‌که سیسته‌می داگیرکه‌ر به‌به‌رده‌وامی بو‌ داگیرکردنی مروۆفی کورد، له‌سه‌ریان سه‌رمایه‌گوزاری کردوووه‌و پشته‌پی به‌ستوون ده‌توانین به‌بواره‌کانی وه‌کوو په‌روه‌رده، هونه‌ر، دین و سیاسه‌ت ئاماژه‌بده‌ین.

بېنگومان دوو دهزگای گرینگ و کاریگەر که له م کهرتانه دا وه که ناوهندی دایک رؤل دهگېرن بریتین له خویندنگه و مزگهوت که تیکرای داگیرکه ران ههمیشه ههولیان داوه و توانیویانه له کوردستان پهری پېبدهن و جالالوکه ناسا ههموو قوژبانه کانی شار و دیهاته کانی کوردستان و رۆح و میشکی تاکی کوردیشی پی بته ننه وه. ئەم دوو ناوهنده هاوکات ههم به ناراسته ی هزری و ههم به ناراسته ی رۆحیدا، دۆخی داگېربوون وه که دۆخیکی ناسایی وینا ده که ن و مروقه کانیش بو ئەم دۆخی داگېربوونه ناماده و پهروه رده ده که ن. سیسته می سه رده ست به دريژایی دیروکی داگېربوونی کوردستان به ناوی په رده رده گه و ره ترین پروژه کانی قرانی فرهه نگیان به رنوه بر دووه و له ریگه ی مزگه تیشه وه قیزه ونترین شیوازی دواکه وتووی و پاشقه رۆییان ده رخواردی خه لکی کورد داوه. بیرمه ندی تورک ئیسما ئیل بېشکچی زور زووتر و زور زیاتر له رۆشن بیرانی کورد ههستی به مه ترسی ئەم دوو دامه زراوه یه له سه ر کوردستان وه که کولونییه کی نیوده وله تی کردووه. مخابن هه تا ئیستاش، له خه لکی ناسایی بگره، تا رۆشن بیران، ماموستایانی ئایینی، سیاسه تچانان و ته نانه ت شورشگېره تۆخه کانی کومه لگه ی کوردیش نه ته نیا هه لویستیکی دژبه ریان سه باره ت به باندوری نه رینی دامه زراوه کانی خویندنگه و مزگه وتی داگیرکه ران له سه ر گه لی کورد نه نواندووه، به لکوو به ناگا و بیئاگا تا راده یه کی زور پالپشت و له گه ئیدا بوونه. سیسته می داگیرکه ری کوردستان به ههموو ره هه نده کانییه وه هه ر له سه ره تاوه به باشی تیگه یشتوو که

بهردی بناخه‌ی داگیرکردنی تاک و کۆمه‌لگه‌ی کوردی بریتیه له داگیرکردنی میشک و رۆحی ئەو. سیسته‌می کۆلۆنی کوردستان به باشی تیگه‌یشتوووه که داگیرکردنی میشکی مرۆفی کورد ته‌نیا به خوینده‌وارکردنی له ریگه‌ی سیسته‌می په‌روه‌رده‌ی سه‌رده‌ستی خۆپه‌وه ده‌کری. هه‌ر بۆیه هه‌چکات له دروستکردنی خویندنگه له کوردستان کۆتایی نه‌کردوووه. ئەم سیسته‌مه له دووتویی سیمبۆلیکی ئەرینی وه‌ک خویندنگه‌دا به باشی توانیویه‌تی سیاسه‌تی نه‌رینی توانه‌وه‌ی فه‌ره‌ه‌نگی له‌سه‌ر کورد به‌وپه‌ری متمانه‌وه جیبه‌جی بکا. به‌گوتنیکه‌ی دیکه خویندنگه وه‌ک گرینگترین ناوه‌ندی قه‌رکردنی فه‌ره‌ه‌نگی رۆل ده‌گه‌یژی. ئەم قه‌رکردنه هه‌نده له‌چاوی کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا ئەرینی ده‌نوینی که ئە‌گه‌ر ناوی بنه‌یین ده‌زگای ژبنۆسایدی سپی هه‌چ به هه‌له‌دا نه‌رۆیشتووین.

دیسان ئەم سیسته‌مه چی وه‌ک تورکیا به رۆاله‌ت لاییک یان وه‌ک ئیران ئایینی بووبی، به‌رده‌وام هه‌ولێ داوه له‌ری گه‌شه‌پیدانی پینگه و ژماره‌ی مزگه‌وت له‌نیو کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا تا بۆی ده‌لوێ ئەم کۆمه‌لگه‌یه به ئایین له نه‌ته‌وه‌یی بوونی خۆی بترازین. ئەم سیاسه‌ته هه‌نده به‌هه‌ر تیه‌به که ولاتیکه‌ی شیعی وه‌ک ئیران هه‌میشه تیکۆشاوه ته‌نانه‌ت مزگه‌وته سوننه‌کانیش په‌ره پێیدا.

مزگه‌وت و شوینه ئایینییه‌کانی داگیرکه‌ران به‌گه‌ستی له‌ری پێشکه‌شکردنی رومه‌تیکه‌ی شیوینراوی ئایین بۆ کۆمه‌لگه‌ی کوردی، هه‌ولێانداوه که ئەم جفاکه‌ گه‌یروده‌ی هه‌ندێ چه‌مکی نزمی رۆحی بکه‌ن و ئاراسته‌ی ئەم کۆمه‌لگه‌یه به‌ره‌و جفاکیکه‌ی داخراو و

دواکهوتوو بگۆرن و بهم شیوهیه لهسهه جفاکی کوردی ژینۆسایدیکی رهش پیکینن. مروقی کورد له ههر بهشینی کوردستاندا بژی لهههمبهر ئهم سیاسهته تهنیا سی بژارده، یان دهقیتر بلین سی چارهنووسی دیاریکراوی ههیه. وهک دهزانری داگیرهران به دوو ئایینی ئیسلامی شیعه و سوننه بهسهه کوردستاندا دهسهلاتیان ههیه که به رواهت دژی یهکترن. تاکی کورد یان هاوئایینی دهولهتی داگیرکهره، که لهم حالهتهدا بهرهو توانهوهیهکی بیسنوور رۆدهچی. یان ههنگری ئایینیکی دژی ئایینی فهرمی سیستهمی داگیرکهره که ئهم دۆخهش بینگومان بهرهو بنیادگهراپی مهزههبی دهباتهوه که دیسان جوړیکه له توانهوه و دوورکهوتن له نهتهوه و نیشتمان. له حالهتیکی سییهمیشدا بو ی ههیه به تهواوی دژی دین و ئایین بوهستینهوه که ئاکامی ئهم تیروانینهش به جوړی له جوهرهکان تا رادهیهکی زور دژایهتیکردن و دابرا نه ههیکه ل و شیرازهی گشتی کۆمهلهگی کوردی. ئهو له مزگهوتیک دهبیته ئیخوان، له مزگهوتیکی دیکه دهبیته سهربازی ونی سهروک، له قوتابخانهیهکی سووریا دهبیته بهعسی، له خویندنگهیهکی تورکیا شانازی بهوه دهکا که تورکه، له قوتابخانهیهکی ئیرانی دهکریته موریدی کوورشی کهویر.

بهکورتی مزگهوت و خویندنگه سیستهمی داگیرکهری کوردستان ههمیشه وهک دوو مهکینهی ژینۆسایدی رهش و سپی گهلی کورد له خزمهت سیستهمی داگیرکهردا رۆلیان بینیه. نارێکی گهوهری کوردی بندهست و داگیرکراو لهم په یوهندییهدا ئهوهیه که تاک و

کۆمه‌لگه‌ی کوردی چقاس به گۆرینی سیما و دهنگی خۆی له‌ریگه‌ی خویندنگه‌وه شادمان و خوشحاله، به هه‌مان ئەندازه‌ش له کپ و بیده‌نگبوونی دهنگی راسته‌قینه‌ی خۆی له‌ژێر سیبه‌ری بانگی مزگه‌وتدا خۆی به شادمان و به‌خته‌وه‌ر ده‌زانی^٤. له‌م به‌ینه‌دا نارێکی تاک و کۆمه‌لگه‌ و ته‌فگه‌ری کوردی به‌رده‌وام و هه‌رده‌م زیانه‌کانی ئەم سیاسه‌ته‌یان به‌چهند ئاراسته‌دا چهند هینده‌ کردووه‌ته‌وه.

یه‌که‌م، زۆرینه‌ی خه‌لکی کورد به‌پیشوازیکردن و یارمه‌تیدانی هه‌ردوو ده‌زگای مزگه‌وت و خویندنگه‌ وه‌ک مه‌کینه‌کانی ژینوسایدی ره‌ش و سپی، هه‌میشه‌ ئاماده‌گی خۆی بۆ به‌سووته‌مه‌نی بوونی ئەم مه‌کینه‌ نیشان داوه‌ و به‌لکوه‌ به‌ ناناگا ئاوبیسی بۆ ئاشی هه‌ردوکیان دا‌بین کردووه‌. دووه‌م، ئالایه‌ زۆرینه‌ی ره‌های خه‌لکی کورد به‌ شیوازیکی زۆر نائاسایی نه‌ته‌نیا هه‌یج به‌دبینی و به‌رته‌کیکی ئەوتۆیان له‌هه‌مبه‌ر خویندنگه‌ و سیسته‌می په‌روه‌رده‌ی داگیرکه‌ردا نییه‌، به‌لکوه‌ به‌یه‌کی له‌ هه‌یما گرینگه‌کانی پیشکه‌وتن ده‌بیین و ئاره‌زوومه‌ندانه‌ له‌ که‌سایه‌تی منداله‌کانی‌اندا پاشه‌روژی کوردستان راده‌ستی داگیرکه‌ران ده‌که‌ن. سیه‌م، ئەو که‌سانه‌ش که‌ به‌ جووری له‌ جوهره‌کان هه‌ستیان به‌ مه‌ترسی ده‌زگای مزگه‌وت کردووه‌، له‌باتی ئەوه‌ی تیبگه‌ن که‌ سیسته‌می داگیرکه‌ر به‌ سیاسه‌تی چه‌واشه‌کردن، ئایینی به‌ هه‌موو چه‌مک و هه‌یما و دامه‌زراوه‌کانییه‌وه‌ له‌ به‌رژه‌وه‌ندی خۆی به‌کاره‌یناوه‌ و له‌جیاتی ئەوه‌ی له‌م چه‌مک و تیگیانه‌ له‌ راستا

^٤ ئەم ته‌عبیره‌ له‌ رۆمانیکی حه‌لیم یوسف به‌ناوی درنده‌که‌ی ده‌روونم وه‌رگیراوه‌

و به سودی بزاقی دژه داگیربوونی خوئی خوهدی ده رکهوئی، راسته و خو دژ به هه موو چه مک و هیما ئایینییه کان ده وه ستنه وه. ئەم تیروانینه له راستیدا که لینیکی گه و ره ی ته فگه ری دژ به داگیربوونی کوردستانه. تاکوو ئەم تیگه یشتنه بو هه ر دوو ده زگای مزگه وت و خویندنگه له کوردستان له ئارادا بی نارپکی ئەم دوو ده زگایه له دژی گه لی کورد و له پیناو داگیرکاریدا به رده وام ده کا و په یوه سته و بی ناو بهر مروقی نارپکی ئاماده ی داگیربوون ده ئافرینی.

جهستهیهک له پسانهوه، ههیکه له دابرا

له پیناسهی چه مکی نه ته ودا ده توانین بلیین نه ته وه بریتیه له کیانیکی جفاکی و دیموگرافی بهرچاو و بهرین که به شیوهیهکی ئالایه گشتگیر، هه لگری زمان، فرههنگ، تیگین، رۆح، به های کومه لایه تی، دیروک و جوگرافیای هاوبه ش بی. به واتایه کی دی، ره گزی سه ره کی و بنگه هی پیناسهی نه ته وه بریتیه له هاوبه شی و گشتگیری. هه رکام له چه مکه کانی پیکهینه ری نه ته وه چقاس رپژه ی هاوبه شی و راده ی گشتگیریان زیاتر بی، به هه مان ئه ندازه ش باندۆر و ره نگدانه وه یان له سه ر دروستبوونی نه ته وه زیاتره. به واتایه کی دیکه، هه رچی گشتگیربوون و هاوبه شبوونی ره گزه کانی نه ته وه له نیو کومه لگه دا زیاتر ره نگ بده نه وه، زیاتر ده بنه هۆی په یوه سه ته گی شاده ماره کانی جه سه ته ی ئه و کیانه جفاکییه و کومه لگه زیاتر به ره و نه ته وه بوون ده ماسین. سیسته می داگیرکهری کوردستان به زانیی ئه م راستییانه به باشی توانیویه تی ببیته ئاسته نگ له بهرده م گه شه ی ره گزه سه ره کییه کانی نه ته وه بوونی کوردا و هه ر بۆیه ش له ته واوی بواره کاندا به ئاراسته ی نه رینی و به شیوازیکی ناریک بهرده وام کاری کردووه ته سه ر ره گزه کانی نه ته ویبوون له نیو جفاکی کوریدا. لیره دا به کورته ئاوریک ده خه ینه سه ر هه ندی له و ناریکییانه ی که په یوه سه ت به جوگرافیا، زمان، فرههنگ و میژوو به هۆی داگیربوونه وه له بهرده م نه ته وه بوونی کوردا سه ریا نه ه لداوه و بهرجه سه ته کراونه ته وه. با له گه شتیکی به رفراوانی تاکیکی کوردا شاده ماره کانی ئه م جه سه ته یه

پېټوین تاکوو له قوولايی سیاچالهکان و له بهرینی ناوبره کانی ئەم شادهمارانه تیبگهین، تاکوو بزانیڼ ئەو هاوبهشی و گشتگيربوونه که دهبی وهک تاله بهندی تهزییح هه موو دانه کانی زمان، فرههنگ، دیرۆک، ئاسهوار، شوپنهوار و جوگرافیا، ئایین و ... هتد پینکه وه گرییدا و بیانکا به یهک جهسته بهناوی نهتهوه، له نیو کورددا له چهند شوپنهوه پساوه و له چهند لاوه سواوه.

جوگرافیا: کاتی تاکیکی ئاسایی کورد له یه کهم ههنگاودا دهیهوی لایهنی جوگرافی وهک زهمینهی سه رهکی نهتهویبوون ژیان بکا و به ئەزموون به خوئی بیسهلمینی ئەو کیانه دیموگرافییه که ئەو ئەندامیهتی هه لگری ژینگه یهکی جوگرافی هاوبهشی تایبتهت به خویهتی، ههر زوو سنووره دهسکردهکان له پال ناوه کانی ئیران، عیراق، تورکیا و سووریا ئەم خهونه له بار دهبن و بهشی لهو جوگرافیا یه کپارچه و هاوبهشی که مروقی کوردی له هزری خویدا وینای کردوو دهیسرنهوه و تیکیدهه. سنوورهکان یه کیکن له گرینگترین هوکاره کانی ناپه یوهسته گی جهستهی نهتهوه بوونی کورد. کهواته له ژیر سیبهری سیسته می داگیرکهردا لانیکه م شتیک نییه بهناوی خاکی یه کگرتووی کوردی و جوگرافیای کوردستان و ئەوهی که هه یه ته نیا کو مه لئ مروقی بی نیشتمانن که ههر بهشیکیان وهک میوان نیشته جیی ئەو ولاتانهن که هیما و دالدهی دهولهت نهتهوه کانی سهردهستن. ته نیا دهسته واژه کانی کوردستان ئیران، عیراق، سووریا و تورکیا به سن بو ئەوهی له رادهی دابه شوونی ئەم نیشتمانه و له رپژهی کاریگهری ئەم دهسته واژانه به سه ر مروقی

پسانهوهی فهرهنگی کوردی به کاربندی. جاری بهر له داگیربوون و دابه شبوون له نیوان دهولت نه ته وه کاند، زور له میتر تر مروقی کورد به فهرهنگی ئەم نه ته وانه داگیر و دابهش کراوه. بیگومان هه موومان ده زانین که هه تا ئیستاش چهنده زورن ئەو هه لبه ستخانه کوردانهی که جگه له زمانی کوردی، به عه ره بی و تورکی و فارسیش نووسیویانه. به لام پرسیاریک، چند نووسه ری کورد هه یه که به زاراو یه ک جگه له شیوه زاره که ی خو ی نووسی بیتی؟! به رسقی ئەم پرسه به روونی راده ی داگیربوون و دابه شبوونی کورد ده خاته روو. ئەگه ر له م لایه نه گه رین و له دوخی پارچه بوونی ئیستای کورد له به رداشی دهولت نه ته وه کاندا ورد بینه وه، پارچه بوون توانیوه له رینگه ی قه تیسکردنه وه هه ندئ له زاراو کان به ته اوای به یه ک نامۆ بکا و له یه ک دووریان بخاته وه. بۆ وینه کاتی زازایه ک ده گاته که لهوړی، هه یچ دوور نیبه که ته نانه ت هه یچ کامیان زمانی ئەو یتریان نه ناسی. هه ر وه ها پارچه کردن و سه رکوتکردنی زاراو کان هیلانی نه داوه که هه یچ شیوه زاریک بیته پردیکی هاوبه شی دانووستانی هه موو کوردان و به دوورخسته وه توانیویه تی جیاوازی شیوه زاره کان هه ینده گه وره نیشان بدات که ناخیوه رانی زاراو کانی کوردی بهر له وه ی له باری ده قوک و وشه وه له یه ک تینه گن له باری رۆحیه وه لیک ترازاون و پارچه کراون. بۆ وینه نامۆیی هه ورامی ناخیوه کان له گه ل که لهوړیدا و به پینچه وانه شه وه، و بپرای ئەو هه موو هاوبه شیه زوره ی نیوان هه ورامی و که لهوړی ته نیا و ته نیا ئەنجام و ئاکامی ئەو دابرا و نامۆبوونه رۆحیه یه که

داگیربوون تووشی کردوون. سیستهمی سهردهستی کوردستان لهم بواره‌دا زۆر به وردی هاوکات و هاوته‌ریبی په‌رته‌وازه‌کردنی شیوه‌زاره‌کان ته‌نانه‌ت سیاسه‌تی به‌رجه‌سته‌کردنی بنزاره‌کانیشی به باشی به‌ریوه‌ بردوووه. نموونه‌ی ته‌له‌قزیبۆنی سنه‌ میناکیکی به‌رچاوه له‌ زمینه‌ی دابه‌شکردنی زمانی کوردی، ئه‌ویش نه‌ له‌ ریگه‌ی زاراوه، به‌لکوو له‌ ئاستی نزمتر و له‌ریگه‌ی بنزاره‌کانه‌وه. لایه‌نیکی دیکه‌ی ئهم دابه‌شبوونه‌ بریتیه‌ له‌ ئالفابی. ئالفابی په‌کیکه‌ له‌ کیشه‌ سهره‌کیه‌کانی پارچه‌بوونی کورد له‌باری زمانه‌وه. بۆ ئه‌وه‌ی له‌ ئاستی گه‌وره‌یی ئهم ئاسته‌نگیه‌ تیبگه‌ین، به‌سه‌ که‌ له‌ درێژه‌ی پرسپاریکی پیشووتردا بۆ وه‌لامی ئه‌مه‌ بگه‌رێین که‌ گه‌لۆ چهند نووسه‌ری کوردمان هه‌یه‌ که‌ به‌ هه‌ردوو ئالفابی سهره‌کیه‌که‌ بتوانی بنووسی و به‌ره‌می هه‌بی؟! ئه‌گه‌ر ئهم پرسپاره‌ به‌ینه‌ ئاستی شه‌قامی کوردیش بیگومان دۆخه‌که‌ له‌مه‌ باشتر نییه‌. به‌ هه‌ر حال ئه‌وه‌ی که‌ روونه‌ نه‌بوونی ئالفابیه‌کی هاوبه‌ش له‌شیکه‌ له‌ پسانه‌وه‌ی جفاکی کوردی که‌ سیستهمی سهرده‌ست هه‌میشه‌ له‌سه‌ری گره‌وی کردوو و گرینگی پیداوه. بۆ تیگه‌یشتنی گرینگی ئالفابی له‌ دابه‌شکردن یان هاوبه‌شکردنی رۆحی فه‌ره‌نگی جفاکی کوردی، ته‌نیا نموونه‌ی گوشاره‌کانی ده‌وله‌تی تورک بۆ ریگریکردن له‌ به‌فه‌رمی‌بوونی ئالفابی لاتینی له‌ عێراق به‌سه‌.

فه‌ره‌نگ: ئیمه‌ی کورد له‌ باری فه‌ره‌نگیه‌وه‌ به‌ دوو ئاراسته‌دا دابه‌ش کراوین. ئاراسته‌ی په‌که‌م، دابه‌شبوون و لیک‌ دا‌برانی کیانی فه‌ره‌نگی کوردیه‌ و ئاراسته‌ی دووه‌میش دابه‌شبوونی جفاکی

کوردییە بەسەر فەرهنهنگه کانی سهردهستی کوردستاندا. ئەلبهته
 لیک دابرانی فەرهنهنگی چقاس توانیویهتی کیانی فەرهنهنگی کوردی
 دابهش بکا، دابهشبوونی کورد بهسەر فەرهنهنگی داگیرکهره کانی
 کوردستاندا چهندین هینده ئەم دابهشبوونهی قوولتر کردوه. بهشی
 زۆرینهی کورد له ههر پارچهیهک له ههموو بواره کانی ژياندا لاسایی
 نهتهوهی سهردهست دهکهنهوه. له ئاسایترین لایهنه کانی ژيانی
 وهک پۆشاک و خۆراکهوه بگره ههتا شینوازی قسهکردن، رازاندنهوه
 و دیکووری مال، تا بهکارهینانی کهرسته کانی ژیان و ... هتد ئیمه
 راستهوخۆ به گویرهی جوولانهوهی نهتهوهی سهردهست
 دهجوولینیهوه. بۆ وینه و بڕای ههبوونی فەرهنهنگیکی خواردنی
 گشتگیر و هاوبهش لهنیو کورددا، کهچی لهژیر باندووری فەرهنهنگه
 سهردهسته کاندای جیاوازییهکی زۆر له خواردنه کانی بهشه
 جیاوازه کانی کوردستاندا دهبینرێ. له نمونهی جیاوازی تردا، بۆ
 وینه له حالیکدا زۆرینهی رههای کوردی رۆژههلات له تهلهگرامدا
 بهشدارن و پینکهوه له پهیوهندیان، کهچی خهڵکی باکوور زۆر
 بهدهگمهن ئەم بواره بهکار دینن. بواریکی دیکهی دابرانی
 فەرهنهنگی بریتیه له بۆنه و بهها کۆمه لایهتییهکان. بۆ وینه هیچ
 دوور نییه چوار کهسی کورد دوا مانگیک رۆژووگرتن له چوار
 رۆژی جیاوازدا جهژن بکهن. ئەگهر ئەم نمونهیه بهرینتر و فراوانتر
 بکهین و له زهمینه کانی وهک بهروار و رینکهوتهکان، بۆنه
 ئایینییهکان، رۆژه کانی پشوو و ... هتد، ژيانی جفاکی پارچه کانی
 کوردستان لهگهڵ یهکدییدا بهراورد بکهین، به باشی دهتوانین لهو

په‌ته‌وازه‌یی و دابه‌شبوونه فه‌ره‌نگیه‌ تییگه‌ین. بۆ وینه له هه‌مان کاتدا که سیزده‌به‌ده‌ر له رۆژه‌لات بۆنه‌یه‌کی جفاکییه، که‌چی ئه‌و به‌شه‌کان زۆر نامۆیه. یان جه‌ژنی سه‌رسالی زایینی له پارچه‌کانی دی به‌رپۆه ده‌چی، که‌چی له رۆژه‌لات هه‌ر بوونی نییه و زۆریش نامۆیه ... هتد. با له دوا نموونه له‌م دا‌برانه‌دا دیسان بگه‌رپینه‌وه بواری ناوه‌کان. پینشتر ئاماژه‌مان به‌وه کرد که چون داگیرکه‌ران له رینگه‌ی سه‌رینه‌وه، چه‌واشه و گۆرینی ناوه‌کانی جوگرافیای کوردیه‌وه ئه‌م لایه‌نه‌ی نه‌ته‌و بوونی کوردیان تووشی ئالۆزی کردووه. به‌لام نارێکی له بواری ناودا ته‌نیا له ئاستی جوگرافیدا نه‌ماوه و بۆ بواره‌کانی دیکه‌ی ژبانی کوردیش په‌لی هاویشتووه. به‌ درێژایی ته‌مه‌نی داگیربوونی کوردستان هه‌میشه تاکی کوردی له ساته‌وه‌ختی له‌دایکه‌بوونیدا ناویکی ناره‌سه‌ن لێ ده‌برێ له بنه‌ماله‌ی کوورش و چه‌نگیز و جه‌عفهر. هه‌ر بۆیه له پیکه‌یشتن و یه‌کتر ناسینی دوو که‌سی کورددا بینگومان نامۆیی ناوه‌کانیان له‌مپه‌ریکی رۆحی گه‌وره‌یه له به‌رده‌م هه‌ستکردنیا به‌وه‌ی که هه‌ردوکیان له یه‌ک بنه‌ماله و یه‌ک فه‌ره‌نگ و یه‌ک نه‌ته‌وه‌ن. ئه‌گه‌ر له‌م سۆنگه‌یه‌شه‌وه بڕوانین که ناو به‌شیکه له‌ زمان، ده‌بینین که ئه‌م کیشه‌یه به‌ لایه‌کی دیکه‌دا و په‌یوه‌ست به‌ زمان به‌ جوړیکی دیکه جفاکی کوردی دابه‌ش ده‌کا. ئه‌وان نه‌ته‌نیا له‌نیو نامۆیی ناوه‌کانی خۆیاندا ون ده‌بن، به‌لکووئه‌وان له زاری زمانه سه‌رده‌سته‌کانه‌وه له هه‌ر ناویکی دیکه‌ی ئه‌م جیهانه ده‌دوین. ئه‌مه‌ش ده‌بیته هۆکاریکی دیکه‌ی هه‌ستکردن به‌ جیاوازی و دوورکه‌وتنه‌وه له یه‌کدی. بۆ وینه

زورجاران رووده دا که يانه يه کی ته کانه خهريکی ياريکردنی توپينه و بهلام سئ کهسی کورد له ههمان ياريدا خهريکی ته ماشای سئ يانه ی جياوازن. يه کيان خهريکی ته ماشای يانه ی نه مسايه، ئه ویتير خهريکه تيپي ئاؤوؤستوريا ده بينی و ئه وه که ی ديش سه يری تیمی ئوتريش ده کا. ئه مجوره گوپه کردنه ی ناوه کان له زاری زمانه کانی سه ردهستی کوردستانه وه يه کيکه له هوکاره کانی ههستکردن به جياوازی نيوان زاراوه کان و له ئاکامدا جياوازی فهرهنگی پارچه کانی کوردستان...

به کورتی ئه م کيانه ی که ئيمه پنی ده ئيين کوردستان له ژير سایه ی داگيربووندا هيج نييه جگه له جهسته يه کی پارچه کراو. شيرکو بيکهس ئه م دابه شبوونه هه مه لايه نه يه به روونی له دووتویی هه لبهستی «چوار گوئچکيله ين و يه ک دلين - چوار په نجه ره ين و يه ک مائين - چوار کاريزين و يه ک باخچه و - چوار هه نگاوين و يه ک ريگا»^٥ دا به روونی وينا ده کا. ئه م هه يکه له جوگرافيايه کی دابراو و جفاکيکی بلاوه که سيسته می داگيرکهر له بواریکی زمان و فهرهنگدا وا ليکی ترازاندووه که له نيوخويدا هيج چوار که سيکی له يه ک ناچن، که چی له م لاشه وه ئه م سيسته مه هيشتا هه رکه سيکی به چوار کهس ديته به رچاو. ئه م کيانه کراوه به ريگايه کی له هه زار لاوه ناپه يوه ست، ئه م جوگرافيايه بووه به مائیک پر له ژووری دابراو و داخراو له يه کتر. ئه م فهرهنگه کراوه به

^٥ديوانی نئوه به خوشه ويستم به سپيزن، شيرکو بيکهس

زمانیکی دابه‌شکراو، دابه‌شکراو له ناوه‌کان و بیژه‌کان، له گرامه‌ری زمانه‌ سه‌رده‌سته‌کان، له جه‌ژنه‌کان، له شیوه‌ن و شادی و له بۆنه‌کان و ... هتد. به‌مجۆره‌ پیناسه‌ی نه‌ته‌وه‌ له‌ژیر سیبه‌ری داگیربووندا به‌ شیوازیکی زۆر نارێک هه‌زاران گری و هه‌زاران پچرانیسی تیکه‌وتوو و ئه‌م نارێکییه‌ هینده‌ گه‌وره‌یه‌ که هه‌ندی جار گومان له نه‌ته‌وه‌بوونی کورد دروست ده‌کات. له هه‌چکه‌سی شاره‌وه‌ نییه‌ که ئه‌م نارێکییه‌ تا راده‌یه‌کی زۆر توانیویه‌تی له‌سه‌ر که‌سایه‌تی تاک و جفاکی کورد به‌ ئاراسته‌ی په‌رتکردنی به‌ره‌و ئه‌وه‌ی که خۆی وه‌ک نه‌ته‌وه‌ نه‌بینی باندۆریکی کاریگه‌ری داناوه‌. سه‌ره‌رای ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ی جیگه‌ی سه‌رنج و مه‌راقه‌ و دلخۆشییه‌ به‌رخۆدان و خۆراگری ره‌گه‌زه‌ بنیادی و بنه‌ماکانی پیناسه‌ی نه‌ته‌وه‌یه‌ له‌نیو کورددا، به‌ شیوازیکی که وێرای به‌رده‌وامی داگیربوون رۆژ دوا‌ی رۆژ خه‌ریکه‌ پاشه‌کشی به‌ ئه‌م نارێکییه‌ ده‌کات.

گومانیک لهوه دا نییه ئەم کهسانه ههچهند خۆیان زیاتر به کورد بزانه و ههچهند زیاتر ولاتپاریز و دژ به داگیربوونی کوردستان بن، ئەو دابرا و مهودا بهرینهی نیوان ئەوان و زمانی دایکی به شیوهیهکی تراژی کۆمیک زیاتر نارێک دهنوینی. با له م توێژه گهرپین و بینه سهه ئەوانهیه که به روالهت و زارهکیش بووبی به کوردبوونی خۆپانهوه گریدراون و به کوردی دهپهیشن. ئەو نموونانهی خوارهوه به ئاشکرا نیشان دهدهن که ئەمانهش له گهلی بواری پهیوهست به زمانهوه دوچاری نارێکین و مامهلهیان له گهه زمانی دایکیدا مامهلهیهکی نارێک و ناتهندروسته.

یهکی له نارێکیهکان بریتیه له ههبوونی دابراینیکی رۆحی گهوره که له نیوان شیوهزارهکاندا. له حائیکدا ههندی شیوهزار ههه که زۆرینهی رهههه وشهکانیان هاوبهشن و لهوانهیه تهنیا له بهلێوکردندا جیاوازیان ههه، کهچی ئاخیهورانیان له دیمانهی یهکتیدا به بیستنی تاقه وشهیهکی جیاواز پێیان وایه له گهه زمانیکی بیانی دوورهدهستدا بهرکهوتوون. پێشتر ئەم بێگانهگی و نامۆیه له گهه زاراوهکانی دیکه دا هینده زهق و بهرچاو بوو که تهنانهت له گالته و گهپی سههشهقامیشدا رهنگی دهداپهوه. لێره دا ئاماژه به دوو نمونه دهکهین. جارێکیان کهسیکی ههوام دهگاته هاوسیهکی که لههۆر و له خۆشی و باشیدا دهپرسی «خاسهنی؟». ئەویش بهرسف دهداتهوه، «خا ئرا چهمه، له مال فره دیریم». جارێکی دی سنهیهک به شوڤیر پاسیک که مههابادییه دهلی راوهسته دادهبهزم. کابرای شوڤیر له وهستاندا به پرسباری «ئی

دیکه ییشن؟»، ده یه وی بزانی که سی دیکه ش هه یه پیاده بن، کابرای سنه ییش واده زانی له گه ل ئه ویه تی و به رسف ده داته وه «سوری، ئای که نت ئسپیک ئینگلیش». ئه م نمونه گالته جار بیانه که ته نانه ت هه ندی جار ییش ده گه نه ئاستی سووکایه تی پیکردن، ده رخه ری بوش و هه لپانیکن که له راستیدا خوه زایی و ئاسایی نین و ده سکردی دۆخی ناریکی داگیربوونی کوردستانن که به سیمای زمانی کوردی و په یوه ندی نیوان ئاخیه ورانی زاراوه کانه وه وه ک ناریکییه کی کومه لایه تی وه دیار که وتوون.

ئه م جیا بوونه وه و ته راکه وتنه ی ئاخیه ورانی شیوه زاره کان له یه کتری ته نیا له ئاستی شه قامدا نییه، به لکوو ناریکییه که که ته نانه ت به رۆکی خوینه رانی زمانی کوردیشی گرتووه ته وه. به گریمانه وا بگرن که خوتان کتیییکتان به ده سته وه یه و له شوینی تووشی کومه لی کورد ده بن و ئه وانیش که چاویان پیده که وی، مهراقیان ده جوولی و داوا ده که ن سهیری کتیبه که بکه ن. هه موو که س ده زانی که ئه گه ر دانووستاندنیکی له م شیوه یه له نیوان ئه ندامانی هه ر نه ته وه یه کی دیکه دا پیش بی، به شیوازیکی ئاسایی ناوه رۆکی کتیبه که ده بیته باس و خواستی نیوانیان. به لام له م بهر که وتنه گریمانه ییبه دا ئیوه چاوه رپی چی ده که ن؟. ئه گه ر وا ده زانن که کاردانه وه کان له مه ر پیرست و ناوه رۆک و رسته و بیردۆزییه کانی نیو کتیبه که یه، ده بی بلیم که به ئه گه ر یکی زۆر مه راق و هه لسوکه وته کان زۆر سه ره تاییتر و زۆر له پیشتری ئه م باسانه وه یه. چونکه بیگومان بهر له وه ی ده لاقه ی باسه که بیته سه ر ناو، ناوه رۆک، نووسه ر و مژاری ئه م

پرتووکە، ئەو زاراو، ناوچە، ئالفابى، پارچە و ... بەگشتى بارودۆخ و شىوازی داگیربوونی جیاوازی هەركام لەو كەسانەىە كە دەبیتە بەرەستى چوونە ناووەى كتیبه كە و هەر وها دەبیتە هەوینی كاردانەوێ هەركامەیان لەمەر ئەو پرتووكە. جارى زۆر كەس هەن كە بەهۆى هەژموونی بەسالانى زمانى سەردەستەو هەر بە رۆح لە زمانى كوردى دابراون و بە زانىنى ئەوێ كە پرتووكە كوردیە بە نامۆبیهو دەیدەن و چاوى لىناكەن. ئەوانەش كە چاوى لىدەكەن ئەگەرىكى زۆر هەیه كە زاراو، ئالفابى یان هەردوویان پى نامۆ بى. بۆ وینه ئەگەر یەكێ لەمانە خەلكى باكوری كوردستان بى و پرتووكەكەش بە شىوەزارى هەورامى و بە ئالفابى ئارامى نووسراى، كەلهوریكى خەلكى ئیلام بى و كتیبه كە بكاتەو و پەرسى ئەمە كامە زمانە و هەلام بەریتەو كە زازاكییه، خەلكى رۆژاوى كوردستان بى و بروانیتە كتیبىكى سۆرانى، یان هەورام بى و كتیبه كە بە لاتىنى نووسراى، ئەنجام بریتى دەبى لە نامۆبى و تەنانەت جۆرىك لە شەرى دەروونى لەگەل ناخى خۆدا. كەواتە هەر بەركەوتنىكى تاكى كوردى لەگەل پرتووك یان بەگشتى هەر نووسراوێكى كوردیدا بە ئەگەرىكى زۆر دەركەوتنى نارىكىیه كە لە جۆرى نامۆبوون، بىزارى لە خود و هەستەردن بە نەزانى و نەخویندەوارى. مەودا و رادەى ئەم نارىكىیه هیندە زۆرە كە تەنانەت لە بالاترىن ئاستى رۆشنىبران و نووسەرانى كوردینووسیشدا بە ئاشكرا دیارە. هەر رۆشنىبرىكى كورد لانىكەم زمانىكى ناكوردى دەزانى، بەلام ئایا چەند نووسەرى كورد هەن كە شارەزای شىوەزارەكانى زمانى كوردین، چەند

هه لېه سته شانی كورد به دوو زار او به ره هه میان هه یه، چه ند نووسه به دوو ئالفابیی سهره کی نووسینیان هه یه، ریژهی ئه و روشنبیرانه ی که ده توان هر هچ نه بی به ئاخوتنی زاره کی خویان بگه یینه به رده نگی كورد له زار اوه كانی دیکه چه نده؟ ... و هتد. وه لامی ئه م مهراقانه به روونی ده ریده خا که كورد نه تهنیا له ئاستی شه قامی ئاسایی، به لکوو ته نانه ت له ئاستی روشنبیران و بلیمه تانیشدا له نیوان چه ندین گرافی تهره و جیا که وتوو ی به نیو زار اوه دا دابهش بووه.

ئیسنا با زمانی كوردی بو ههر كوردیک له شیوه زاره که ی خویدا کو بکه یه وه و وا بزاین که بو ههر تاکیکی كورد زمانی كوردی بریتی بی له شیوه زاره که ی خو ی و له م سوئگه یه وه سه رنج بخرینه سه ر په یوه ندی تاکی كورد و زمانی كوردی. ئایا دیسان په یوه ندی مروقی كورد له گه ل زمانه که ی خویدا په یوه ندییه کی توکم و پته وه، ئایا تاکی كورد و به گشتی جفاکی كوردی توانیوه له ژیر داگیرکاری زمانی سه رده ست خو ی رزگار بکا، ئاسه واری زمانی سه رده ست چقاس به زاری مروقی داگیرکاری كورده وه دیاره؟، ... و هتد. ئاپو گوته نی «جفاکی ئه مرو جفاکیکی مه جازیه و له راستیدا فهزای مه جازی به شیکی بهرچاوی سیمای راسته قینه ی کومه لگه وینا ده کا»^۶. ههر بویه ئه گه ر له فهزای مه جازی كوردیدا ده ست به لیگه رین بکه ین، ره نکه به ئاسانی بتوانین به رسقی به شیک له

^۶ مانیفستی جفاکی دیموکر اتیک، بهرگی سنیهم (سوسولوزی ئارادی)، عبدولا نوجالان

ئەمجۆرە پرسیانە بدۆزینەو. ھەركەسى تەنیا یەك رۆژ لەو پەيامانەى كە خەلكى باشوور لەرینگەى موبایلەو ە ئالوگۆرى دەكەن بروانى، یان چاویك بە تۆرە كۆمەلایەتییەكانى ئینتەرنییتدا بخشینیتهو، بە ئاسانى تیدەگا كە دواى سى سال پەروەردەى كوردى ھیشتا رێژەیهكى بەرچاوى خەلكى باشوور زمانى كوردى لە لایان ھیندە بى بايەخ و سووكە كە ئامادە نین تەنانەت تەختەكلیلیكى كوردیش لەسەر ئامیرەكانیان دابەزینن. لە رۆژھەلاتى كوردستان سەدان و ھەزاران كانالى تەلەگرامى بەناوى جوان و رەسەنى كوردى كراونەتەو، كەچى لە ناوەرۆكدا ھیچ نین جگە لە مەكۆپەك بۆ بانگەشە و زیاتر چەسپاندنى سەردەستى زمانى فارسى. دەیان مائپەر و كانالى بەناو فیرگەى زمانى كوردى دامەزراون، بەلام كە دەچیتە ژوورەو ەك ئەوہى نان بە نانى بخوریتەو ە زمانى كوردى لەرینگەى فارسییەو ە فیر دەكرى...

ناكرى لە پەيوەندى زمانى كوردى و تاكى كورد بدوین و ئاماژە بە بواری دەنگ و گۆرانى نەكەین. رەنگە بواری گۆرانى بتوانى زۆر ئاسانتر و روونتر لە بواریەكانى دیکە نارێكییەكانى پەيوەندى كورد و زمانى كوردى بختە روو. خەزینەى گەورە و دەولەمەندى گۆرانى كوردى رەنگە لە ئاستى ھەموو گەلانى جیھاندا بیوینە و ناوازە بى. ھەركام لە بواریەكانى سیاچەمانە، لاوك، حەيران، ھۆرە و دەنگبێژى و بەندبێژى و ... ھتد، بەسن بۆ ئەوہى تیبگەین شیوہزارەكانى سۆرانى، كەلھۆرى، ھەورامى، زازاكى و كورمانجى، ھەركامەیان بە سەرى خۆیان بە قاسى ھەر زمانىكى زیندووئەم جیھانە

خه زېننه يه كى گه وړه ي گورانين و به شى زمانى كى سهر به خو دهوله مەندن و ههركامه شيان بو خويان جيهانىكى جياوازن. به لام دۇخى داگيربوون ئەم خاله ئه رېننينا نهى رېك پيچه وانه كرددو و ته وه و هه موويانى بو خالى نه رېنى گوريوه. با بزائين نارېكى ليره دا چون خوى دهنوئى و خوى دسه پيئى. گه لو كه سېكى هه ورام يان كه لهوړ چووزانى لاوك و حهيران چين، ئەگه ر كه سى كه لهوړ يان كورمانج بى كهى له سياچه مانه تېده گا، كه سى كورمانج يان سوران چى له هوره دهزاني، كوردى كه له رۇژاوا بژى و گوئى له سياچه مانه يه ك بگرئ، ئەگه ر زازا بى و له دېرسيمه وه گوئى بو هوره يه ك راديرئ، ئەگه ر له هه ورامان له داىك بووبى و حهيرانىكى دهشتى هه ولىر ببيسى، داخو سەدا چەندى په يقه كان تېده گا؟ ... و هتد. به رسقى ئەمانه زور روون و ئاشكرايه و ئەوېش، تاكى كوردى به هوئى نا ئاشنا بوون به زاراوه كانى ديكه، هه ر له يه كه م ههنگاودا و له چوارچيوه هونه رى كورديدا رېژه يه كى زور له پانتايى زمانى كوردى لى ون ده بى. به واتايه كى دى، ئەو هه رگيز ناتوانى له و سامانه بيكوتايه ي خوئى به ته واولى چيژ ببيئى و له زه تى لى ببا و ته نيا ده توانى له رووبارېكى بچووكى ئەم ده ريايه دا مه له بكا. كه واته تاكى كورد چەندى گوئى له گوراني بگرئ، هيشتا به شيكى گه وړه ي وجودى خاليه و ناتوانى ببته گوينگرىكى باش و به رده نكيكى باشى زمانى كوردى...

كورت و كورمانجى، نمونه كانى سهر وه ته نيا چەند ميناكن له ژيانى رۇژانه ي كۆمه لگه ي كوردى كه به روونى نيشانده دن كه په يوه ندى

نیوان زمانی کوردی و تاک و کۆمه‌لگه‌ی کوردی له دۆخی داگیربووندا په‌یوه‌ندییه‌کی تا بلینی نارێکه. له‌م دانووستاندنه نارێکه‌دا مرقۆی کورد هیچ نییه جگه له بوونه‌وه‌ریکی داگیرکراو که له‌نیوان زمانی سه‌رده‌ست و زمانی دایکدا وێن و سه‌رگه‌ردانه. هه‌تا‌کوو ئیستا له‌م وێلبوونه‌دا ئه‌گه‌رچی زمانی دایک نه‌یهیشتوو به‌ ته‌واوه‌تی له‌ زمانی سه‌رده‌ستدا بتوێته‌وه، به‌لام زمانی سه‌رده‌ستیش ده‌رفه‌تی پینه‌داوه که بگاته ناخی زمانه‌که‌ی خۆی و ره‌سه‌نایه‌تی و که‌سایه‌تی خۆی به‌ ته‌واوی بدۆزیته‌وه و بیپاریزی. له ئه‌نجامدا ئه‌م بوونه‌وه‌ره بووه‌ته خاوه‌ن زاریکی بی ده‌سه‌لات و بی زمان که توانای ئه‌وه‌ی نییه وه‌ک مرقۆیکی ئاسایی له‌گه‌ل هاورمانه‌کانی خۆیدا په‌یوه‌ندییه‌کی ئاسایی بژی، هه‌روه‌ک زمانی کوردیش له‌م دۆخه نارێکه‌دا تا ئه‌م‌روێ نه‌یتوانیوه بپینه پردی په‌یوه‌ندی نیوان ئاخپه‌هرانی خۆی و هیچ نه‌بووه جگه له‌ زمانیکی بیزار و به‌سته‌زمان.

ئه‌لبه‌ته له‌ کۆتاییدا شایانی ئاماژه‌یه که له‌ ماوه‌ی بیست سی سالی رابردوودا به‌ هه‌ستانه‌وه و گه‌شه‌کردنیکی رێژه‌یی هه‌موو شیوه‌زاره‌کان و تا راده‌یه‌ک هه‌نگاوانی کورمانجی و سۆرانی به‌ره‌و گه‌شتگیربوون، دۆخی نارێکی زمانی کوردی و هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندی ئه‌م زمانه له‌گه‌ل تاک و جفاکی کوردیدا خه‌ریکه به‌ره‌و ره‌وینه‌وه ده‌چی. له‌م رێبازه‌دا سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که هه‌نگاوه‌کان هه‌یشتا سه‌ره‌تایی و کرچ و کال و هه‌ندئ جاریش هه‌لن، به‌لام هه‌موو ئاماژه‌کان ده‌ریده‌خه‌ن که زمانی کوردی له‌ ئه‌گه‌ری به‌رده‌وامی ئه‌م

رته‌دا به باشی ده‌توانی لهم ناریکییه ده‌رچی و کۆمه‌نگه‌ی
کوردیش لهم دۆخه ناریکه ده‌رباز بکا.

ناو و ناتۆره

رهنگه تا ئیستا بۆتان پرسپار بووبی که بۆچی زۆریک له شار و دیهات و چیا و لووتکه و شوینهکانی کوردستان دووناوهن و جگه له ناوه رهسهنهکه ناویکی دیکه ی فهرمییان ههیه که به زمانی سهردهسته. یان بۆتان پیشهاتی دوا ی سالانیکی زۆری ئاشنایی له خویندنگه، رۆژیک دهبنه میوانی دۆستیک و کهچی دهبینن له مالهوه به ناویکی دی بانگی دهکهن. یان بۆ خوتان تا ههوت سالان له گه ل ناویکدا ژیا بن و رۆژی یه که می خویندنگه کاتی ناوی ناسنامه که تان خویندرا بیته وه، یه کسه ر ههستتان به داگیربوونیکی نامۆ کردبی... و هتد. ئه م حاله تانه و هه مو حاله تیکی هاوشیوه ی دیکه ی به شیکن له و ناریکیه ی داگیربوون که له باسی شووناس و ناسنامه دا باسمان کرد و گوتمان که مروقی داگیرکراوی کورد هاوکات که هه ولی سپینه وه ی شووناسی ده درئ، هه ولده درئ ناسنامه یه کی ساخته و ده سکر دیشی بکریته به ر. یه کئ له بواره گرینگه کانی ئه م ناسنامه ده سکر ده بریتیه له «ناو».

یه کئ له و ده قه ده گمه ن و جوانانه ی که به شیواترین و جوانترین شیوه ئامازه به گرینگی و بایه خی چه مکی «ناو» ده کات رسته یه که له عه تا نه هایه ی که ده ئئ، «یه که م به ره می گه رانه وه یان ناو بوو بۆ مناله کان، یه کیک له و ناوانه دوا ی چه ند رۆژ له پشت قورئانه گه وره که نووسرایه وه»^۷. دوا ی ئه وه ی بنه ماله ی وسوئاغا سه رباری

^۷ ژمئی گولی شۆران، عه ئانه هایه

له دهست دانى چهند ئه نداميكيان، زستانىكى پر له مهينهت و برسيتى و كوړه وه وړى دهر باز ده كهن و ده گه رېنه وه شوينه وارى ماله سووتا وه كهيان، له خه لاتي گه رانه وه ياندا، به بنده يه كى خودا ناوى لاس له كوره كهى ده كا و ناوى برازاك هشى ده نا خانزاد. له م رومانده دا ناو دير كردنى منداله كان وه كوو نماد و هيمايه ك بو چركه ساتى كوتايى هاتنى مه ترسى و ده سپيكى مسوگه رى ژيانى بنه ماله و مناله كان وينا ده كرى.

ناولينان يه كه م هه نگاهه بو سه لماندنى هه بوونى كه سه كان، ديسان ناو يه كه م هيماي مانه وهى مروف، شوين، يان هه ر شتيكى ديكه يه. هه ر بوونه وهر و ته نانهت هه ر ديارده يه ك يه كه مجار له دوو تويى ناوبكدا خوى پيناسه ده كا و به و ناوه، به رانه ره كه ي ناچار ده كا ريز له هه بوونى بگرى. دواى نه وهى له هيمما و سيمبولى ناوه كه يدا خوى ده سه لمينى، بتر نه و ناوه وينده تر ده چى و ده بيته به شيك له شوناس و كه سايه تى خاوه نه كه ي. گرينگى ناو ليره دا كوتايى نايى و له ئانوساتى برينى ناوك و لينانى ناو، كه سايه تى مروف له ناوه كه يدا كو ده بيته وه. له لايه ك هه ر جوړه هه لسوكه وتيكي مروف تا راده يه ك له ناوه كه يدا ره نگ ده داته وه، له لايه كى ديكه وشه وه به بيستنى ناوى هه ركه سيك كه سايه تى و هه لسوكه وتى خاوه ن ناوه كه له ميشكدا وينا ده كرى. نه م ليكئالانه ده گاته ئاستيك كه ئيدى ناو هم رواله ته و هم ناوه رو كيشه.

شروقه و ليكدانه وهى ناوه كانى هه ر نه ته وه يه ك، له ناوى مروقه كانه وه بگره هه تا ناوى گوند، شار و به گشتى شوينه واره

جوگرافییه‌کان، تا ئاسه‌واری دیرۆکی و ... هتد، تا ئاستیکی زۆر داب و نهریت و فهره‌نگ و شوناسی ئه‌و نه‌ه‌وه‌یه‌ پيشان ده‌دات. به‌ واتایه‌کی دی، له‌ ههر زمانیکدا ناو هه‌لگری به‌شیکى گرینگی پیناسه‌ی ئاخیه‌رانی ئه‌و زمانه‌یه‌.

ناو یه‌کیکه‌ له‌ هه‌یما سه‌ره‌کییه‌کانی هه‌موو شووناسیک. ناو ته‌نیا پیناسه‌یه‌کی رواله‌تی نییه‌، به‌لکوو به‌شیکه‌ له‌ که‌سایه‌تی خاوه‌نه‌که‌ی و ههر بویه‌ سیسته‌می سه‌رده‌ست بۆ هه‌رچی زیاتر کالکردنه‌وه‌ی که‌سایه‌تی و شووناسی کوردی به‌رده‌وام هه‌ولیداوه‌ ناوه‌ کوردییه‌کان به‌سپه‌ته‌وه‌ و به‌ واتایه‌کی دی ناویشانی شووناسی کوردی به‌ جوړیک بز بکا که‌ وه‌ک نه‌بوو بیته‌ به‌رچاو. ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ست بچ به‌ ناوی مرو‌ف وه‌ک تاک، ئیمه‌ ده‌زانین که‌ له‌ ههر بواریکدا ناویلینان یه‌که‌م هه‌نگاوه‌ بۆ سه‌لمانندی هه‌بوون و یه‌که‌م هه‌یما مانه‌وه‌یه‌. ههر بوونه‌وه‌ر و ته‌نانه‌ت ههر دیارده‌یه‌ک یه‌که‌مجار له‌ دووتویی ناویکدا خۆی پیناسه‌ ده‌کا و به‌و ناوه‌، به‌رانبه‌ره‌که‌ی ناچار ده‌کا ریز له‌ هه‌بوونی بگری، یان لانیکه‌م دان به‌ بوونیدا بنی. دواى ئه‌وه‌ی له‌ هه‌یما و سیمبۆلی ناوه‌که‌یدا خۆی سه‌لماند، ئیتر ئه‌و ناوه‌ ویده‌تر ده‌چی و ده‌بیته‌ به‌شیک له‌ شوناس و که‌سایه‌تی خاوه‌نه‌که‌ی. تاکی کورد به‌گشتی له‌ژیر سته‌می سیسته‌می سه‌رده‌ستدا یان به‌ ته‌واوی ناویکی ئه‌و سیسته‌مه‌ی له‌به‌ر ده‌کری، یان له‌ پال ناوی سه‌پینراوی ئه‌م سیسته‌مه‌ ناویکی ره‌سه‌نی دووه‌میش بۆ خۆی هه‌لده‌بژیری. هه‌لبژاردنی ناوی فهره‌نگی سه‌رده‌ست بېگومان یه‌کسانه‌ به‌ سپه‌نه‌وه‌ و بزکردنی به‌شیک له‌

تا ئاستیکی زۆر داب و نهریت و فهرهنگ و شوئاسی ئه و نه ته وه یه
پیشان ده دات. به واتایه کی دی، له ههر زمانیکدا ناو هه لگري
به شیکی گرینگی پیناسه ی ئاخیه و رانی ئه و زمانه یه. ههر بویه
سیسته می سه رده ست ده یه وی له رینگه ی ناوی ده سکردی خویه وه
هه م له رواله ت و هه مپش له ناو رو کدا مروقی بنده ستی کورد بگورپی
و ئه گه ریش پی نه کرا و نه یه توانی به ته وای بیگورپی لانیکه م
که سایه تیه کی دوگانه بئافرینی که له نیوان دوئالیه تی خویدا
سه رگه دان بمینیه وه. به دریزایی میژووی داگیربوونی کوردستان
ههر له سه ره تای سه ده ی بیسته وه هه تا ئیستا که ش ناوی کوردی
یه کی که له به ره به سه کانی سیسته می داگیرکه ر بووه و ئه و سیسته مه
به ریبازی جودا جودای وه ک به کارهینانی ناوی دووه م، قه ده خه
کردن، له ناو بردن، سه رینه وه و گورپینی ناوه ره سه نه کان و پاشان
سه پاندنی ناوی نوئ هه ولیداوه به ره نگاری بیته وه. ئه م سیاسه ته
وه کوو یه کی له خه سه له ته پشه ییه کانی داگیرکاری زه بریکی
کوشنده ی گه و ره بووه به ئاراسته ی گورپینی که سایه تی تاکی کورد،
جوگرافیا و دیموگرافیای مرویی و ههروه ها میژووی کوردستان. ئه م
سیسته مه نه ته نیا به گورپینی ناوی ره سه نی کوردی له سه ر تا که کان
بووه ته هو ی خولقاندنی تاکی دوئالی و جووت که سایه تی، به لکوو به
گورپینی ناوی دیهات، شاره کان، ناوچه و چیاکان و به گشتی ناوی
ئه و ژینگه یه ی که تینیدا ده ژی ئه م دوئالیه یه له هه موو بواره کانی
دیکه ی ژبانی تاکی کوردیدا پیکهیناوه. تاکی کوردی هه لگري ناوی
ده سکردی فارسی و عه ره بی و تورکی یه که مجار له فهرهنگی

كوردى وهك ژينگه‌ى رۇحى ژيانى دوور ده‌كړيته‌وه، به سړينه‌وه‌ى ناوى شوينه‌وار و ئاسه‌واره‌كان، له‌بارى دىروككيه‌وه بيكيش ده‌كړى و پاشان به گوړين و سړينه‌وه‌ى ناوه‌كانى جوگرافياكه‌ى ته‌نانه‌ت به ژينگه‌ى فيزيككيه‌كه‌شى نامو ده‌كړى. كه‌ وابوو به‌ هه‌له‌دا ناچين ئه‌گه‌ر بليين ئه‌و ريبازه‌ى كه‌ سيسته‌مى سه‌رده‌ست له‌ سړينه‌وه، چه‌واشه و گوړينى ناوى كوردى و هه‌لبه‌ستنى ناتوره‌ى ده‌سكردى خو‌ى په‌پره‌وى ده‌كا به‌شيكى زور گرېنگه‌ له‌ پرؤسه‌ى شوؤردنه‌وه‌ى شووناسى كوردى.

كورت و كورمانجى، ئه‌وه‌ى راستى بى چقاس ناوى كوردى وه‌كوو چه‌كيكى به‌رگرى له‌ كوردستان رۇلى بينيوه، به‌ هه‌مان راده‌ش ناتوره‌ى داگيركه‌ران بو سړينه‌وه‌يان وه‌ك چه‌كېك بو سه‌پاندى داگيركارى به‌كار هاتووه‌ ولهم ريبازه‌دا زبانه‌كانى كوشتنى ناوى كوردى له‌ كوشتنى مروقى كورد كه‌متر نه‌بووه‌ و له‌م په‌يوهندييه‌دا به‌داخه‌وه‌ گه‌لى كورد له‌ هه‌ر چوار به‌شى كوردستان تيرى خو‌ى ئه‌زمونيكى دوور و دريژى ئه‌م نارېككيه‌ ژباوه. نارېككيه‌كه‌ برىتنيه‌ له‌ رويشتن به‌ره‌وه‌ هه‌لديرى له‌ناوچوون له‌ريگه‌ى دوناليتيه‌ى نيوان ناوى ره‌سمن و ناتوره‌ى ده‌ستكرد.

جاش، زیخیکی نیو چاو

هیدی سالانیکی زۆر له مهو پيش به هۆنه‌ی «هیندی دیومه رۆژی تورک و رۆژی عاره‌ب ده‌مکوژی - رۆژی فارس دی به فتوای دین و مه‌زه‌ب ده‌مکوژی، گهر له‌سه‌ر ئه‌و بسته خاکه هه‌رچی دی پیندا ده‌دا - کورده‌که‌ی خۆم چی ده‌وی ئه‌و بۆچی یا ره‌ب ده‌مکوژی؟» گله‌یی له دیارده‌یه‌ک ده‌کا که ئه‌م‌رۆ به جاشایه‌تی ناوی ده‌رکردوو. جاشایه‌تی وه‌کوو یه‌کێ له لیکه‌وته‌کانی داگیربوون یه‌کێکه له نارێکییه‌کانی جفاکی کوردی. ئه‌گه‌رچی وشه‌گه‌لی جاش و جاشایه‌تی تا راده‌یه‌ک ده‌توانن ناوه‌رۆک و واتای بوونه‌وه‌رێک به‌ناوی جاش و دیارده‌یه‌ک به‌ناوی جاشایه‌تی وینا بکه‌ن، به‌لام ئه‌وه‌ی راستی بن زیاتر له‌وه‌ی که په‌یشه‌که گوزاره له قیزه‌ونی ئه‌م دیارده‌یه بکات، ئه‌مه خۆدی دیارده‌یه‌که‌یه که بووه‌ته هۆی ئه‌وه‌ی که په‌یقی جاش ناشیرینتر له ئاستی مانایی خۆی ده‌رکه‌وی. هه‌یج گومانی له‌وه‌دا نییه که جاشایه‌تی ده‌رهاویشه‌ و لیکه‌وته‌ی پرسى داگیربوونی کوردستانه و به‌هۆی ئه‌وه‌ی که داگیربوونی کوردستانیش یه‌کێکه له ئالۆزترین نموونه‌کانی داگیربوون له میژووی مرۆفایه‌تیدا، ره‌هه‌نده‌کانی ئه‌م نارێکییه زۆر ئالۆز و پێچاوپێچن و هه‌ر بۆبه جاشایه‌تی جگه له‌وه‌ی که خۆی نارێکییه‌کی مه‌زنه، ژێده‌ریکی گه‌وره و بنگه‌هینی گه‌لی نارێکی دیکه‌شه.

یه‌که‌م خالی گرینگ ئه‌وه‌یه که هه‌یشتا جفاکی کوردی نه‌یتوانیوه پیناسه‌یه‌کی رێک و تۆکه‌م بۆ واتای دیارده‌ی جاشایه‌تی و شروقه‌ی بوونه‌وه‌ری جاش له زمانی کوردیدا بدۆزێته‌وه. بۆ وینه له فه‌ره‌ه‌نگه

کوردييه کاندا په يشي جاش به دهسته واژهی وه کوو «کورې کهر»، «بېنگانه په رست»، «خوږوښ»، «به کرېگير او» و رسته ی وه ک «که سې» که دژې گه لې خوې ناليکاري دژمن ده کا» پېناسه کراوه که هيچيان پېناسه يه کی پوخت و ته واو نين. به هر حال به هوې ئەم ناته واوييه له تيگه يستن و پېناسه کړدنې جاشايه تی و جاش تا کوو ئیستا نازانين سنووره کاني جاشايه تی له کوپوه ده ست پېنده کن و له کويدا کوتاييان پېدنې، جاش کييه و تاواني جاشايه تی چهنده گوره يه و سزای ئەم تاوانه ده بی چی بی، جياوازی هه له له گه ل جاشايه تی چونه و ... هتد. به واتايه کی دی، به هوې ئەوهی که ئاست و ره ههنده کاني جاشايه تی هيشتا به ته واوه تی ناديارن و تيگينيکی هاوبه ش له پېناسه ی ئەم ديارده يه دا بوونی نييه، له نیو جفاکی کورديشدا ئەم ديارده يه هه زاران دوئاليتنه ی دژوازی ليده که ويته وه. له يه ک کاتدا مروقي کورد ده توانی هم جاش بی و هم ولاتپاريز، له لای ههندي که س جاش و له لای ههنديکی ديکه شوړشگير، هر هه نگو و هه لسوکه وتيک له هه مان کاتدا که ده توانی شوړشگيرانه بی هاوکات به جاشايه تيش بزانی. به کورتي، له بچوو کترين ئاسته کاني تاکه که سيدا هه تا به رينترين ره ههنده کاني جفاکی، هه لسوکه وتی تاک و کومه لگه ی کوردي سه باره ت به جاش هه ميشه دوئاليتنه يه که بریتی له بيز و ريزی هاوده م، رق و خوښويستنی هاوته ريب و گومان و بروای هاوکات.

ئەم ئالوزييه له هه لويست و ئەم ناروونييه له تيروانين سه باره ت به چه مکی جاشايه تی له راستيدا به شيکی زوری به ره مې تيگه يشتنی

ناچل و ناتهواوی جفاکی داگیرکراوی کورده بۆ پرسی داگیربوونی خۆی و نیشتمانهکهی. تاکی کورد و جفاکی کوردی بههۆی ئەم ئالۆزیبانهوه ههتا ئیستاش نازانی چون مامهله لهگهله ئەم دیاردهیه بکا. ئەم پریشانییه له ئاستی تاکهکهسیدا بگره ههتا ئاستی پارتی کوردی و تهناهت تا دهگاته ئاستی کومهلگهش به سیمای جفاکی داگیرکراوی کوردهوه به ئاشکرا دیاره. بۆ وینه با تۆزیک له ئاستی تاکهکهسیدا تیی پروانین. ئەگەر ئیوه کهسیکی ولاتپاریزی مالی خۆتان بن و براههکی جاشتان ههبی، بهراستی چی دهکن؟! دهیکۆژن، وهک خهکی ئاسایی لهگهلهیدا رادهبرن، ئەگەر بینه میوانتان دهراگی بۆ دهکهنهوه یان دهریدهکهن، ئەگەر هاته مال گهله چون لهگهلهیدا دهجوولینهوه و چون ههلسوکهوتی لهگهلهیدا دهکن، ئایا به گهرمی لپی نزیک دهبنهوه یان به ساردوسری دهیدوینین، ئایا لپی ناترسین وهختی دهتانهوی لهسه شتیکی ههستیاری بدوین، بهراستی رقتان لیه یان ریزی لیدهگرن، ئایا له ترسان ریزی لیدهگرن، ئایا ئەو دهویرن به کهیفی خۆ لهگهلهیدا لهبارهی ههموو شتیکدا بدوین یان بهپیچهوانهوه له بیدهنگی خۆیدا دهیهیلنهوه، ئەگەر کیشهیهکی ئەمنیتان بۆ دروست بووبی داوا یارمهتی لهو کابراهه دهکن؟ ئەگەر ئیوه له سهنگههری دژ به داگیربووندا بن و دهستان به جاشیک بگات چی رووده دا؟، به تاوانی خیانهت دهیکۆژن یان وهک بزنی شاخی له تیسکی خۆی گیری خواردی و هیچی لیناکه، ئەگەر ئەو کهسه خزمتان بی، ئەگەر ههمان براهه خۆتان بی چی دهکن؟. ئەگەر له دانوستانیکدا لهگهله هیزیکی

داگیرکردا بزانی که یهکی له ئەندامانی وهفدی داگیرکەر جاشیکی هاوزمان و هاوشاری خۆتانه چۆن ئەو دانووستانهتان بۆ دهچینه سەر؟... هتد. ئەم پرسانه و ههزاران مهراقی دی لهم شیوازه له چۆنیتی ههلسوکهوت و تیروانینی کهسانی ئاسایی وهکوو ئیمه له ئاست کهسکی جاش گوزارهیهکی روونه له وجوودی بوونهوهریکی ناریک لهنیو جفاکی کوردیدا که دهیان و سهدان ناریکی ئالۆز به خۆیهوه دینیته ئاراهه.

ئێستا با ئەم پرسه ئالۆزه ناریکه له ئاستی پهپوهندی و دانووستاندنێ تاکهکهسیدا بگوازینهوه بۆ ئاستی جفاکی و له سۆنگهیهکی فراوانتر و بهرینتردا بهگریمانەش بووبی ههولبدهین له دیمهنیکی گهورهتردا تیدا بژین. بۆ وینه له روانگهی پارتیکی ولاتپاریزی کوردیهیهوه بروانینه دیاردهی جاشایهتی و بزانی که ئەم پارتی چۆن لهگهڵ ئەم دیاردهیه دهبی ههلسوکهوت بکا. پیش ههموو شتیکی پارتی کوردیش وهک تاکی کورد هیشتا ناتوانی پیناسهیهکی دروست و تهواو بۆ جاشایهتی بینیتهوه و ئەوهی راستی بی زۆرینهی رههای پارتی کوردیهیهکان نه له تیروانینیکی نهتهوهیی و نه له رهههندیکی دژهداگیربوونهوه، بهلکوو له سۆنگهی حیزبیهوه ئەم دیاردهیه پیناسه و شروقه دهکن. دواي ئەمه، ئەگەر بیننه سەر ههلسوکهوتی پارتی کوردی سهبارت به دیاردهی جاشایهتی، ئەوهی راستی بی پارتی کوردیش هههک تاکی کورد هههمیشه له دۆخیکی هاوکاتی دژایهتیکردنی جاشایهتی، نزیکبوونهوه له جاشهکان، راهاتن لهگهڵ ههبوونی جاشایهتی، یان

تیوه‌گلان له جاشایه‌تیدا ژیاوه و وهک له خواره‌وه ئاماژه‌ی پینده‌کری ئالایه ئاکامی ههر چوار ره‌هه‌نده‌که‌ش زۆربه‌ی کات به زیانی کورد که‌وتوو‌ه‌ته‌وه.

هه‌رکاتی بزاقی کوردی به‌گژ جاشایه‌تیدا چوو‌بیته‌وه له‌راستیدا تفی سه‌ره‌وژووری هاو‌بشتوو و ئه‌وه‌ی روویداوه کوشتن و له‌ناو‌بردنی کورد بووه به‌ده‌ست کورده‌وه و ئاکامه‌که‌شی مسوگه‌ر به سوودی سیسته‌می داگیرکه‌ر ته‌واو بووه. ئه‌زموونی شو‌رشی کوردی نیشانده‌دا که داگیرکه‌ران به کوشتنی ههر جاشیک ده‌ستبه‌جی خزم و نزیکه‌کانی راده‌کیشن و به پیدانی هه‌ندی به‌رتیل ئه‌وانیش ده‌خه‌نه نیو سیسته‌می خویانه‌وه. به واتایه‌کی دی له‌ناو‌بردنی ههر جاشیک سه‌ره‌ه‌ئدانی جاشیکی نویی به‌دواوه هاتوو و ئه‌م ره‌وته هه‌تا ئیستاش یه‌کیکه له هۆکاره‌کانی به‌رده‌وام کردنی جاشایه‌تی. ههر وه‌ختیکیش ته‌فگه‌ری رزگاربخوازی کوردی وهک بزنی که شاخی له تیسکی خۆی گیری خواردبی، هیچی پینه‌کراوه و له به‌رانبه‌ر جاش و جاشایه‌تیدا ده‌سته‌وه‌ستان ماوه‌ته‌وه، دژمن به‌و سیسته‌مه‌ی که په‌یره‌وی کردوو هه‌موو کون و قوژبه‌کانی کۆمه‌لگای کوردی به جاشایه‌تی ته‌نیوه و تا بۆی کراوه به‌کرینگراوی خۆی له‌نیو کورددا په‌روه‌رده کردوو. بژارده‌ی سییه‌م ئه‌مه بووه که بزاقی کوردی به ههر مه‌به‌ستیک هه‌ولئ داوه له بوونه‌وه‌ری جاش نزیک بیته‌وه. له ئاکامی ئه‌م بژارده‌یه‌دا ئه‌م په‌یوه‌ندییه گۆراوه بۆ هاوکاریه‌کی دوولایه‌نه‌ی جاشه‌کان که به‌هۆی لاسه‌نگی هیز به‌لای داگیرکه‌راندا ئه‌وه‌ی که زیانه گه‌وره‌که‌ی به‌رکه‌وتبی کۆمه‌لگه‌ی

كوردى بووه. تهنيا يهك نمونى ئنفال بهسه بۇ ئهوى كه تېبگهين زبانه كانى ئم رهوته چهنده گهوره يه. گهلى جارش هه بووه كه پارتى كوردى بۇ خوى رولى جاشايه تى گېراوه. زورېك له شهړه كانى براكوژى به ئاشكرا ده كه ونه خانى جاشايه تېبه وه.

وهك پېشترېش ئماژهى پېكرا دياردهى جاشايه تى جگه له تاكى كورد و پارت و بزاقى كوردى، له ئاستى گشتى كۆمه لگه ي كوردېشدا كارېگه رى زورى هه يه. له م په يوه نديبه دا ئم ديارده يه وهك يه كى له نارېكېيه كانى داگېربوون هه مېشه به دوو لايه نى زور ترسناكدا كارى كرووه. لايه نى يه كه م، له نيو كورددا جاشايه تى هېنده له په يوه ندى و دانوستاندى نيوان خه لكدا كارېگه ره كه زورجاران خه لك له نيو خو شياندا ئم ديارده يه وهك چه كىكى به هېز دژى يه كترى به كار دېنن. زور جار تۆمه تى جاشايه تى وه كوو يه كى له رېبازه كانى لۆمه كردن و ناوزراندنى خه لك به كار هېنراوه. گهلى جار ته نانه ت خو ناساندن وه كوو جاش وهك رېبازېك بۇ هه ره شه و تۆقاندنى به رانبه ر به كار هاتووه.

ئم ره فتارانه له نزمترېن ئاستى جفاكيدا و له شهړه جنيوى سه ره شه قام هه تا به زترېن ئاستى پارت و رېكخراوه و ته نانه ت له ئاستى سه ركرده كانېشدا هه تا ئېستاش به روونى ده بېنرى. له گوزارشتى جووله يه كى بچووكى هاوسيمان بگره هه تا هاوكارى پارتېك له گه ل ده وله تېكى داگېر كه ر، تاكوو ديدارىكى نه ينى سه ركرده يه ك، هه تاكوو شكستېكى سه ربازى و ... هند له نيو كورددا ده توانى به ئسانى به جاشايه تى له قه له م بدرى. به كورتى

چقاس دیاردهی جاشایه‌تی به درێژایی ته‌مه‌نی سه‌د سه‌د سه‌د س‌الهی ر‌اب‌ر‌د‌و‌وی دا‌گ‌ی‌ر‌بو‌ونی کوردستان ه‌و‌کار‌یک‌ی گر‌ینگ‌ی ل‌یک‌تر‌از‌انی ج‌ق‌اک‌ی کوردی بووه، به هه‌مان ر‌اده‌ش به‌کاره‌ینانی وشه‌ی جاش له‌لایه‌ن خودی کورده‌وه ب‌و‌ ن‌او‌ز‌ر‌اند‌ن و ره‌ش‌کرد‌ن له‌نیو خودی خ‌و‌یدا بووه‌ته‌ه‌وی په‌رش و بلاوی ک‌و‌مه‌ل‌گ‌ه‌ی کوردی. به‌ش‌یک له‌ ده‌ر‌که‌وته‌کانی ئه‌م ره‌فتاره‌ نار‌یک‌ه‌ی کورد له‌ به‌کاره‌ینانی هه‌ره‌مه‌کی ئه‌م واژه‌یه‌ بر‌یت‌ین له‌ بلا‌بو‌ونه‌وه‌ی ترس له‌ هه‌ناوی تاک و ج‌ق‌اک‌ی کوردیدا، ت‌وان‌ه‌وه‌ی متمانه‌ی نیوان تاکه‌کان و متمانه‌ی ج‌ق‌اک‌ی، که‌م‌بو‌ونه‌وه‌ی ئاستی سووکی و ق‌یزه‌ونی دیارده‌ی جاشایه‌تی له‌نیو ک‌و‌مه‌ل‌گ‌ه‌دا. ئه‌م شیوازه له‌ به‌کاره‌ینانی چه‌کی جاشایه‌تی چی وه‌ک هه‌ره‌شه و چی وه‌ک ن‌او‌ز‌ر‌اند‌ن له‌ په‌یوه‌ندییه‌ ک‌و‌مه‌ل‌ایه‌تییه‌کاندا، له‌پ‌ان ره‌و‌ینه‌وه‌ی ناش‌یر‌ینی ئه‌م کرده‌یه له‌چ‌او خه‌ل‌کی، هه‌موو ه‌و‌کار‌ن ب‌و‌ به‌رده‌وام بوونی ئه‌م دیارده‌یه.

به هه‌ر حال وه‌ک ده‌ب‌ین‌ری جاشایه‌تی نار‌یک‌یه‌کی مه‌زنه‌ که‌ دا‌گ‌ی‌ر‌بو‌ون تاک، ر‌یک‌خ‌راوه و ک‌و‌ی ج‌ق‌اک‌ی کوردی پ‌ن‌یه‌وه تووشی هاتوو و نه‌ته‌نیا ده‌ر‌ب‌از‌بو‌ون ل‌یی گه‌لی ئه‌سته‌مه، به‌ل‌کوو به‌ کرده‌وه بووه به‌ به‌ش‌یک له‌ ژ‌یانی ج‌ق‌اک‌ی مر‌و‌فی دا‌گ‌ی‌ر‌ک‌را‌وی کورد. له‌راستیدا به‌ در‌ێژ‌ایی زیاتر له‌ سه‌د س‌ال‌ی ر‌اب‌ر‌د‌و‌وی میژووی دا‌گ‌ی‌ر‌بو‌ونی کوردستان، په‌یوه‌ندی کورد و جاش چاره‌نووسی دا‌یک‌یک‌ی دام‌اوه به‌ده‌ست مندال‌یک‌ی خ‌راپه‌وه و ئ‌یش‌ی جاشایه‌تی ئ‌یش و ژانی زیخ‌یکه‌ که‌وت‌ب‌یت‌ه‌ گ‌ل‌ینه‌ی چ‌اوه‌وه و گ‌یر‌و‌ده‌ی گ‌ل‌یک‌ی هه‌م‌یشه‌یی کرد‌ب‌ی. جاشایه‌تی وه‌ک سیسته‌م‌یک‌ی هاوبه‌ش

به شیوهی هاوتهریب و هاوئاھهنگ به ئەزموون وەرگرتن له یه کدی له لایهن ههموو داگیرکه رانهوه په پیرهو ده کرئ، به لام به ریباز و ناوی جوداجودا به سهر کومه لگهی کوردیدا سه پینراوه. به کورتی ئەگهرچی «دوو سی خاسه جاش چاوشی پیره پنوک نابن به پیناسهی شاری»^۸، به لام ئەوهی راستی بی به دریزایی سه دهی رابردوو و ههتا ئیستاش سیستهمی داگیرکه رهینده ریکوپیک و به بهرنامه ئەم دیاردهیه خزاندهووه ته نیو ژیانی کومه لگهی کوردیهوه که مروف واتیده گا که شیرکو گوته نی «له ده پهنجهی ههردوو دهستما، ههشتیان جاش بوون»^۹. ئەم وینایه که شیرکو دهیکا وینایه کی راسته قینهیه و دیاردهی جاشایه تی دیاردهیه کی زهقی نیومالی کوردیهیه و قه لشیکی گه ورهیه که کهوتوووه ته نیو جفاکی کوردهوه و کاردانهوهی کومه لگهی کوردیش سه بارهت به ئەم دیاردهیه ههمیشه بریتی بووه له دوئالیهتهیه کی ناریک که سه ریکی سکالا کردنه له ژانگرتن و سه ریکیشی راهاتنه له گهل ئەم ژانه دا. کهی چاره ده بی، کهس نازانی!

له کوتایی ئەم به شه دا با جاریکی دی بگه رینهوه سهر پیناسهی جاشایه تی وهک لیکه وتهیه کی داگیرکاری که هاوته مه نی داگیربوونی کوردستانه. وهک له سه رهوه ئاماژهی پیکرا لایه نی یه کهم و سه ره کی ئالوزی دیارده و چه مکی جاشایه تی وهک لیکه وتهیه کی

^۸ دینزیک له ههلبهستیکی جهلالی مهله کشا

^۹ دیوانی زهه شیزه، شیزمۆ بیکاس

ناریک له ناریکیهکانی داگیربوون بریتیه له ئالۆزی پیناسهکردنی دهقیق و بهپیزی ئەم چه مکه. بهراستی واتای دهقیقی جاشایهتی چیه و جاش کییه؟ ئایا جاش تهنیا ئەو کهسانه دهگریتهوه که دهبنه چاوساغ و رینوینی هیزهکانی داگیرکهراڤ بۆ سه سهر شوړشقانی ده داگیربوونی کوردستان، ئایا مامه له و بازرگانی کردن له گه له داگیرکهراڤ به زانینی ئەوهی که سوودی ئەم بازرگانیه یارمهتی بهرهوامی داگیربوونی کوردستان ده دا جاشایهتی نییه. به زانینی ئەوهی که سیستهمی داگیرکهراڤ به ئەنقهست له کوردستان بینکاری بهرو پیندهدا، ئەو سهرمایه داری که سهرمایه کهی ده گوازیتهوه بۆ نیو شارهکانی نهتهوه سهردهستهکانی کوردستان جاش نییه، ئەو ماموستایهی که ته مهنیک شهریکی ژینوسایدی فرههنگی سه سهر مندالانی کورده، ئەو هونه رهندهی که خزمهتی هونهری داگیرکهراڤ دهکات، ئەو نووسه رهی لهباتی وهگریراڤ بۆ سه زمانی کوردی دهیان به رهه می ناوازه وه رده گریته سه زمانی سه ردهست و ... هتد، ئایا ئەمانه ده کهونه نیو بازنه ی پیناسه ی جاشهوه یان نا؟ ئە گه ر ئیمه له دۆخی داگیربووندا جاشایهتی به واتای «هه ر شیوازی له هاوکاری و یارمهتی به سیستهمی سه ردهستی کوردستان که به زانی کورد بشکیتهوه و بیته هو ی زیاتربوونی هه ژموون و سه ردهستی ئەوان به سه ر به شیک یان تهواوی کوردهدا» پیناسه بکهین، بیگومان ئەوانه ی سه رهوه ده کهونه چوارچیوه ی پیناسه ی جاشایه تییهوه.

جاشایه تی فرههنگی و شانازی

وهک پیشتر باس کرا دیاردهی جاشایه تی له نیو جفاکی کوردیدا له سیمای جیاواز و له بواری جیاچیدا خۆی جیگیر کردوو و به درێژی خهباتی دژه داگیربوون ههتا ئیستاش هاوتهریب له گه لیدا هاوووه. یه کێ لهو سیمایانه که سیمایه کی شاراو و نهرم بووه و به بیدهنگی و دوور له ههستیاری زۆرینهی ره های خه لکی کورد بهردهوام له رهوت و گه شه کردندا بووه بریتیه له جاشایه تی فرههنگی. جاشایه تی فرههنگی به کورتی بریتیه له ههر جوړه خزمهتکردن به فرههنگی سیسته می داگیرکهری کوردستان. جاشایه تی فرههنگی یه کیکه مه ترسیدارترین شیوازه کانی جاشایه تی که ده کړی به جاشایه تی نهرم، یان جاشایه تی سپی ناو دیری بکه ین که به هه موو ره ههنده کانیه وه یه ک ناخ و یه ک رۆحی هه یه و ئه ویش بریتیه له دابرا ن له کۆمه لگهی کوردی به ره و خزمهتکردن به سیسته می داگیرکهر و سه ردهستی کوردستان. بینگومان به ختیار عه لی لهو هه لبهستهیدا که ده لی «به بالی حکمهت به ره و مالی دیوانه کان ده فرین، ئیمه واین - به بالی وهفا رووه و کوچهی جه فا ده فرین، ئیمه واین - ده ست له نه زا کهت به رده هین - ئیمه واین - ده رۆینه بهر قاپیی خودایان - ئیمه واین - ده رۆین بو هه راجی شه رف - ئیمه واین ... به بالی جوانی رووه و مالی دزیوان ده فرین - ئیمه واین ... به بالی وبقار رووه و کوچهی قه لهنده ران ده فرین - ئیمه واین ...»، ئه گه ر ده قاوده ق مه بهستی بوونه وه ریک به ناوی جاشی فرههنگی نه بووبی، گۆشه چاویکی له وانه

بووه. مرۆقی کورد له ریبازی جاشایهتی فەرهنهنگیدا به پینج قوناخدا تیدهپهڕی. یهکهم قوناخ قوناخی دابرانه. له ههر چوار پارچهی کوردستان سیستهمی پهروهردهی داگیرکهر به ههموو هیز و توانایهوه ههولیداوه که مرۆقی کورد له کولتووری خۆی دوور بختهوه، ئاسهوارای شانازی و سهروهرییه فەرهنهنگیهکانی بسپرتهوه و وای تیبگهیینی که کورد لهباری فەرهنهنگیهوه سهرمایهیهکی ئهوتۆی نیه. بهم شیوهیه بهستهریک بۆ نائومیدی مرۆقی کورد له فهزای فەرهنهنگی کورددا دینیته ئاراهه که ههست به ههڵپان و بۆشایی فەرهنهنگی دهکا و ئاکامی دهبینته دابراینیکی رۆحی له فەرهنهنگی دایک.

قوناخی دووم بریتیه له شهیدایی. وهرگیزی بهناوبانگی فارسی نووسی کورد محهمهدی قازی دهلی «یهکی له خهون و خولیاکانی من ئهوه بووه که رۆژی بتوانم به زمانی شیرینی حافز و سعیدی بنووسمهوه». ئەم رستهیه چر و پر زمانحالی دهیان نوخبهی کورده که ههر کهسهو به جوریک شهیدای فەرهنهنگی سهردهست و داگیرکهر بوونه و رۆحی خۆیان له بهردهم ئەم فەرهنهنگهدا به تهواوی راخستوووه. ئەم شهیدایییه که شهیدا بوونی مرۆقی کورده به فەرهنهنگی که به توندترین شیوه بی ریزی به فەرهنهنگی دایکی دهکا یهکینه که ناسازگارییه دهروونییهکانی مرۆقی داگیرکراوی کورد. له کاتیکدا که تاکی ئاسایی کورد له ئهگهري گیرۆده بوون به فەرهنهنگی سهردهست تهنیا رۆحیکی داگیرکراوه و هیچی تر، بهلام

نوخبه ی تهریده له خو و گیرۆده ی داگیرکەر ده بیته نوکەر و غولام و سهربازی ئه و فهرهنگه سهردهسته.

سییه م قوناخ قوناخی خزمه ته. که مروڤ له چاندی دایک دابرا و به خولیاپه کی زوره وه دهربازی چاندی سهردهست ده بی، بۇ سه لماندنی خو ی وه ک ئه ندایمیکى نو بی فه زای فهرهنگی ئه و جڤاته سهردهسته ده بی زیاتر تیبکووشی و زیاتر خزمه تی خو ی سه لمینی. ئه م که سانه به هیزیکى زوره وه ده که ونه خزمه تی چاندی سهردهست و زوره بیان به ره می گه و ره و ناوازه ده ئافرینن و له به رزترین ئاستدا باشتترین خزمه ت ده نوینن. محهمه دی قازی نموونه یه کی گه و ره یه که زیاتر له هه فتا شاکاری ئه ده بی جیهانی پینشکه ش به زمانى فارسى کردووه و تا ئیستا زمانى فارسى وه رگیریکى به گه و ره یی قازی به خو وه نه بی نیوه.

له قوناخی چواره مدا بۇ یه که مجار جاش ده گه رپته وه فهرهنگی دایک. ئه م گه رانه وه یه گه رانه وه یه کی سه یره. گه رانه وه یه بۇ دوزینه وه ی ئه و به شه له له فهرهنگی دایک که مروڤ له باوه شیدا په و ره ده کراوه. له لایه ک ئه و که سه ی که ده یه وه ی له داب و نه ریتی جقاکی خو ی دوور بکه ویتته وه ناتوانی به ته وای لینی داببری و فهرهنگی دایک به جوړیک له جوړه کان له نه ست و ناخودئاگایدا هه ر ده ژى و له لایه کی دیکه وه هیچ که سینکیش ناتوانی به ته وای بچیتته ناخی فهرهنگیکى دیکه وه و بیته به شیک له جهسته ی ئه و فهرهنگه. هه ر بویه نوخبه ی کورد له ره وتی خزمه تکردنی به فهرهنگی سهردهستدا هه ست به م که ماسییه ده کا و بۇ

پێکردنهوهی ئەم ناتەواوییە بە ناچار و ناخودئاگا دەستەودامینی
 فەرهنگی دایک دەبێ و بە کەرەستەى چاندى کۆمەلگەى دایک
 دەکەوێتە خزمەتکردنى فەرهنگی سەردەست. عەلى ئەشرف
 دەرویشیان و یاشار کەمان دوو نموونەى بەرچاون لەم بوارەدا.
 ئەگەرچی دەرویشیان بە فارسی و یاشار بە تورکی چیرۆک و رۆمان
 دەنووسن و لە خزمەتی ئەو دوو زمانەدان، بەلام بە ئاشکرا
 فەرهنگی کوردستان هەوینی دێر بە دێری بەرھەمەکانی ئەوانە.
 بەم شیوەیە بلیمەتی کوردی خزمەتکاری فەرهنگی داگیرکەر لە
 میانەى پێشکەشکردنى بەهرەى خۆیدا، دەگەریتەووە بۆ چاندى
 دایک و وەک دزیکی خۆمالی دەست دەکا بە تالانى فەرهنگی
 دایک بەرەو فەرهنگی سەردەست. نموونەىەکی دیکە و ئەلبەتە
 قیزەون لەم چەشنە ئیبراھیم تاتلیسەزە کە لە رینگەى تالان کردنى
 گۆرانى و موسیقای فۆلکلۆرى کوردییەووە زیانیکی گەورەى بە
 چاندى کوردی گەیاندوووە.

قوناخی پینجەم لە جاشایەتی فەرهنگی بریتییە لە گەرانهوهی
 دووهم. دواى ماوہیەکی درێژ مانەووە و خزمەتکاری، هەندئ کەس بە
 جۆری لەنیو جفاکی سەردەستدا دەتوینەووە کە تەنانەت نکۆلی لە
 ریشە و پەبوەندی خۆیان لەگەل جفاکی دایکدا دەکەن. دیسان
 تاتلیسەز نموونەىەکی بەرچاوہ. هەندیکی دیکە بە تەواوی دانابری
 و جار بە جار دەگەرینەووە باوہشى چاندى رەسەنى خۆیان و ئەلبەتە
 لەوانەىە هەندئ بەرھەمی کرچ و کالیش، ئەلبەتە بە ھەزار منەت و
 مالتاوا پێشکەش بکەن. وەک میناک شەھرامی نازری لە پال

داهيتانه كانى به زمانى فارسى، هميشه چەند گۆرانى فۆلكلورى كورديش كاويژ ده كاتهوه. ئەم كارانه نه ته نيا ناچنه خانەى خزمەت به زمان و فەرهنهنگى كوردى، به لكوو جوړيكن له سووكايه تى پيكردن. ته نانهت هەندى جاريش ئەم گه رانه وه يه بو باوه شى داىك هينده درهنگ رووده دا كه كاريگه ريبه كى ئەرينى ئەوتوى نابى. به كورتى گه رانه وهى دووهم نه ته نيا هيچ به رهه ميكي بو فەرهنهنگى كوردى تيدا نيبه، به لكوو به جوړيكن رهوايه تى دانه به چاندى جاشايه تى فەرهنهنگى. له باوهش گرته وهى جاشه فەرهنهنگيه كان يه كى له هوكاره هه ره گرينگه كانى رهوايه تى و به رده وامى ئەم جاشايه تيبه يه.

گه رانه وه به ماكياجى خوشه ويستى نيشتمان و فەرهنهنگى داىك رووده دا، به لام ئەم فه گه ره ئەگه ر به راستيش بى، له راستيدا به ختيار عەلى گوته نى خوشه ويستيبه كى درهنگ وه خته كه هميشه له به زه يى و په شيمانيبه وه نزيكتره تا خوشه ويستى... ئەگه رچى ده زانين كه جاشايه تى فەرهنهنگى به ده يان هوكار و سه ده م له سه د سالى رابردوودا به رده وام بووه، به لام يه كى له هوكاره سه ره تايى و گرينگه كانى برىتيبه له له و ريز و گه وره يى و شانازيبه ي كه جاشه فەرهنهنگيه كان له نيو جفاكى كورديدا لبيان ده گيرى.

من زورجار له و فه زايانه دا ژياوم كه باسكردن له بليمه تى كوردى خزمه تكارى سيسته مى داگيركەرى كوردستان ليوانليو بووه له خو بادان و شانازيكردن به وانه وه. بو وينه كاتى له نيوان چەند كورددا

باسکردن له جاشينكى فهرهنگى، خوى به گوزارهى وهك « دهزانى فلانكس كورده» نه كه وتيېته شانازى و بايبوونيكى بيهوده و پووجهوه، يان لانيكهم رووبهرووى پاشگوتنيك نه بووبى كه گوزاره لهم شيوازه رەفتارانە نه بووبتهوه. پاشگوتن و رسته گهلى له شانازيکردن بهوهى كه شهرامى نازرى خهلكى كرماشانه، بهوهى كه موسيقاي ئيرانى له سهر دهستى عهنده لىبى و كامكاران و پوورنازرى و... گه شهى كردووه، بهوهى كه وهرگيرى به ناوبانگى نه ده بى فارسى محمه دى قازى كورده، تاتليسه زى گورانبيېژى توركيبيژ كورده، بهوهى فلان دايكى كورده، بهوهى فيسار باوكى كورده، بهوهى بيوان له سهرى باوان ده گاته وه كورد، و ... سهدان پيداهه لگوتنه وهى لهم وينه يه كه به زار و گوپى هموو تاكيني كورددا زور ئاشنايه، له راستيدا له بيمانا ترين شيوازه كانى بايبوون و پووچترين رييازه كانى شانازى پيكردن كه له نيو جفاكى داگير كراوى كورددا باوه و زور وه ختيش له دووتويى جورېك له شانازى گيلانه و بايبوونى كويرانه دا دوباره ده كرېنه وه.

رستهى «دهزانى فلانى كورده» كه بو پيناسه ي جاشى فهرهنگى بهردهوام كاويژ ده كرېته وه له راستيدا يه كيكه له فيگوره هره باوه كانى مروقى داگير كراوى كورد كه له رهوتى داگير بوونى روى خويدا بهردهوام هه لگرييه تى و بهردهوام دوباره ي ده كاته وه. له روالهت و روخسارى هم فيگوره دا به ئاشكرا شانازى كردن به جاشايه تى فهرهنگى ده بينرى. فهزاي گشتى جفاكى داگير كراوى كورد بهردهوام سه رسام بووه بهو جوړه نوخبانى كه نو كهرى

فهره‌نگی داگیرکه‌ریان کردوو. ئەم هه‌لسوکه‌وته هه‌میشه رینگه
خۆشکه‌ر بووه بۆ دووباره و دووباره هه‌لکه‌وته‌وه‌ی جاشی فهره‌نگی
له‌نیو کورد دا.

پنویسته لیره‌دا ئاماژه به تایبه‌تمه‌ندییه‌کی گرینگی ئەمجۆره
جاشایه‌تییه بده‌ین که هه‌م له به‌رده‌وامبون و هه‌میش له به‌ره‌و
پیرچوونی خه‌لکی بۆ دیارده‌که کاریگه‌رییه‌کی زۆری هه‌یه. ئەم دیوه
مه‌ترسیداره‌ی جاشایه‌تی فهره‌نگی ئەمه‌یه که تیییدا به پینچه‌وانه‌ی
جاشایه‌تی سیخۆری و سه‌ربازی، به رواله‌ت ژیا‌نی تایبه‌تی تاک و
رینگه‌راوه‌کانی جفاکی کوردی راسته‌وخۆ ناکه‌ونه مه‌ترسییه‌وه. به
گوتنیک‌ی دیکه جاشایه‌تی سیخۆری و سه‌ربازی چهند به شیوه‌ی
فیزیکی هه‌ستی پیده‌کری، ئەوه‌نده‌ش جاشایه‌تی فهره‌نگی به
شیوه‌یه‌کی نهرم و میتافیزیکی رووده‌دا. هه‌ر بۆیه تاک و کومه‌لگا
راسته‌وخۆ هه‌ست به زیانه‌کانی ناکه‌ن و له ئەگه‌ری هه‌ست
پنکردنیشیدا ناتوان له به‌رانبه‌ریدا کاردانه‌وه‌یه‌کی ئەوتۆیان هه‌بی.
چۆنکه جاشی فهره‌نگی تاکیکی به‌هه‌رده‌اره و تاکی ئاسایی
کومه‌لگا خۆی له به‌رانبه‌ر بلیمه‌تی ئاوه‌هادا به که‌متر ده‌زانی و
ناتوانی به‌ره‌نگاری بێته‌وه.

به‌داخه‌وه هه‌تا ئیستاش زۆرن ئەو بلیمه‌ته کوردانه‌ی که به‌ئاگا و
بیناگا له‌وه‌ی که سیسته‌می داگیرکه‌ری سه‌ر کوردستان ده‌یان سا‌له
به درندانه‌ترین شیواز خه‌ریکی برینی ره‌گ و ریشه‌کانی میژووی
فهره‌نگی و لق و پۆپه‌کانی داب و نه‌ریتی نه‌ته‌وه‌ی کورده، به
لیبۆرده‌یی و به‌خشنده‌گییه‌وه ئاره‌زوومه‌ندانه ده‌که‌ونه خزمه‌ت

فهره‌نگی ئەو سیستمه. لەم روویەوه مەروُف دەتوانی یەکن لە زیانە مەعنەوییە هەرە گەورەکانی گەرفتی داگیربوونی کوردستان لەسەر جفاکی کوردی، خزمەتکاری و پێشخزمەتی هیزی مەروُبی و سەرمایهی فهره‌نگی کورد بۆ سیستمی داگیرکەر بزانی. بە هەر پێوه‌ریک هەلسەنگینری خودی ئەم کردارە لە خۆیدا کردەوه‌یه‌کی ناتەندروسته و جوُریکە لە بێرەوشتی و بێحورمەتی بە خود.

راسته که نارپیکیه‌کی مەزنە کەسانی بین و هەموو سامانی نەتەوه‌یه‌ک بە مەبەستی لەناوبردن بپێ بکەن، یان بۆ خۆیان تالانی بکەن و لەملاشەوه ئەندامانی ئەو گەله هیچ هەلوێست و دژه‌کرداریکیان نەبی، بەلام لەمە نارپیکتر ئەوه‌یه‌ که رۆلەکانی ئەو گەله تەنانەت بە رەزامەندی و سەرخۆشیش بکەونه خزمەت ئەوانی تالانکەرەوه.

ئەم نارپیکیه‌ چقاس لە خۆیدا هەلوێستیکی قیزەون و دووره‌ لە کەرەمەتی مەروُبی، بە لایەکی دیکەدا مایه و هەوێنی سووک‌کردنەوه‌یه‌کی بەردەوامی مەروُف و کۆمەلگە‌ی داگیرکراوی کوردیشه. ئەم دیاردەیه‌ سۆنگە‌یه‌کی تالی دیکەشی هەیه، زۆر‌به‌ی ئەوانە‌ی که لە خزمەتی فهره‌نگی داگیرکەردان هەمیشە بە شانازییه‌وه‌ خۆیان بە کورد و کوری ئەم خەلکە دادەنێن و وه‌ک پەندیکی پێشینان دەلی، دەیانەوی هاوکات هەم کوری مال و هەمیش نۆکەری مالان بن. ئەم شیوازە لە نۆکەری و چاکەری سیستمی سەردەست و هاوکات گەردانی رووکەش و روالەتی خود بە فهره‌نگی دایکەوه‌ لە راستیدا زیاتر لەوه‌ی که گەرانه‌وه‌ بی

بەرەو باوەشی دایکی نیشتمان، راکیشکردنی ئەودوای خەلکە بەرەو خزمەتکاری ئەو سیستەمە سەردەستانە. ئەم خەسلەتە چەوتە لە پال نەریتی نارێکی شانازیکردن بە نوخبە و هەلکەوتەیی کوردی خزمەتکار بە سیستەمی داگیرکەر هەمیشە بەستین و بەستەرێک بوونە بۆ بەردەوامبوونی دیاردەیی نارێکی خزمەتکاری بلیمەتەکان بە سیستەمی سەردەست. ئەم شانازی پیکردنە هیندە ئاسایی بووتەووە که بە رۆژانە دەبینرێ و خەلکی کورد بە شیوەیەکی سەیر لەگەڵیدا راهاتوون. لە دیاردەیی خزمەتکردنی بلیمەتی کورد بە سیستەمی داگیرکەر و هاوکات شانازیکردنی خەلکی کورد بەم بلیمەتە ئەوەی که جینگەیی سەرنج و راوەستەیی ئەمەییە که هەردوو لایەنەکی بە شیوەیەکی بازنەیی و هەرکامەیان بە هیزی ئەوی دیکە بە دەوری خۆیاندا دەسوورنەووە و تا ئەو وەختەیی یەکی لەم دوو هیزە واز لەو خواست و خەسلەتەیی خۆیان نەهینن ئەم سوورانەووە بێمانا و پووچە کۆتایی پێ نایێ. سوورانەووەیەکی نارێک و بیکۆتا لە بازنەییەکی بیکۆتای نارێکیدان.

گیرۆدهبوون

دهلین کوردیکی مههابادی له ولاتیکی ئهروپی نهخوش کهوتبوو، هاوریکهی به دوکتۆره که گوتی ئهگهر حالی زۆر خراپه با بیهین بۆ تهوریز! ئه م قسهیه ئهگهرچی نوکتهیهکی ههلقولاوی سروشتی خوشکهیفی خهلهکی موکریانه، بهلام گوزارهیهکی بههیزه له دیاردهیهک له لیکهوتهکانی داگیربوون که دهکری ناوی بنیین «گیرۆدهبوون». بهر له شروقه و پیناسهی گیرۆدهبوون با له پینشدا به چهند میناکی ههولبدهین له واتای ئه م دیاردهیه نزیکی بینهوه.

کاتی سهیری تهلهفزیونی کوردی دهکهین، یان باس له داگیرکاری سهردهستهکانی سهر کوردستان دهکا، یان وهرگیرانی دراما و گۆرانی ههمان سهردهستانمان پیشان دده، یان به زمانی سهردهستان لهگهلمان ددهوی. کاتی دهمانهوهی خۆمان پیناسه بکهین له داگیرکراوترینمانهوه ههتا بهرخوهدیترینمان، ههرخۆمان وهک ئیرانی و عیراقی و تورکی و سووری دهناسینین. زۆربهی ههره زۆری پارتی کوردی پاشناوی ئیرانی و ... ههیه. جاری وا ههیه ههوالی ناخۆشی داگیرکارییهکی دهولتانی سهردهست له تهلهفزیونی تا ناخی رۆح بی تاقهتمان دهکا، بهلام بۆ دهربازبوون لهو بی تاقهتییه بهگۆرینی کانا له که خۆمان خهریکی تهماشای درامایهکی ههمان داگیرکه دهکهینهوه. که دهمانهوی رستهیهک له زاری کهسیکهوه بگێرینهوه بی ئهوهی خۆمان ههست پیکهین یهکسهر به ههمان زمان که له کتیبیکی زمانی سهردهست نووسراوهتهوه دهیگێرینهوه. من زۆر کهسم بینیه که وهختی

دەیانەوی شتیکی وەک پرسیاریکی بیرکاری بۆ بەرانبەرکەیان
 شروڤه بکەن بە زمانی قوتابخانە نەبی ناتوان ئەو کارە بکەن. لەمە
 ئالۆزتر تەنانەت زۆر کەسم بینیوە کە کاتی لیکدانەووە و حیسابکردن
 و بیرکردنەووە لەگەڵ میسکی خۆیاندا هەر بە زمانی سەردەست ئەو
 کارە دەکەن. کەسانیک هەن کە بۆ گرینگ نیشاناندانی پەيامیک وا
 هەست دەکەن کە ئەگەر بە زمانی سەردەست بیلینەووە کاریگەری
 زۆرترە. بۆ وینە خۆیندەنەووەی ئایەتیکی قورئان بە زمانی عەرەبی زۆر
 زۆر پیرۆزتر و راستتر لە هەمان ئایەت بە زمانی کوردی دیتە
 بەرچاو. مەن زۆرجار کەسانیکم بینیوە کە تا مانای وشەیهکیان لێ
 پرسین، تەنانەت ئەگەر کوردیش بووبی یەکسەر فەرەهەنگیکی
 فارسییان کردووەتەووە و لەوی بەدوای مانایدا گەراون. زۆر بەی ئەو
 کوردانەیی کە دەچنە تاراوگە تەنانەت ئامادە نین ناسنامەیی
 ولاتیبوونەکیان فرێدەن و وەک هیمایەکی هەمیشەیی داگیربوون
 هەڵدەگرن. زۆریکیان تەنانەت لە تاراوگەش زمانی داگیرکەر بە
 رۆحیانەووە زالە و بە ئومیدی گەرانەووە لەویندەریش زمانی
 داگیرکەری پارچەکەیی خۆیان فیڕی مندالەکانیان دەکەن. دەمیک
 دەمانەوی لە میژووی خۆمان بکۆلینەووە یەکسەر دەچینەووە سەر
 ژێدەرە تورکی و فارسی و عەرەبیبەکان. بۆ دنیابوون لە ئاستی
 گەورەیی بلیمەتانی خۆمان دەروانیین تا بزانیان فارس و عەرەب
 لەبارەیانەووە چۆنیان گوتووە و چۆن وینایان کردوون. لە بەگژدا
 چوونەووەی داگیرکاریدا یەکەم ناونیشانی کە پارتی کوردی و مروڤی
 سەرەلدیری کوردی بۆ یارمەتی یان هەلاتن بیدۆزیتەووە

داگیرکهریکی دیکه‌یه... هتد. ئەمجۆره ژيانه ژيانی مروقی داگیرکراوی کورده که له هه‌موو بواریکی ژيانیدا و له ههر چرکه‌یه‌کی ته‌مه‌نیدا بوونه‌وه‌ریک به ناوی داگیرکهر له وینای جیاواز و به بیانوی جیاواز هه‌میشه تینیدا ئاماده‌یه. به واتایه‌کی دی، ژيانی مروقی داگیرکراوی کورد وهک له ناخی ویناکانی سه‌ره‌وه به ئاشکرا به سیمایه‌وه دیاره ژيانیکه بریتی له «گیرۆده‌بوون». گیرۆده‌بوون به‌کورتی بریتیه له هه‌بوونی به‌رده‌وامی شتیک له ژيانی مروقدا. ئەم شته ده‌توانی که‌سیک، هزریک، خه‌یالی، نیگه‌رانییه‌ک، گرفتێ، نه‌خۆشیه‌ک، یان هه‌رجۆره گرفتاربوونیکی دیکه بێ که له ژيانی مروقدا به‌رده‌وام ره‌نگ ده‌داته‌وه و بوونی هه‌یه. جا ئەم هه‌بوونه ره‌نگه له شیوه‌ی هزر و خه‌یال له مینشکی مروقدا بێ یان له ژيانی روژانه و به شیوه‌ی فیزیکی. مروقی داگیرکراوی کورد هینده به سه‌رده‌ستانی خۆیه‌وه گیرۆده کراوه که هه‌میشه له ناخی خۆیدا یان سینه‌ریک له ژيانی داگیرکهره‌که‌ی ده‌ژی، یان کاردانه‌وه‌ی ژيانی داگیرکهره‌که‌یه‌تی. ته‌نانه‌ت ئەوه‌ش که له ناخه‌وه به کوردی ده‌ژی به ئاشکرا رووکەش و رواله‌تیک له گیرۆده‌بوون به سیمای ژيانیه‌وه دیاره. ئەم مروقه گیرۆده‌یه جگه له‌وه‌ی که به زاری سه‌رده‌سته‌که‌ی قسه ده‌کا، به چاوی ئەو ده‌بینی، به گوپی ئەو ده‌بیستی و به‌گشتی لاسایی ئەو ده‌کاته‌وه، هه‌میشه به مه‌راقه که ئەو وهک سه‌رده‌ست چۆنی ده‌روانیتتی و چۆن پیناسه‌ی ده‌کا. ئەم که‌سه ده‌زانی که حه‌سه‌ن زیره‌ک هونه‌رمه‌ندیکی گه‌وره‌یه، به‌لام ته‌نیا له ساته‌وه‌ختی بینینی په‌سندانه‌وه‌ی

مۆسیقاریکی فارس لهسەر حسەن زیرەک ئیمانی پێ دینی. شەیدای هەلپەڕکیی کوردییە و بە باشی دەزانن کە لە هەموو فێستیقائیکدا گۆڤه‌ندی کوردی هەمیشە لە ئاست و پلەیی بەرز دەرده‌کەوێ، بەلام وه‌ختی شانازییه‌که‌ی ده‌بێته راسته‌قینه‌ که هونەرمنه‌ندیکی عه‌ره‌ب له ته‌له‌قزیۆن باسی هەلپەڕکیی کوردی ده‌کا. ئەم حاله‌ته‌ رۆحییە دۆخیکێ حاشاه‌نه‌گره‌ که مرو‌قی داگیرکراوی کورد تیندا ده‌ژی. ئەم مرو‌قه‌ بۆ ئەوه‌ی مه‌وله‌وی کورد له‌لای ره‌فیه‌کانی گه‌وره‌ نیشان بده‌، وا هه‌ست ده‌کا بیخاته پال مه‌ولانای به‌لخیه‌وه‌ و له‌گه‌ن ئەودا به‌راوردی بکا باشتر ده‌توانی شان و شه‌وه‌که‌تی مه‌وله‌وی نیشانده‌دا. وه‌ختی ده‌یه‌وی باس له‌ که‌ناره‌یی زمانی کوردی بکا یه‌کسه‌ر هاوما‌لباتی زمانی کوردی له‌گه‌ن فارسیدا وه‌ک سه‌لمیک بۆ ئەم پێشینه‌یه‌ دینیته‌وه‌. بۆ سه‌لماندنی گه‌وره‌یی به‌ختیار عه‌لی پێویستی به‌وه‌یه‌ که بلی کتیبه‌کانی وه‌رگیراوه‌نه‌ته‌ سه‌ر زمانی فارسی... و هتد. به‌ گوتنیکێ دی، مرو‌قی داگیرکراوی کورد به‌ چه‌شنیک له‌باری رۆحیه‌ پیه‌وه‌ست کراوه‌ به‌ سه‌رده‌سته‌وه‌ که هەمیشە پێی وایه‌ بۆ ده‌رکه‌وتن ده‌بی خوی بخاته پال سه‌رده‌سته‌که‌یه‌وه‌ و گه‌وره‌یی خۆی له‌پال گه‌وره‌یی ئەودا ئەزموون بکا.

مرو‌قی گیرۆده‌بووی کورد ته‌نانه‌ت ئەو وه‌ختانه‌ش که ده‌یه‌وی خۆی بنوینی و قسه‌ی خۆی بکا، پێشتر بیر له‌ کاردانه‌وه‌ی داگیرکه‌ره‌که‌ی ده‌کاته‌وه‌. د‌لنیام ئیوه‌ زۆر که‌سایه‌تی سیاسی کوردتان بینیه‌ که له‌کاتی گفتوگو له‌گه‌ن فارس یان تورکیکدا به‌ وردی ئاگای لێیه‌ که

شتیک نه ئی که گومانی جیاخوازی و سه ربه خوئیخوازی لی بکری. له پیندا بیرده کاتهوه که له فیدرالی و مافی چاره نووس و خو به ریوه بهری و ... باسی کامه یان بکا تا به رانبه ره که ی زویر نه بی. ئەم تاکه ئەگەر له حاله تی بندهستی و له ئاستی که سیکی ئاسایی شه قامیشدا بی دیاره هه میشه له ژیانیدا کاردانه وه و پیگه و جیگه ی ده سه لاتی داگیرکه ر له بهرچاو ده گری. گیرۆده بوون به سه رده سه ته وه

ته نانه ت له سه ره تاییتیرین بواره کانی ژیانی روژانه شدا، ته نانه ت له ده ره وه ی داگیربوونیش مروقی کورد به رنادا. سه یری ئەو ژماره زۆره ی ئەو کوردانه بکه ن که له داگیربوون هه له هاتوون و که چی له تاراوگه شدا دیسان بو بژیوی ژیانیا ن به ناچار له نیو سازییه فه ره نه نگیه کان و ته له قزیوون و ده زگا راگه یان دنه کانی نه ته وه کانی سه رده سه تی کوردستاندا ئیش ده که ن، ته نیا له بهر ئەوه ی به زمانی سه رده سه ت گیرۆده کراون و به و زمانه نه بی کاریا ن ده ست ناکه وی. سه یری ئەو ژماره زۆره ی کوردانی تاراوگه بکه ن که ئیرانی بوون و عیراقی بوون هه له هاتوون، که چی له وینده ریش له هه مان ناسنامه وه ده ناسرینه وه، به هه مان شووناسی ده سه کردی ئیرانی و عیراقی مامه له یان له گه ل ده کری. ئیمه ی کورد هینده تا ناخی ده روونمان گیرۆده ی ئەو فه ره نه نگه سه رده سه تانه یین که ته نانه ت ناتوانین له و ناوه فارسی و تورکی و عه ره بیبانه ی که ناوکیان پی بریوین خو رزگار بکه یین و ناویکی ره سه نی کوردی هه لپژیرین. سه ره رای ئەوه ی که ده زانین ره نگه تا ماوین داگیرکه ر نه هیلی چاومان به نیشتمان

بکه‌وێته‌وه، به‌لام نه‌ستیکێ ناخودئاگا هێشتا پیمان ده‌لی که ره‌نگه
 رۆژی له رۆژان بچینه‌وه ولاتی خۆمان و ههر ئه‌و ناخودئاگایه
 ناچارمان ده‌کا ناسنامه ئێرانییه‌که‌مان و پاسپۆرته تورکییه‌که‌مان
 هه‌لگرین و زمانه عه‌ره‌بییه‌که‌ فیری مندا له‌کانمان بکه‌ین بۆ ئه‌و
 رۆژانه که ده‌گه‌رپینه‌وه.

گیڕۆده‌بوون له‌راستیدا یه‌کیکه‌ له‌ گه‌وره‌ترین و به‌باندۆرتین
 لیکه‌وته‌کانی داگیربوون که وه‌ک تارمایی هه‌میشه له‌سه‌ر سه‌ری
 تاک و جفاکی بنده‌ستی کوردیدا ئاماده‌یه و له‌ ژیانیدا به‌رده‌وام
 ره‌نگ ده‌داته‌وه. وه‌ک پنیستر ئاماژه‌ی پینکرا ئه‌م ده‌رکه‌وته‌یه بریتییه
 له‌ دیارده‌ی به‌رده‌وام ئاماده‌بوونی کاره‌کته‌ری داگیرکه‌ر له‌ هه‌ناو و
 له‌ رواله‌تی ژبانی که‌س و کۆمه‌لگه‌ی داگیرکراوی کوردیدا. داگیرکه‌ر
 له‌ هه‌ر هیمایه‌کدا بی به‌ تۆخی له‌ ژبانی مرو‌قی داگیرکراوی کورددا
 بوونی هه‌یه و له‌ ناخیدا ره‌نگ ده‌داته‌وه و به‌ شیوه‌یه‌کی
 هه‌میشه‌گی ره‌گ ده‌کووتیه‌وه و خۆی دوباره ده‌کاته‌وه. ئه‌م
 ئاماده‌بوون و ره‌نگدانه‌وه‌یه ئه‌گه‌رچی له‌ ژبانی مرو‌قی کورددا به
 وینای جۆراوجۆر ده‌رده‌که‌وی و ده‌توانی له‌ بواری جیاجیا و له
 شوین و کاتی جیاوازا رووبدا، به‌لام له‌ هه‌موو شینوازه‌کانیدا له‌ هه‌ر
 شوین و کاتیکدا بی و له‌ ره‌فتار و هه‌لسۆکه‌وتی هه‌ر که‌سیکی
 بنده‌ستا ره‌نگ بداته‌وه له‌راستیدا هه‌لگری یه‌ک ناخ و یه‌ک
 کرۆکی دیاریکراوه که ئه‌ویش بریتییه له‌ هه‌بوونی سیبه‌ریک له
 داگیرکه‌ر به‌سه‌ر ژبانی که‌سی بنده‌سته‌وه. گیڕۆده‌بوون له‌ هه‌زاران
 وینا له‌ ژبانی ئیمه‌ی داگیرکراودا ره‌نگی داوه‌ته‌وه، به‌ هه‌زاران شینوازه‌

له ژيانى رۇژانهى ئيمه دا رەخنه دهكا و به دىان بيانو دىته ناخمانه وه. هينده بچووك كراوينه ته وه زوربهى ئه و كاتانهى كه دهمانه وى باسى بليمه تىكى خومان بكه ين به شهرمه وه ناوى بينين و ههزار جار خواخوامانه سيسته مى داگيركهر به درؤومان نه خاته وه. وهختى سيسته مى داگيركهر له شانازى خوى دودوى ئيمهش به تووره بوونىكى دهرورونى قووله وه له هه مان نموونه شانازى خومان دىنينه وه. هه موو شتىكى خومان له گهل ئه واندا به اورد دهكه ين و داشته كانمان به هى ئه وان هه لده سه نكيين. زور جارن كه به روالهت به ئاراسته يه كدا دژى سيسته م دوه ستينه وه به ناناگا و به ئاراسته يه كى تردا خهريكين خزمه تى پيده كه ين. ئه و كاتهى كه خهريكين له قاوى داگيركارى دده ينه وه ريك له حاليكدا ين كه خزمهت به زمان و فرههنگى هه مان سيسته مى سته مكار و داگيركهر دهكه ين. چونكه زمانى ئه و بهرمان نادات و دهبى به شىك له گه شتى زيندو و بوونه وهى زمانه كه مان به هه ري مى زمانىكى سه رده ستدا تىپه رپنين. ئه و كاتهى كه وه رزشفانېكمان به نوينه رايه تى ههركام له م ولاتانه ده بيته پاله وان و ئيمه شانازى پيوه دهكه ين ريك هه مان ساته وه خته كه سيسته مى داگيركهر به به رزگردنه وهى ئالاي خوى له سه ر شان و مى وه رزشفانه كهى ئيمه شانازى كردنه كه مان ده گورپته وه بو تانه وه يه كى خيرا تر له نيو خويدا. به واتايه كى دى ته نانهت له كاتى بهرجه سته بوونيشدا داگيركهر له وى ئاماده يه و ديه وى دامانپوشى و تييدا بتويينه وه.

به کورتی گیرۆدهبوون به داگیرکەر له گهورهترین هاوکیشهکانی ژبانهوه ههتاکوو بچووکتربین مامهله و ههلسوکهوتهکان، له خوارترین پلهکانی بندهستییهوه ههتا بهرزترین ئاستهکانی یاخیبوونی مروۆفی کورددا خۆی دهنوینی. گیرۆدهبوون به داگیرکەر تهنیا ئهنجامیکی روالهتی داگیربوون نییه، بهلکوو لهراستیدا ناخی داگیربوون بۆ خۆیهتی. بهواتایهکی دهقیقتر، گیرۆدهبوون بریتییه له لایهنی دهروونی و رۆحی داگیربوون. هیچ جیاوازییهکی نییه که تۆرقت له داگیرکەر بی یان شهیدای بیت، لاسایی دهکهپتهوه یان لپی دوور دهکهوی، دهتوئیتهوه تینیدا یان خۆتی لی دهپاریزی، دژی چهک ههلهگری یان رادهست و دهستهمۆی دهبی، به کورتی له ههموو دۆخیک و له ههموو وهختیک و له ههموو شوپنیکدا تۆ به جوړیک له جوژهکان گیرۆدهی داگیرکهری. بهم چهشنه ژبانی مروۆفی داگیرکراو لهراستیدا نه ژبانیکی ئاسایی خۆیه، بهلکوو رهنگدانهوهی ژبانی سهردهستی داگیرکهره لهسهری و وهک پیشتر ئاماژهی پیکرا ئهوه ههمیشه سببهریک له ژبانی داگیرکهرهکهی دهژی. سببهریک که پپی دهگوتری ناریکی «گیرۆدهبوون».

پرسیاره ناریکه کان

ئهوهی راستی بی مروڤ و جفاکی بندهستی کورد بندهستییه کی ئاسایی نازی تا به گویرهی ئه م بندهستییه ژینیکی ئاسایی بژی. به دریژیایی میژوو گهلانی دی ئه گهر بندهست بووبن بندهستی یهک نه تهوه بوونه، ئه گهر داگیرکراو بووبن داگیرکراوی یهک دهولته بوونه، ئه گهر هیرشیکیان کرابیته سهر له یهک لاهه بووه، یهک یاسای داگیربوون به سهریاندا سهپاوه. یهک ئایین به سهریاندا زال بووه و ... هتد. به لام کورد ریک به پیچهوانهی رهوتی هه موو داگیربوونه کلاسیکه کانی میژوو، هاوکاتی داگیربوون دابه شیش کراوه و له ئه نجامدا هه میسه داگیربووی چهند دهولته، چهند ئایین، چهند نه تهوه، چهند فرههنگ، چهند ئایدولۆژی و ... هتد بووه. ههر بویه کاردانهوه کانی کورد هه میسه له یهک کاتدا دژ به چهندین دهولتهی داگیرکه ربووه، چهندین شیوازی داگیربوون ژیاوه، چاوی له سهر چهندین فرههنگی هیرشکار بووه و بهرپه رچی چهندین نه تهوهی پاوانخوازی داوه تهوه و له گهل چهندین دیکتاتۆردا به شهردا هاتووه. له ئه نجامدا هیچکام له هه لویسته کانی هه لویستیکی ئاسایی دژ به داگیربوونیکی ئاسایی نه بووه و ههر کاریکی کردبی به شیک له ناریکی تیدا هه بووه و ههر ههنگاویکی نابن چهندین پرسی ناریک له باره یهوه سهریان هه لداوه. مهراق و پرسیاره کانی خوارهوه تیشک ده خه نه سهر هه ندی له م ناریکییانه.

– گهلۆ ئه‌و سه‌رۆکه، ئه‌و پارته و ئه‌و پيشمه‌رگه‌يه که دزی پارچه‌يه‌کی دیکه‌ی کوردستان هاوکاری داگیرکهریک ده‌کا هه‌ست به «جاشایه‌تی» ده‌کا؟!

– کێ ده‌توانی به‌ قه‌ده‌ر ئه‌و گه‌نجه‌ کورده سه‌ربازه‌ی که له‌ ریزی سوپای داگیرکهردا له‌ ساته‌وه‌ختی رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی له‌ گه‌ل گه‌ریلايه‌ کدا له‌ مانای «بیچاره‌گی» تیبگات؟.

– که‌س هه‌یه‌ به‌توانی وه‌کوو ئه‌و پيشمه‌رگه‌يه‌ی که دژ به‌ داگیرکهر ده‌هه‌ستیه‌وه و له‌ شه‌ردا پیده‌زانی خه‌ریکه‌ فیشه‌ک به‌ سه‌ربازیکی بینگوناھی کورده‌وه‌ ده‌نی، «بیهۆده‌گی» مانا بکا؟.

– گهلۆ ئه‌و جاشه‌ی به‌ دزی و دوور له‌ چاوی داگیرکهر هه‌والی شو‌رشیگه‌ریکی به‌ندکراو دینیه‌وه‌ بو‌ بنه‌ماله‌که‌ی چقاس هه‌ست به «نیشتمانپه‌روه‌ری» ده‌کا؟.

– ولاتیاریزی بو‌ ئه‌وه‌ی به‌توانی له‌ به‌ندی داگیرکهر ده‌ربازی بی، ناچار په‌نا ده‌باته‌ لای جاشیک و لێی ده‌پارێته‌وه‌ یارمه‌تی بدا. تو‌ بلیی له‌و کاته‌دا هه‌ست به‌ «بینز» له‌ خۆی نا‌کا؟.

– ماموستا و خویندکاریکی کورد هه‌ردوکیان خه‌ریکن به‌ زمانیکی سه‌رده‌ستی خویندنگه‌ له‌ گه‌ل یه‌کدی ده‌په‌یئن. گهلۆ شتیک له‌ مانای چه‌مکی «سیوی هه‌رام» ده‌زانن؟.

– شو‌رشیگه‌ری دوا‌ی ته‌مه‌نی تیکۆشانی دژه‌داگیربوون، ئیستا ئاواره‌ی تاراوگه‌یه‌ و ولاته‌که‌ی هه‌یشتا داگیرکراوه. ئایا ئه‌و چه‌ند بیه‌ر له‌ مانای «پووچی» ده‌کاته‌وه‌؟.

- کئ ده توانی هیندهی ئەو باوکەیی که کورپکی جاشه و کچیکیی
پیشمه‌گه له واتای «بیز و ریزی هاوکات» تییگا؟.
- هیچکەس هیندهی ئەو باوکەیی که تهمەنیک له‌گەل مندالەکەیی به
زمانی ناکوردی قسه‌ی کردوو و مندالەکەیی له‌کاتی کوردی گوتن
له‌گەل هاورپیکانی ده‌بینی هه‌ست به «ره‌نجه‌رۆیی» خۆی ده‌کا؟.
- دایکی که کچه‌کەیی له‌ زمانی خۆی داده‌بری چۆن چۆنی رۆژی
جیهانی «زمانی دایکی» پیروز ده‌کات؟
- کئ ده‌زانی ئەو وه‌خته‌ی داگیرکەر په‌سنی کوردیک ده‌داته‌وه، له
«پینداه‌لدان» و «سووکایه‌تی» مه‌به‌ستی کامه‌یانه؟.
- ئەو زارۆکەیی له‌ خویندنکه‌ ده‌لی به‌ شانازییه‌وه تورکم و له‌ ماله‌وه
دایکی پینی ده‌لی کوردبوون شانازییه‌تی چۆن له‌ واتای
«سه‌رگه‌ردانی» تیده‌گا؟.
- ئەو کورەیی که تیده‌گا بو‌ چەندین سال به‌ هه‌له‌ خه‌ریکی
شانازیکردن به‌ کوورشی کوژەری باپیرانی بووه، چەنده هه‌ست به
«گه‌مژه‌یی» خۆی ده‌کا؟.
- ئەو کچ و کورانه‌ی که زیاتر له‌ ده‌ سال به‌ زمانی فارسی یان
عه‌ره‌بی خویندبیتیان «چۆن له‌ روویان دی‌ بلین ئالفابینی کوردی
ئارامی سه‌خته‌»؟.
- ئەو کور و کچانه‌ی له‌ ئاستی بالا خویندنیان به‌ تورکی ته‌واو
کردوو «به‌ چی میشکی ده‌لین ئالفابینی کوردی لاتینی ئەسته‌مه‌»؟

– ئەو وهختەى كه ده كهسى كورد بههۆى ئامادهبوونى تاقه يهك
 كهس له نهتهوهى سهردهست لهئنيواندا ههموو ناچارن به زمانهكهى
 ئەو بپهيفن، ئايا ههست به «بهردهگى» ناكهن؟.

– ئەو سهروكهى كه كوردىك به زبندوو يان به مردوويى رادهستى
 داگيركهريكى كوردستان دهكاتهوه، خۆى به «سهروكى كى»
 دهزانى؟.

– ئەو حيزبهى شهري براكوژى كردووه چى شروقهيهكى بۆ چهمكى
 «برايهتى» ههيه؟...

پووكانه وه

ئەم ميناكانه ي ئيستا ده يانېنېم رهنگه تا ئيستا مهراقى ئيوه شى
 راكيشابى. له سهرديرى هه واله كاني ته له قزيونىكى فارسيدا ده لئى
 زانايه كى ئيرانى بو يه كه مجار له ئاستى جيهانيدا فلانه داهينانى
 ناوازه ي ئه نجام دا، كه ده چيته ناوه روكى هه واله كه وه ده بينى ئەم
 كبرا ئيرانيه كه له وان هيه فارسىش نه بى، يه كيكه له تيمىكى سه د
 كه سى كه له سه ر پرؤزه يه ك كاربان كردووه. كه چى له م هه واله دا
 هموو شانازيه كه له كه سايه تى ئه ودا به ناوى ئيران (كه له راستيدا
 مه به ستيان فارسه) تاپو ده كرى. له هه واله كى هونه ريدا ده لئى
 هه لپه ركيى ئيرانى له فلانه فيستيقا لدا بوو به يه كه م، كه چاو له
 گوزارشتى هه واله كه ده كه ي ده بينى ئەوه هه لپه ركيى كوردى بووه
 كه پله ي يه كه مى هيناوه و به ناوى ئيرانى ده درى به گوئى خه لكدا.
 له نمونه ي ديكه دا، كاتى له و ديروكه كه به ناوى ئيران ده رخواردى
 ئيمه ي ده دن ده بينى كه به ئەنقه ست هه خامه نشى هينده گه وره
 ده كه نه وه كه وه ك ئەوه ي له ميژوودا هيج پاشايه تيه ك به ناوى ماد
 و ساسانى وه ك دوو ئيمپه راتورى پيش و پاشى هه خامه نش بوونيان
 هه ر نه بووبى. يان كاتى باسى ئيسلام ده كهن، كه سيكى وه ك
 سه لمانى فارسى تا ئاستى وه زيړىكى گه وره ي په يغه مبه ر به رز
 ده كه نه وه، كه چى ته نانه ت ئەگه ر پرسياريش بكه ي نه ته نيا ناوى
 كه سايه تيه كى وه ك جابانى كوردى له ريزى يارانى پينغه مبه ردا
 ناهينن، به لكوو ده يشارنېشه وه ...

کرۆکی ئەو نمونانەی ژوورهوه به کورتی بریتییە له ریباز و تیگه‌یشتنیک که تیییدا نه‌تهوه‌ی فارس یه‌که‌م، ئەوانه‌ی که توانیویه‌تی به ناوی خۆیه‌وه تاپۆیان بکا، به‌رده‌وام گه‌وره و به‌رجه‌سته‌یان ده‌کاته‌وه. دووهم، له به‌رانبه‌ردا تا بۆی ده‌کری هه‌موو جوړه شانازییه‌کی نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ی بنده‌ست ده‌شاریته‌وه. و سییه‌م، هه‌ولده‌دا ئەو شانازییه‌ی که بۆی ناشارد رینه‌وه ئەمجاره به‌رووکه‌شی ئیرانی و له چوارچیوه‌ی ئیرانیبووندا(هیچ گومانیک له‌وه‌دا نییه که مه‌به‌ستی نه‌ته‌وه‌ی فارس له ئیران ئەو شارستانییه‌ته و ئەو جوگرافیا سیاسییه‌یه که هیما و سینبۆلی نه‌ته‌وه‌ی فارسه)، دیسان وه‌ک شانازی خۆی تۆماریان بکا. ئەلبه‌ته ئەو نمونانەی سه‌ره‌وه ته‌نیا تاییه‌ت به‌ فارس نین و ئەم ریبازه به‌ هه‌مان تیگه‌یشتن و به‌ هه‌مان چه‌واشه‌کاری و به‌ هه‌مان زه‌قی له‌لایه‌ن ده‌وله‌ت نه‌ته‌وه‌کانی تورک و عه‌ره‌بیشه‌وه په‌یره‌و ده‌کری.

با به‌ هه‌ندی میناکی به‌رده‌ستتر تۆزیک وردتر له‌م پرسگرێکه‌ بروانین. بیگومان ده‌زانین که تا‌کوو ئیستاش ته‌له‌فزیۆنی زمانه سه‌رده‌سته‌کانی کوردستان چاوگیکی سه‌ره‌کی زانیاری رۆژانه‌ی به‌شیکه‌ی به‌رچاوی خه‌لکی کوردن. بۆ وینه له‌ رۆژه‌هلات به‌شیکه‌ی فراوانی ئەم خه‌لکه که به‌هۆی نامۆبوون به‌ ته‌له‌فزیۆنی کوردی که‌متر پسپۆر و شاره‌زا ده‌بینن که به‌ زمانی کوردی ده‌رکه‌ون، له‌ژێر هه‌ژمۆن و هه‌یمه‌نه‌ی ته‌له‌فزیۆنی فارسیدا رۆژانه له‌ هه‌ر بواریکدا چاویان به‌ هه‌موو که‌سانیکه‌ی پسپۆری به‌ زمانی فارسی و به‌ناوی ئیرانییه‌وه ده‌که‌وی. له‌ ئەنجامدا ئەمجۆره‌ بینه‌رانه به‌ شیوه‌یه‌کی

ئاسايى له بارى دەررونېيه وه ئەم ھەستەيان لەلا دروست دەبى كە ھەميشە پىسپوړ و شارەزايان يان فارسن يان دەبى بە فارسي بدوین و ئەوہى كورد بى و بە كوردى بېژى ھېچ شارەزايى و پىسپوړيەكى لى ناوہ شېتەوہ. لە نموونەى ديكەدا، من زور كەسم بينيوہ كە بە دېتنى زنجيرە فيلميكى توركى واى زانيوہ كە ھەموو تورك لە ئاستيكى بالاي خوښگوزەرانيدا دەژين و ئاواتى پى خواستوون. ئەم ھەستە لە ھەموو بوارەكانى ديكەى ژبانى مروڤى بئەستى كورددا دیتە ئاراوہ. بۆ وینە كوردېك كە وا راھاتووہ كە لە شوېنى ھەموو سەرکۆمار و سەرۆك وەزير و ھەموو كاربەدەستيكى ولاتدا كاربرايەكى فارس، تورك يان عەرەب دانېشتووہ، يان لەنيو كتيبەكاندا تەنيا زانا و شاعير و بليمەتى فارس دەبينى و ئاگاي لە ئەوانەى خۆى نيپە، بەردەوام باسى عوسمانى و سەفەوى و ئەمەوى بۆ دەكرى و تاقە ميريكى خوښى ناناسى و ... ھتد، بېگومان لە نەست و ناخودئاگاي خويدا تووشى دۇخيكى دەررونى دەبیتەوہ كە تپيدا ھەست بە خاليبوون و پووجبوون دەكا. بە واتايەكى ديكە مروڤى بئەستى كورد لە ئەنجامى ئەم دۇخە ژيانكردنەدا دوچارى نارېكېيهكى دەررونى دەبى كە دەتوانين پىي بلين «پووكانەوہ».

پووكانەوہ بریتىيە لە ھەستكردن بەوہى كە مروڤ خۆى ھېچ شانازيەكى بۆ نیشاندان نەبى، كۆمەلگەكەى شتيكى ئەوتوى بۆ پيشكەشكردن نەبى، پيشينەيەكى درەوشاوہى بۆ نیشاندان نەبى و ... ھتد و بەگشتى دۇخيك كە مروڤ تپيدا ھەست بە خاليبوون لە ھەر بەھا و شانازى و بايبوونيك بكات و شتيكى گرانبەھاي نەبى

که خۆی پێوه گرێیدا. پووچه‌لبوون و ههستی پووکانه‌وه له بندهستیدا ده‌گاته راده‌یه‌ک که مروڤی بندهست ههست ده‌کا جگه له بندهستی به که‌لکی هه‌چیکێ دیکه نایێ. ئەم دۆخی پووکانه‌وه به که نه‌ته‌نیا له ئاستی تاکه‌که‌سیدا، به‌لکوو له ئاستی گشتی کۆمه‌لگه‌ی کوردیشدا ده‌بینرێ ئاکامی راسته‌وخۆی ره‌وتیکه که تیییدا داگیرکەر هاوکات خۆی گه‌وره نیشان ده‌دا، نکۆلی له داشته‌کانی نه‌ته‌وه‌ی داگیرکراو ده‌کا و تا بۆی بکری ده‌یانشاریته‌وه، له هه‌رکۆی بتوانی به ناوی خۆیه‌وه تۆماریان ده‌کا. به واتایه‌کی دیکه سیسته‌می سه‌رده‌ست به شیوه‌یه‌کی هاوته‌ریب، به هه‌مان راده که له ناوه‌وه به خۆی فشار دینی تا خۆی به فشه گه‌وره بنوینی، هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ش به گوشاره‌ینان هه‌ولێ بچووک کردنه‌وه‌ی بندهسته‌که‌ی ده‌دا. ئەم نارێکییه به‌رده‌وام یه‌کێ بووه له بنه‌ما سه‌ره‌کییه‌کانی چۆک‌دادانی مروڤی بندهستی کورد بۆ داگیرکەرکه‌ی و هه‌تا ئه‌و کاته‌ی که کورد له هه‌بوونی خۆی، پێشینه، جه‌وه‌هر و شانازییه ره‌سه‌نه‌کانی خۆی به‌ئاگا نه‌ییته‌وه بێگومان نارێکی پووکانه‌وه به‌رده‌وامی ده‌بی.

ئه‌لبه‌ته ئەم ئاماژه‌یه له کۆتاییدا پێویسته که به ده‌سپیکێ سه‌ده‌ی بیست و یه‌که‌م جوړیک له خودئاگایی و وریابوونه‌ی به‌کۆمه‌ل له‌نیو کورددا هاتووه‌ته ئاراهه که ئه‌گه‌رچی هه‌یشتا نه‌یتوانیوه به ته‌واوی کورد له هه‌ستی خالیبوون رزگار بکا، به‌لام به‌هۆی ئەم به‌ئاگا هاتنه‌وه به‌کۆمه‌له تا راده‌یه‌کی باش پووکانه‌وه جیگه‌ی خۆی به بووژانه‌وه داوه.

کۆچی ناچاری و توانهوی یه کجاری

ئه گهرچی ژبانی سه د سالی رابردووی مروقی کورد به توخی له گه ل کۆچ تیکنالاه و چاره نووسی کۆچ و کورد پیکه وه گریدراون، به لام ئه وهی راستی بی پیچه وانهی ئه و گوتیهی شیرکۆ که ده لی «ئه وه تهی کۆچ ههیه من کۆچ ئه که م»، جفاکی کوردی جفاکیکی جیگیر و مایندهیه و زۆر ههزی له جیگۆرکی و کۆچکردن نییه. ئه م تاییه تمه ندییه ده روونییه کۆمه لایه تییه هینده به هیزه که ته نانه ت له په ندی پیشینانی وه ک "به رد له جیی خوی سه نگینه"، یان "سان له شوینی خوی سا ده گری" رهنگی داوه ته وه. هه ر بویه ش مروقی کورد که به گرانی هوگری زید و پابه ندی نیشتمانه که یه تی مه گه ر چه قو گه یشتبینه ئیسقانی، ده نا به ده گمه ن شوین و واری خوی به جیدنیلی. به تاییه تی به له به رچاو گرته نی ئه و هه لومه رجه له باره ی که سروشتی کوردستان بو دایینکردن و به رپویه بردنی ژبانیکی ئاسایی و بی مه ترسی به هه زاران سال بو دانیشتووانه که ی خولقاندوو یه تی، بیگومان مروقی کورد له سه ر کوردستان هه ست به هیچ جوړه مه ترسی و هه ره شه یه ک ناکا و ته نیا هوکاری که مروقی کورد ناچار بکا نیشتمانه که ی به جییلی ئه و سیسته مه داگیرکاره یه که کوردستانی به کۆلونی کردوه. به گوتنیکی دی، کۆچکردن بو مروقی کورد هاوکات ناریکییه که زاده ی داگیربوون و راکردنیکی به ناچاره له داگیربوون و ته نیا به ئاواتی ره ها بوون له سته می سیسته می داگیرکه ر رووده دات. به کورتی، بیگومان سه ره کیتترین هوکاری دیارده ی کۆچ له نیو جفاکی کوردیدا دیارده ی داگیربوونه و

کۆچکردن زۆر زیاتر لهوهی کردهیهکی کۆمهلایهتی ئهم جفاکه بێ، لیکهوتنهیهکی دیاری داگیربوونی کوردستانه. رێژهی کوردانی دانیشتووی گهورهشار و پیتتهختهکانی دهولهتانی سهردهستی کوردستان و ههروهها ولاتانی ئهوروپی بهروونی رێژهی کاریگهری و ئهنازهی باندۆری داگیرکاری لهسهر کۆچی کورد وهک دیاردهیهکی لیکهوتنهی داگیربوون دهخاتهروو.

ئهگهرجی کۆچکردنی کورد بهرهو کهلانشارهکانی دهولهتانی سهردهستی کوردستان لهخویدا نارێکییهکی گهورهیه، بهلام ئهوهی که ئهم نارێکییه گهورهتر دهکاتهوه لیکهوتنهیهکی دیکهیه که لهنیو کۆچههرانی کورددا بهئاشکرا بووه بهدیاردهیهک لهدیاردهکانی توانهوه و لهناوچوون. دهبانین ئاشناترین وینای ئهم دیاردهیه لهههلسوکهوتی گهراوهوهی کهسانیکدا ببینین که ماوهیهک بهکرێکاری روو دهکهنه کهلانشاریکی سیستهمی داگیرکهر و لهسهردان بۆ زیدی خۆیان، هاوشانی بهبیر هینانهوهی دواکهوتوویی و بێ فهرههنگی و ناشیرینی گوند و شار و دهقهرهکهی خۆیان لهکوردستان، باسی ههموو دانیشتنیکیان دهبیتته باسی جوانی و پینشکهوتن و ئاستی بالای فهرههنگی ئهو شارانه. مرؤف بهدانوستان لهگهله ئهم کهسانهدا بهراستی دهکهویتته مهراقهوه که ئاخۆ ئهم شهیدابوونه لهکویوه دئ؟! لهراستیدا کۆچکردن بهئاراستهیه کهلانشارهکان و بهرهو دامانی داگیرکهران وهک دیاردهیهکی کۆمهلهگهی کوردی یهکیکه لهسیما ترسناکهکانی داگیربوون که روویهکی لهکوردستان و روویهکی دیکهیه له

که لانشاره كانى ولاتانى داگيرکه ردا خوۋى نیشان ددها. وهک ده زانين داگيرکه رانى کوردستان جگه له وهى وهک غه نيمه ت دهر واننه ده و له مه ندى و سامانى ئابورى کوردستان و به هه موو شيوازىک تالانى ده کهن، به پيشگرتنى به نه نقه ست له هه رجوره پيشکه وتنىكى خوړسک و خوه زايى، کوردستان له دؤخىكى هه ژاريدا ده هيلنه وه و ئه م دؤخه ش وهک چه کىكى به هيز بو ده سته مؤگردن و سه رکوتکردنىكى بينده نگ به کار دىنن. رېک ئا ليره وه داستانى كوچى مروقى كوردى داگيرکراو به ره و مالى دژمن ده ست پنده كا. ئه م مروقه به هوۋى داگيربوونه وه له مالى خوۋى كارىكى ده ست ناکه وى، هه ژارى يه خه ى ده گرى و به رينادا، ژيانى ناگوزه رى و له کو تاييدا به و ئاکامه ده گا که نه فره ت له هه موو شتىكى نيشتمان بکا و جگه له گله بيه کی تووره وهک ئه وه ى شيرکو ده لئى «من چيم ئه ويست له نيشتمان – جگه له وه ى که نانېک و – که کونجىكى دلنبايى و – گيرفانىكى به حورمه ت و – مشتى هه تاوى ئارام و – بارانىكى خو شه ويستى و – په نجه ره به كى كراوه ى – سه ر ئازادى و عه شقم باتى...»^۱، هه موو شتىكى نيشتمان له شوين خوۋى به جينيلئى و له ياخىبوونىكى له شيوازى تۇراندئا و له شه رېكى ده روونى له گه ل خوۋيدا به ته عبىرى شيركو دلئى «من چيم ئه ويست له وه زياتر و نه يدامى – بويه ئيتر نيوه شه وى –

۱. ديوانى نيمستا كچېك نيشتمانه، شيركو بيكاس

دەروازە کەیم شکاند و چوومه دەری - بە ئیجگاری چوومه دەری»^{۱۱}.
 ئیتر ئەو بە هیوای دۆزینەوی بەختەوهری، کار و ژیانیکی باشتەر،
 راکردن لە دۆخی هەیی و یان هەر شتیکی دیکە نیشتمانە کە ی
 دەکەوینتە رێی کۆچ بەرەو شارە گەورەکان. ئەم کۆچە زیاتر لە
 رۆالەتی گەران بە دوای دۆخیکی باشتەر، لەراستیدا شیوازیکە لە
 ناکۆکییەکی قوولتر کە ئەویش بریتییه لە راکردن لە داگیربوون،
 بەلام بەرەو ئاراستە و مەنزلی خودی داگیرکەر و لەم داستانەدا
 نارێکییە مەزنە کە هەر ئەمەیه و بەمجۆرە ئانوساتی ئەم راکردنە
 دەبیته ساتەوختی سەرھەلدانی نارێکییەکی مەترسیدارتر. لەوی بە
 هەر شیوہیەک بی، لەو سامانە ی کە لێی دزراوە و لە مالی داگیرکەر
 لۆدە کراوە پاروہناییکی دەست دەکەوی و هەر ئەمەش بەسە بۆ
 سپاسگوزاری و منەتباری لەو فەرھەنگە ی کە لەراستیدا ھۆکاری
 مال بەکوئی و دەربەدەری ئەو و کەچی لە خەیاڵی خۆیدا ئیستا بە
 راسکانی بوو دالە و پەنا بۆی.

ئەم دونالیتە یە رەنگە یەکی لە دەگمەنترین دۆخە ناکۆکەکانی
 گەردوون بی کە تییدا قوربانی دەبیته شەیدا و سپاسگوزاری
 جەلادە کە ی. ئەم مەرفە بەستەزمانە وا بێردە کاتەوہ کە ھەموو
 چەرەسەری و بەدبەختییەکانی پیشووی دەرھاویشتە ی ئەو
 نیشتمان و فەرھەنگە نەگبەتە بوو کە پیشتر لە بیبەختیدا تی
 کەوتوو و ھاوکات پیشی وایە کە ئارامشی ئیستای بەرھەمی

۱۱ دیوانی ئیستا کچیک نیشتمانی، شیرکو بیکاس

به‌خشنده‌یی ئەم نیشتمان و فەرهنه‌نگه‌یه که به رواله‌ت باوه‌شی بۆ ناوه‌لا کردوو و له ئامیزی گرتوو. ئیتر ئەمیش باوه‌شی تامه‌زرۆی بۆ ئەو فەرهنه‌نگه ده‌کاته‌وه و به‌ره‌و توانه‌وه تییدا راده‌کیشری. به‌مجۆره رپژه‌یه‌کی به‌رچاوی کۆچه‌رانی کورد له فەرهنه‌نگی سه‌رده‌ستدا ون ده‌بن و به‌یه‌کجاری ده‌توینه‌وه. روون و ئاشکرا به‌که ئەم توانه‌وه‌یه ئەگه‌ر له‌گه‌ن مانه‌وه‌ی هه‌تایی و درپژخایه‌نی کۆچه‌ردا بی ئەنجامه‌که‌ی له‌ده‌ستدانی به‌شیکه‌ی سامانی مرۆبی و بچوو‌کبوونه‌وه‌ی دیمۆگرافی کوردیه. له ئەگه‌ری گه‌رانه‌وه‌شدا کۆچه‌ره ده‌توانی له‌نیو جفاکی کوردیدا وه‌ک مه‌کینه‌یه‌کی بچوو‌ک له مه‌کینه‌کانی هه‌یرشی فەرهنه‌نگی سیسته‌می داگیرکه‌ر رۆل بگه‌یری و بیه‌ته مه‌ترسی له‌سه‌ر زمان و فەرهنه‌نگی کوردی.

کوردبوون

لهبیرمه کاتی بۆ یه کهمجار له تهمهنی شازده ههفته سالیدا رۆمانیکی یاشار کهمالم به فارسی دهخویندهوه، وهرگیری فارس جگه لهوهی که یاشار کهمالی وهک نووسهریکی دیاری تورک پیناسه کردبوو، له داناسینه کهشیدا ئاماژهیهکی زهقی بهوه دابوو که باوکی یاشار کهمال له لایهن کوردیکی گوندییهوه کوژراوه. دواى دوو سى سال که زانیم یاشار کهمال نووسهریکی گورهی کورده، ئهوسا له ئامانجی ئهوه دیرانهی وهرگیری فارس له پیناسه یاشار کهمالدا تیگه ییستم. به ده ربابوونی تهمه ن زیاتر بۆم ده رکوت که ئه مجۆره له چه واهه کارییه له راستیدا سیاست و ریبازیکی به رده وامی ههم ده ولت و ههمیش نه ته وه کانی سه رده ستی کوردستانه بۆ تیکشکاندنی که سایه تی تاکی کورد و له ئه نجامدا نه ته وهی کورد. و ئه لبه ته هه رکه سی به سه رنجه وه بروانیته ره فتاری جفاکی کوردی، به روونی ده توانی ریشه یه ک له سه رکه وتنی ئه م ریبازه له پارچه کردن و له توبه تکردنی مروّف که مهربان وریا قانع به «شکاندنی کهرامه تی نه ته وهی داگیرکراو له په یوه ندییه کی کۆلۆنیالیدا»^{۱۲} پیناسه ی ده کا، به سیمای ره فتار و هه لسوکه وتنی تاک و کۆمه لگه ی کوردییه وه بیینی.

ده ولت نه ته وه کانی سه رده ستی کوردستان به رده وام ههم به کردار و ههم به زمان به شیوازیک ره فتار ده کهن که بنده سته کانی خۆیان

^{۱۲} مروّف و کهرامهت، مهربان وریا قانع

بچووک، بی قیمهت، بی پیشینه، سه‌ره‌تایی و دوور له ههر به‌هایه‌کی مرؤفایه‌تی سه‌رده‌م نیشان بدن و به‌کورتی ئه‌وه‌ی باشیه بانگه‌شه‌ی خاوه‌نداریتی بو ده‌کن و له به‌رانبه‌ردا به چه‌واشه‌کاری هموو جوړه چاکه‌یه‌ک له نه‌توهه بنده‌سته‌کان را‌ده‌مانن. په‌پوه‌ست به دؤخی کورد، سه‌رده‌سته‌کانی کوردستان هم‌میشه به‌ئه‌نقه‌ست خو‌یان له ئاستی فه‌رزانه‌گیدا نواندووه و هاوکات نه‌توه‌ی کوردیشیان له دؤخی بیمایه‌گی و په‌ستدا وینا کردوو. له ئاکامی ئه‌م وینا‌کردنه‌ی سه‌رده‌سته‌کاندا کوردی داگیرکراو به دوو ئاراسته‌دا تووشی ناریکی هاتوو. یه‌که‌م، کورد هینده له و به‌دبه‌ختی و هه‌ژاری و دواکه‌وتوو‌یه‌دا که بنده‌ستی به سه‌ریدا هیناوه ماوه‌توهه که چیدی مرؤقی داگیرکراوی کورد به جوړی له جوړه‌کان کوردبوون و ژیانی به‌دبه‌ختی و چه‌رمه‌سه‌ری به یه‌ک واتا ده‌زانی. و دووه‌م، له دؤخیکی ده‌روونی ناریکدا ئه‌وه‌ی ناریکی بی ده‌یخاته پال خو‌ی و ئه‌وه‌ی داکه‌وتن بی به خه‌سله‌تی خو‌ی ده‌یزانی. با له ئاستی تاکه‌که‌سیدا به میناکی به‌رده‌ست ههر دوو دؤخه‌که وینا بکه‌ین. ههرکه‌سی رۆژی له رۆژان ری‌ی که‌وتبیته خو‌یندنگه و فه‌رمانگه‌کانی ده‌وله‌ت له ناوچه‌کانی ئیلام و کرماشان، به ئاشکرا ده‌بینی که ده‌وله‌ت سه‌باره‌ت به پۆشینیی جلوبه‌رگی کوردی کارمه‌نده‌کان چقاس به هه‌ستیاریه‌وه ده‌جوولیته‌وه، له به‌رانبه‌ردا ئه‌وه‌ی فه‌راش و چایچی بی له هه‌رجوړه به‌رگیکی کوردیدا بی کاریان پییه‌وه نییه. له ئه‌نجامی ئه‌م سیاسه‌ته‌دا به ده‌یان سال پو‌شاک و سیپالی کوردی له‌لای گه‌لی که‌س هه‌م هیما‌ی

هه‌زاری و فه‌قیری و هه‌میش نمادی نارێکی کۆمه‌لایه‌تی بووه‌. ئە‌لبه‌ته‌ سالانیکه‌ به‌ گه‌لی هۆکار ئە‌م دۆخه‌ خۆشبه‌ختانه‌ به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ گه‌راوه‌ته‌وه‌ و له‌م ناوچانه‌دا پۆشاکێ کوردی به‌راستی بووه‌ته‌ هیمای رێکوپێکی و هۆکارێکی شانازی پێکردن.

من له‌ به‌رکه‌وتنی رۆژانه‌ی خۆمدا زۆر که‌سان ده‌بینم که‌ به‌ قه‌ومانی هه‌ر کاره‌ساتیکێ گه‌وره‌ و بچووک یه‌کسه‌ر به‌ گوزاره‌ی وه‌کوو «کورد هه‌ر به‌شی به‌دبه‌ختی و ده‌رده‌سه‌رییه‌»، «کورد که‌ی رۆژی خۆشی به‌ خۆوه‌ بینوه‌»، «خوا کوردی هه‌ر بۆ سه‌ختی و مه‌ینه‌تباری دروست کردوه‌» و ... هتد، دینه‌گۆ. ده‌یان گوزاره‌ی له‌م شیوه‌یه‌ ئە‌گه‌رچی له‌ لایه‌که‌وه‌ سکالایه‌ له‌و ژيانه‌ی که‌ داگیربوون سه‌پاندوووه‌تی، به‌ لایه‌کی دیکه‌دا به‌ جوړیک راهاتن و په‌ژێراندنی ئە‌م ژيانه‌یه‌ له‌ باری ده‌روونییه‌وه‌. له‌راستیدا ئە‌م شیوه‌یه‌ له‌ گریدانی نارێکییه‌کانی به‌رده‌م ژیان به‌ کوردبوونه‌وه‌ به‌ ئاشکرا بووه‌ته‌ به‌شیک له‌ که‌سایه‌تی مرۆفی داگیرکراوی کورد. له‌ نمونه‌یه‌کی دیکه‌دا له‌ سه‌روبه‌ندی سه‌ره‌له‌دانی دیارده‌ی کۆرۆنادا فاشیزمی تورکی به‌ ئاشکرا بانگه‌شه‌ی ده‌کرد که‌ ژنتیکی تورک به‌ شیوازیکه‌ که‌ کۆرۆنا ناگرێ، یان هه‌رکه‌س به‌ تورکی قسه‌ بکا ئە‌گه‌ری تووشبوونی که‌متره‌. فاشیزمی فارسیش که‌ هه‌میشه‌ خۆی له‌ پۆششی شیععه‌گریدا ده‌رخستوه‌ به‌ هه‌مان شیوه‌ بانگه‌شه‌ی ده‌کرد که‌ شیععه‌ کۆرۆنا ناگرێ. ئە‌مه‌ له‌حالیکه‌دا به‌ که‌ مرۆفی بنده‌ستی کورد رێک به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ به‌ رسته‌گه‌لی وه‌ک «کورد ئە‌وه‌نده‌ سه‌ختی بینوه‌ که‌ کۆرۆنا هیچی پیناکا» و «ژيانێ ئیمه‌ بۆ

خۆی کۆرۆنایه» و ... هتد به ئاشکرا جیاوازی تیروانینی ههرکامه له تورک، فارس و کورد بۆ کهسایهتی خۆیان دهردهخا. ئەم رۆحییەتی خۆ به کهم و بندهست و دهستهوهستان و ههژار زانییه تهناهت له ئەدهبی سهد سالی رابردووی کوردیشدا به تۆخی رهنگی داوهتهوه. ئەو بهیتە هیمن که دهلی «بهژنه کهت سیدارهیه کهزیهت تهنافه زوو به دهی - بیخه ئەستۆی من که کوردم، کورد بهشی خنکانده»^{۱۳} جگه لهوهی که گوزارهیهکی روونه له گرفتاربوونی مروقی کورد له ناریکییه رۆحییهدا، تهناهت ئاماژهیهکی گرینگیشه به ئەوهی که ئەم گرفتارییه تهناهت چینی نوخبه و پیشرهوی کوردیشی تووش کردوه.

با نموونهیهکی جیاوازی و گهورهتر بینهوه. خهکی باشووری کوردستان ههتا ئیستاش لهباتی ئەوهی بیخهنه ئەستۆی نهتهوهی عهرب، تهواوی تاوانهکانی دهولهتی عیراق دژ به کورد دهخهنه ئوبالی تاقه کهسیکی وهک سهدام، یان ئەوپهڕی دهیخهنه ئەستۆی حیزبی بهعس. بهلام لهملاره دهبینی ههموو گهندهلی و چهوتییهکانی دهسهلاتی چهند پارت و بنهمالهیهکی دیاریکراو به شیوازیک دهخهنه گهردنی دهسهلاتی کوردی که گوایه ئەوهی دهسهلاتی کوردی بی جگه له گهندهلی و چهوتی هیچی دیکه نازانی. ئەمجۆره تیگهیشتنهیه ناریکه له ههموو بهشهکانی کوردستان چقاس له لایهن دهولهت نهتهوهکانی سهردهستهوه

^{۱۳} دیوانی تاریک و روون

بانگه‌شهی بۆ ده‌کری، به هه‌مان راده‌ش له‌لایه‌ن خودی کوردیشه‌وه وه‌ک راستییه‌ک به هه‌ند وه‌رده‌گیری. کابرای فارس کوردبوونی یاشار که‌مال ده‌شاریته‌وه، به‌لام به‌ئه‌نقه‌ست کوردبوونی کوژه‌ره‌که‌ی باوکی که‌هاوگوندی ئه‌وه به‌رجه‌سته ده‌کاته‌وه. تاکی بنده‌ستی بیئاگای کوردیش له‌یه‌ک ئاندا نووسه‌ریکی تورک و کوژه‌ریکی کورد دینیتته به‌رچاو خۆی و ئاکامه‌ ده‌روونییه‌کی دیاره به‌کوی ده‌گا. ئه‌گه‌ر ژنیک له‌تاران بکوژری، به‌بی ئه‌وه‌ی له‌فارس بوونه‌که‌ی به‌رجه‌سته بکریته‌وه وه‌ک نووچه‌یه‌کی ئاسایی باسی ده‌کری و بۆ وینه‌ ده‌بیه‌ستنه‌وه به‌دۆخی ناله‌باری ئابوری بنه‌ماله‌که‌وه، به‌لام کاتی ژنی له‌کرماشان ده‌کوژری زیاتر له‌ناوه‌رۆکی هه‌واله‌که‌ کرماشانی بوون و کوردبوونی پیاوه‌که‌یه که له‌لایه‌ن راگه‌یانندی سه‌رده‌سته‌وه به‌رجه‌سته ده‌کریته‌وه و له‌شروقه‌ی هه‌واله‌که‌شدا هه‌ولده‌دری کرده‌وه که زیاتر بیه‌ستریته‌وه به‌داب و نه‌ریتی کۆمه‌لایه‌تی کورده‌واریه‌وه. ئه‌نجامی چۆنیتی گواستنه‌وه‌ی ئه‌م هه‌واله‌ بیگومان بریتی ده‌بی له‌وینابوون و ره‌نگدانه‌وی فه‌ره‌ه‌نگی کوردی وه‌ک نه‌ریتیکی ژنکوژ له‌میشکی خۆینه‌ری بیئاگادا...

ئه‌گه‌رچی ده‌توانین به‌ئاسانی هه‌زاران نمونه‌ی دیکه له‌م ناریکییه له‌ژیانی تاک و جفاکی بنده‌ستی کوردیدا بدۆزینه‌وه، به‌لام پیم وایه میناکه‌کانی پینشوو به‌شی تیگه‌یشتن له‌کرۆکی باسه‌که‌مان ده‌که‌ن. چه‌نده نه‌ته‌وه‌کانی سه‌رده‌ستی کوردستان به‌پشتیوانی و په‌ره‌پیدانی ئه‌م ناریکییه له‌نیو کورددا توانیویانه سه‌رده‌ستی و

بالادهستی خویان بسه پنینن، به هه مان رادهش کورد به په ژیراندنی ئەم ناریکییه له باری دەر وونی و رهوانیییه وه هه م له ئاستی تاک و هه میش له ئاستی جفاکیدا خوی هۆکاری به رده وامی ئەم سه رده سستییه له سه ر خوی بووه. له م رووبه وه هه تاکوو کورد پیناسه به کی نوئ بو خوی نه دوزیتته وه، بیگومان ئەم دۆخه به رده وام ده کا. له م رینازه دا کورد له باتی ئەوه ی نه هه م ته ییه کانی به کورد بوونه وه گریدا و کورد بوون به داب و نه ریتی پاشکه وتوو بیه سستیته وه، ده بی له پیناسه به کی نویدا له باری دەر وونییه وه کورد بوون به به رزه فری و فه رزانه گی گریداته وه و به کورد بوونیش بو گه یشتن به و به رزه فرییه تیبکووشی و له م پیناوه دا ده بی چه مکه کانی گریدراو به کورد بوون بگوری. و ئەلبه ته تاکوو ئیمه له پیشاندانی ره سه نایه تی فه ره نه گیدا له باتی مه شکه و داس و سیپا دیوانی هه زار ساله ی عه لی هه ریری نه مایش نه که ین، له باتی کاویژی به یته و بالۆره ی فۆلکلۆری هه لبه سستی مه وله وی و خانی و جزیری له مینشکماندا جیگیر نه که ین، ... و هتد، بیگومان ناتوانین وینایه کی به رز له خومان له نیو مینشکماندا دروست بکه ین.

به واتایه کی دی تاکوو له باری رۆحیییه وه کورد له چه مکی چاره نووس ئازاد نه بی و به واتای ئەوه ی شایانی هه موو جوړه ریزیکه نه بیته خولقینه ری خه ونی کورد بوون، به ئاسانی ناتوانی ئەم ناریکییه وه لا بنی و لپی دهر بازی بی. هه ر بویه پنیوسته کورد بوون گریداته وه به چه مکی که رامه ته وه به و مانایه ی که مه ریوان وریا قانع وه کوو «هه وئدان بو پرکردنه وه ی ئەو پارچه پارچه بوونه ئەخلاقی و سیاسی

و رهمزیانهش که میژووی دریژی بيمافی و بیریژی داگیرکه ران له
کۆمه لگهی ئیمه دا دروستی کردوون»^{۱۴} پیناسهی ده کا.

شهيدايى قوربانى بۇ جهلاد

رهنه گه ئېوهش كه سانىكتان بهر كه وتبى كه له ههر دهره فه تىكدا باسى باشه و فرههنگى بالاي خه لكى گه وره شارىكى بۇ وي نه وه كوو تاران ده كهن و له بهرانبه ردا بۇ گله يى كردن له ئاستى نزمى فرههنگى ناوچه كه ي خۇيان هيچ ده م ناپاريزن. ته نيا به لگه شيان ئه وه يه كه رۇژى له رۇژان رييان كه وتووه ته ئه و شاره و له وى رېبوارى ناو نيشانىكى پى نيشانداون. يان كه سانىكتان بينىبى كه به ديتنى زنجيره يه كى توركى هه زار جار له و ژيانه ي خۇيان نه فره ت ده كهن و پنيان وايه ئه وه ي تورك بى له و كۇشك و فيلايانه دا ده ژين كه له و زنجيرانه دا پيشانده درين...

ئهم ره فتاره جگه له وه ي كه جورىكه له حه سره ت خواردن به و ژيانه ي كه سه رده ستان به ئاستىكى زور له روو كه شى درو نيشانيدده ن و مروقى بنده ستى كورد به تاسه وه ده پروانيتى، ده ركه وتنى جورىكه له نارېككيه ك كه برىتتبه له شهيدا بوون و سه رسامبوون به نه ته وه كانى سه رده ستى كوردستان كه جورىكه له جوره كانى شهيدا بوونى قوربانى بۇ جهلاد. له م نارېككيه دا مروقى بنده ستى كورد هه موو شتىكى سه رده ستان به ناوازه ده زانى و به پيروزيه كى ده روونيبه وه سه يرى ده كا و پىي خۇشه هه موو هه لسوكه وتىكى ئه ندا مانى نه ته وه ي سه رده ست جوان بينى و ... هتد. بينگومان به شىكى زورى تامه زرۇبى بۇ فرههنگى سه رده ست به ره مى په روه رده ي ئه و سيسته مه يه كه به رده وام تاكى كورد به ره و توانه وه له خۇيدا راده كيشى و هاوكات له گه ل په ست و ناچل

نیشاناندانی هەر شتیکی په یوه‌ست به کورد، هه‌موو شته‌کانی خۆی وه‌ک بالاده‌ست و ته‌واو پێشکه‌ش ده‌کا. سیسته‌می داگیرکاری سه‌ر کوردستان ته‌نانه‌ت تیده‌کۆشی هاوته‌ریب له‌گه‌ل خۆ گه‌وره‌کردندا، خودی کوردبوونیش وه‌ک ناته‌واوییه‌ک وینا بکات. هه‌ر بۆیه ده‌توانین به‌شیک له‌ نارێکی شه‌یدا‌بوونی مرو‌فی بنده‌ستی کورد به سه‌رده‌سته‌کانییه‌وه بخه‌ینه ئه‌ستۆی سیاسه‌تی داگیرکاری و ئۆبالی دۆخی داگیربوونی کوردستان.

ئه‌گه‌ر له ئه‌م لایه‌نه‌ی پرسی شه‌یدا‌بوون گه‌رپین و چاو له دیوی دووه‌می ئه‌م نارێکییه‌ بکه‌ین، بینگومان ده‌توانین گه‌لی هۆکاری نیوخۆیی له‌نیو کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا بدۆزینه‌وه که هانده‌ری ئه‌م نارێکییه‌ن. دیسان هیلان بدن به میناکی به‌رده‌ست و هه‌ست پینکراو له بواری دیکه‌شدا ئه‌م دیارده‌یه وینا بکه‌ین.

له‌حالی‌کدا که تا ئیستا که ته‌نانه‌ت یه‌ک فه‌ره‌هنگی گشتگیری زمانی کوردیمان نییه که تیی‌دا هه‌موو شیوه‌زاره‌کانی زمانی کوردی پیکه‌وه کۆ کرابینه‌وه و هه‌موو زمانی کوردی له خۆ بگرێ، که‌چی به ده‌یان فه‌ره‌هنگی دوولایه‌نه‌ی کوردی بۆ سه‌ر زمانه سه‌رده‌سته‌کانی کوردستان له‌لایه‌ن خودی کورده‌وه به‌ره‌م هاتوو. ره‌نگه ئه‌مه شتیکی ئاسایی بیته به‌رچاو، به‌لام له ژماره‌ی زۆری ئه‌و فه‌ره‌هنگانه‌ی که زمانه سه‌رده‌سته‌کان ده‌گیرنه‌وه بۆ سه‌ر زمانی کوردی به‌ روونی خولیا‌ی مرو‌فی داگیرکراوی کورد بۆ ئه‌م زمانانه ده‌بینرێ. له ئاستی جفاکیشدا ئه‌م دیارده‌یه زۆر به ئاشکرا دیاره. ئه‌گه‌ر تاقه یه‌ک که‌سی بیانی له‌نیو کۆمه‌لی خه‌لکی کورددا

دانیشتنی و به تاییهت ئەگەر ئەو کەسەش سەر بە نەتەوہ سەردەستەکانی کوردستان بێ، لەباتی ئەوہی ئەو تاقە کەسە ھەوڵبدا بە زمانی ئەمان قسە بکا بە پیچەوانەوہ ئەم کۆمەلە کەسە گشتیان چاویان لە دەمی ئەوہ و لەبەر خاتری ئەو تەنانەت لە ئاخفتنی نیوان خۆیانیشدا بە زمانی ئەو دەگوێرن.

نموونەیکە دیکە ئەم شەیدابوونە ئەو حەشیمەتە زۆرە ئەو ھۆزان و ھەلبەستقان و نووسەرە کوردانەیکە و بێرێ نووسین بە کوردی ھیشتا بەشیک لە بەھرە و خەیاڵی خۆیان بە زمانی سەردەست دەھۆننەوہ و پێیان وایە ئەگەر بەرھەمیکیان بە زمانی سەردەست ھەبێ زیاتر گەورەیی و بلیمەتییان وەدەر دەکەوی . لەپاڵ ئەمەشدا سەرسامبوونیکە بێوینە لە بلیمەتانی کوردەوہ بۆ بلیمەتانی فەرھەنگی سەردەست دەبێنری. بۆ وینە لەحالیکیدا کە مەگەر بەدەگمەن، دەنا ھیچ ھەلبەستقانیکی کورمانجی یان کەلھۆری تا ئیستا وەرنەگێردراونەتە سەر سۆرانی، کەچی چەندین وەرگێرانی خەیاڵ بۆ کوردی لە بەردەستدایە. رۆالەتی ئەم شەیداییە بە ئاشکرا و بە روونی بە سیمای ژبانی رۆژانەیی مروۆفی کوردەوہ دیارە. کەمتر دیداریکی ھونەری ھەیکە تێیدا لە ھونەرەمەندانی کورد داوا نەکری کە گۆرانی فارسی و تورکی و عەرەبی بێنەوہ. پرسیارگەلیکی وەک «حەزت لە کام گۆرانییێژی تورکە، یان گوێ لە کام ھونەرەمەندی فارس دەگری؟» کە بە شێوہیکە زەق گوزارە لە شەیدایی خاوەن پرسیارە دەکا، پرسیاری ھەمیشە ئامادەیی ھەموو دیمانەیکە راکەیاننە کوردییەکانن.

هه‌موو نووسه‌ریکی کورد ده‌بی له گشت هه‌ڤه‌ی‌قینیکدا ڕووبه‌رووی ئەم پرسیاره به مه‌راقه‌ بێتته‌وه که «تۆ به چه‌ند زمان ئاشنایت هه‌یه‌؟» و ئەلبه‌ته له هه‌یچ‌کەس شاراو هه‌ نییه که مه‌به‌ستی سه‌دا نه‌وه‌دی ئەم مه‌راقانه‌ش زمانه سه‌رده‌سته‌کانی کوردستانه. ئالایه هه‌یچ پیناسه‌یه‌ک له هه‌یچ که‌سایه‌تیه‌کی کورد نادۆزێتته‌وه که تێیدا به رسته‌گه‌لیکی وه‌ک «دوو زمانی فارسی و عه‌ره‌بی ده‌زانی»، یان «جگه له کوردی تورکیشی ده‌زانی و تا راده‌یه‌کیش له عه‌ره‌بی تیده‌گه‌یشت» و ... هتد پێیدا هه‌لنه‌گوتیته‌وه.

ئەم شه‌یدابوونه به فه‌ره‌نگه سه‌رده‌سته‌کانی کوردستان ته‌نیا به‌م بو‌ارانه‌کۆتایی پێ نایێ. هه‌ر که‌سی له رۆژه‌لاتی کوردستان ژیا‌بی به باشی له ئاستی خولیا‌ی خه‌لکی کورد بۆ سه‌فه‌ر بۆ شه‌ره‌کانی وه‌ک ئەسفه‌هان و شه‌یراز و باکووری ئێران به‌ئاگایه. له رۆژه‌لات راده‌ی گرینگی ناوچه باکووریه‌کانی ئێران بۆ ئەو کوردانه‌ی که هه‌زبان له سه‌فه‌ره له هه‌یچ که‌سێک شاراو هه‌ نییه. له ماوه‌ی بیست سالی رابردوودا سالانه هه‌زاران که‌س له خه‌لکی باشوور بۆ شه‌یران ڕووده‌که‌نه شه‌ره‌کانی ئێران و تورکیا و به ملیۆنان دۆلار له سامانی ئابوری نیوه و ناچلی باشوور ئاودیوی ئەو ولاتانه ده‌که‌ن. هه‌ر که‌سی له رێژه‌ی سه‌فه‌ری خه‌لکی باشووری کوردستان بۆ شه‌ره‌گه‌وره‌کانی ئێران و تورکیا ئاگادار بێ به جوانی ئەم شه‌یدابوونه به فه‌ره‌نگی تورک و فارس هه‌م له ره‌فتار و هه‌میش له زه‌هنیه‌تی ئەم خه‌لکه‌دا ده‌بینی. له کاتی‌که‌دا ئەستیره‌کانی هونه‌ری کوردی ئەوپه‌ری هه‌زاری ده‌ژین، بانگه‌یشتکردنی گۆرائیبه‌ژانی فارس و تورک و عه‌ره‌ب

له لایهن بهرزترین ئاسته کانی دهسه لاتی باشوور و ههروه ها پیشوازی بی وینهی خه لک له م کونسیرتانه تابلویه کی زور روشنی شهیدا بوونی خه لکی باشووره بو ئه م فه ره نگانه . ئه م شهیدا بوونه گه لی جار بی شه رمانه تر و راشکاوانه تر له زاری گه و ره ترین سیاسییه کانی ئیمه وه وینا ده کری . ده توانین نمونه یه کی بچوکی ئه م وینایه له شیفته گی بنه ماله ی تاله بانی بو دهنگی شه جهریان و یارمه تی نیچیرقان بارزانی بو ریکخستنی کونسیرتی هونه رمه ندانی به تایبته فارسی له هه ریم به دی بکه یین...

وه ک ده بینری مروقی بندهستی کورد هه میشه له شهیدا بوونیکه ویندایه که تیییدا بهردهوام له خواره وه به ره و ژوور دهروانیتته نه ته وه ی سه رده ست و هه میشه له ئاره زووی ئه م ژیانه سه رده ستییهدا ده ژی . ژیانیکی ناریکی که تیییدا به و بروایه گه پیشووه که هه رچی ئه م هه یه تی چه وتی و ناریکییه و ئه وانهی نه ته وه ی سه رده ست هه مووی ریک و راسته . ئه م ناریکییه رو حیه ئه گه رچی له وانیه دوای رزگار بوونی کورد له م بندهستییه ش بو ماوه یه کی زور به سیمای ژیانی تاک و جفاکی کوردیدا بمینیتته وه ، به لام له کو تاییدا ته نیا و ته نیا به دابرا نی ته وا وه تی تاک و جفاکی داگیرکرای کورد له سه رده سته کانی کو تایه پیدیت . به لام ته نانه ت له دوخی داگیربوونیشدا هه م تاکی کورد و هه م کو مه لگه ی کوردی ده توانی به راده یه کی زور له شهیدایی بو داگیرکه ران رزگاری بی . به و مه رجه ی که یه که م ، له وه تیبگا که نه ته وه کانی سه رده ستی کوردستان ئه گه ر ژیانیکی به رزیشیان هه بی ، بنگومان به شیکی

زۆریان له ئەنجامی تالانکردنی سامانی کوردستان بەدەست هێناوه. دووهم، وهک له بەشی پێشوودا ئاماژەی پیکرا بە ناسینهوهی خۆی لهباری دەرروونییهوه و اتایهکی ئێرینی نوێ له کوردبوون بۆ خۆی پێناسه بکا. به واتایهکی بهردهستتر کورد بۆ رزگاری لهم شهیدابوونه دهبی بگاته ئهوهی که بۆ وینه بهشیکی زۆری ئهوه حهیرانییهی که روالهتی بریقه‌داری ئهسته‌مبۆل و ئهسفه‌هان له چاوی ئه‌ودا دروستیان کردووه له ئەنجامی تالانکردنی دهوله‌مندی و سامانی کوردستان پیکهاتووه، بهشیکی زۆری ئه‌وه جیگه گه‌وره‌یهی که سه‌عدی و شاملوو له‌میشکی ئه‌ودا داگیریان کردووه له ئاکامی شاردنه‌وهی به‌ناره‌وای مه‌وله‌وی و په‌شینه‌وه‌ی له‌لای ئه‌ودا و ... هتد. کورت و کورمانجی مرۆفی کورد ئه‌گه‌ر بگه‌رینه‌وه بۆ خۆی، له‌هه‌ر بواره‌یه‌دا ئه‌گه‌ر زیاتر له‌ نه‌ته‌وه‌کانی داگیرکه‌ر نه‌بی بیگومان له‌وان که‌متری نییه و له‌هه‌ر زه‌مینه‌یه‌دا بایه ئه‌وه سامانی هه‌یه که‌ بتوانی خۆی پێدا هه‌لکێشی و شانازی پێ بکا و له‌ کو‌تاییدا تا‌کوو کورد به‌ خۆی شه‌یدا نه‌بی، له‌ خۆی حه‌ز نه‌کا و رێز له‌ خۆی نه‌گه‌ری ناتوانی له‌ دۆخی داگیربوون رزگاری بی.

داگيرکهری باش، داگيرکهری خراب

«سهير بوو، ئو روژهم قهت قهت لهبيرناچي - له تاقه راسته شه قامی ئم له شه ساردوسره دا - چاوی زه قم بریبووو پاسداريکی ريش نوورانی - به سهر منی هه له بجهوه ئه گريا و - که چی خيرا خيرايش دهستی ئه کرد به گيرفانيدا و - له دنکه میوزی گلينه کانی سنه و سابلاخی ئه خوارد»^{۱۵}. شيرکو بیکهس لهم چهند دیره دا باس له په تايه ک ده کا که به دريژايی سدهی رابردوو و هه تا ئیستاکهش کورد له بهر نه خویندنه وه یه کی راست بو داگيربوون و داگيرکاری و داگيرکهران پنبه وه گيروده یه. ئم نارېکييه که کورد به رده وام تنييدا ژياوه و دهژی بریتييه له هه بوونی هاوکاتی چهندين تيروانين بو داگيرکهران و بهراوردکردن و هه لسه نگانندی داگيرکهران به باش و خراب له گه ل یه کديدا. هم تاک و هم جفاکی کوردی له بهر ئه وهی له گه ل یه ک دژمن و یه ک داگيرکهردا سه روکاری نه بووه و نييه، به شيوه یه کی ئاسایی و به پيی بهرکه وتنی له گه ل هه رکامه یان، له م داگيرکهرانه دهروانی و هه لیانده سه نگیني. با به چهند ميناک نارېکييه که شی بکه ينه وه. رهنگه کوردیکی روژه لاتی له دووره وه به پاساوی ئه مهی که چونکه کورد له تورکیا ده توانی بو خوی پارتی هه بی و له رېگه ی پارته وه بچيته پارله مان و شاره داريه کان کونترول بکا و له ملاشه وه له ئيران کورد له پارت و رېنکخراوهی سیاسی بيبه شه و رېنگری لیده کړی،

^{۱۵} دیوانی دهر بهندی په بووله، شیرکو بیکهس

کهواته تورکیا له ئێران باشته. زۆر کهس له باشوور نازانن که ئێران بهر له عێراق فهرمانی جیهادی بهسهه کورددا سهپاند، بهلام بههۆی ئهوهی کوردی رۆژههلات زوو شکستی خوارد، ئهنجامی ئهم جیهاده نهکهیشهته کۆمهڵکوژی گهورهی وهکوو ئهنفال و ههلهبجه. رهنگه کوردیکی باشوور بیئاگا لهم پیشخوانه پێی وابی که دهولهتی ئێرانی چون کۆمهڵکوژی وها گهورهی له کوردستان نهکردوه کهواته له دهولهتی عێراق باشته. رهنگه کوردیکی رۆژههلاتی بلی ئێران گهرچی به یاسا قهدهخهی نهکردوه، بهلام به شیوهی نافهرمی دهبی کوردی رۆژههلات ئهو ناوانه ههلبژێرن که له کتیبی ناوهکانی دهولهتدا ریگه پیدراون، له ههمان کاتدا کهسیکی رۆژاواپی گلهیی ئهوه بکا که دهولهتی سووریا خراپتره و تهناهت کوردهکان له ناسنامهی ولاتیبوونیش بیهش دهکا، له ههمان کاتدا کوردیکی باکووری پێی وابی که تورکیا لهوان خراپتره، چونکه ناوی کوردی تهناهت به یاسا و به ئاشکرا قهدهخه کراوه.

وهک دهبینی ههر کهسهو بهپینی راده و جووری ئهو ستهمههی که دهیبینی، ئهو مهودایهی نیوان خوێ و ههرکام له داگیرکهران ههیهتی، ئاستی ههست پیکردن به ستهمهکانی داگیرکاری و بهگشتی چوونیتی ئهزموونی ژبانی داگیربوون، له داگیرکهران دهروانی و له سهریان داوهری دهکا. ئهم دوخه تهنیا تایبهت به تاکی داگیرکراوی کورد نییه، بهلکوو کورد ههم له ئاستی گشتی جفاک و ههمیش له ئاستی پارچهکاندا ئهمجۆره نارێکییه دهژی. بۆ وینه زۆرجار رووبداوه که دهولهتیک بۆ بهشیکی کورد داگیرکهه بووه و

له هه مان کاتدا له چاوی به شه که ی دی خوی وه ک دالده و پشتیوان نواندوو. ئەم تیگه یشتنه له داگیربوون و ئەمجۆره تیروانیینه بۆ داگیرکه ران هه تا ئەمرۆ هۆکارێکی گرینگ بووه که به هۆیه وه کورد پیناسه یه کی دروستی بۆ پرسى داگیربوونی کوردستان نه بێ. له ئاکامدا کورد هه می شه داگیربوونی وه ک پرسى گشتگیری نه ته وه یی و کۆی ده وه تانی سه رده ستی ولاته که ی وه ک سیسته میکی یه کپارچه ی داگیرکاری نه بی نیوه و به پینچه وان هه هه ر به شه و هه ستی به داگیربوونی خوی کردوو، هه ر پارچه و به شوین مافه کانی خۆیدا گه راوه. ده توانین نموونه ی زه قی ئەم تیروانین و تیگه یشتنه له قوربانیکردنی به رژه وه ندی پارچه کانی دیکه له لایه ن باشووره وه به ئاشکرا بیین.

پیشتر ئاماژه مان پیکرد که کورد به گشتی هه می شه له نیو به رداشی داگیربووندا دۆخی ده ستی شیر و چنگی پلنگدا ژیاوه. ئەم دۆخه ناریکه له دید و بۆچوونی تاکه کان، پارت و کۆمه ل و ریکخراوه کان و ته نانه ت پارچه کانی کوردستانیش له سه ر ده وه لت نه ته وه کانی سه رده ست باندۆریکی دوونالی و دژوازی هه بووه. وه ک میناک، ئەو وینا ئەرینییه ی که خه لکی باشوور له ئاکامی په ناهینانی به سالان و کۆره وه کانیان به ره و ئیران، سه باره ت به م ولاته له لایان دروست بووه هه تا ئیستاش به ئاشکرا و به روونی ده بی نری. ئەمه له حالیکه دایه که هاوتای ئەم هه سته سه باره ت به ده وه لتی عیراق له لای ئاواره کانی رۆژه لاتی کوردستانیش که ماوه یه ک له عیراقدا ژباون به ئاشکرا به دی ده کری. ده توانین ئەم ئەزموونه له تیروانین سه باره ت به

داگیرکه‌ران له ئاستی تاکه‌که‌سیشدا بیهین. که‌سیکی رۆژه‌لاتی که له رینگه‌ی تورکیاوه به‌ره‌و ئه‌وروپا له داگیربوون هه‌لدی، بیگومان له‌م ولاته وه‌کوو ده‌ریچه‌یه‌کی رزگارکه‌ر، به ئه‌رینی له خه‌یالیدا ده‌مینیته‌وه، له‌حالی‌کدا بۆ کوردی‌کی باکووری تورکیا جگه له داگیرکه‌ر و هیچی دیکه نییه. له ئاستی پارت و سیاسیه‌کانی کوردستانیشدا هه‌ر وایه. بۆچوون و بیره‌وه‌ری سیاسیه‌کانی رۆژه‌لات سه‌باره‌ت به تاران و به‌غدا ریک به پیچه‌وانه‌ی تیروانین و یاده‌وه‌رییه‌کانی سیاسیه‌کانی باشووره بۆ ئه‌م دوو پیته‌خته‌ی داگیرکه‌ران...

ئه‌م نارێکییه له تیروانین سه‌باره‌ت به داگیرکه‌ران و نه‌بوونی تیگه‌یشتنیکی یه‌کپارچه سه‌باره‌ت به پرسی داگیربوون و سیسته‌می داگیرکه‌ر، هه‌میشه ژنده‌ری نارێکییه‌کی گه‌وره‌تری دیکه‌ش بووه که ئه‌ویش بریتیه له جیاوازی و ته‌نانه‌ت زۆرجار دژوازی کاردانه‌وه‌کانی کورد له هه‌مبه‌ر پرسی داگیربوون. به‌م هۆیه‌وه کورد هیچکات هه‌لسوکه‌وتیکی تایبه‌ت و دیاریکراوی سه‌باره‌ت به داگیرکه‌ران نه‌بووه و به‌لکوو هه‌میشه ره‌فتاری کورد بریتی بووه له کۆمه‌لی هه‌لۆیستی په‌رته‌وازه و ته‌نانه‌ت دژواز و دژبه‌یه‌ک. ده‌یه‌یین له کاره‌ساتی وه‌ک هه‌له‌بجهدا هه‌موو هیزه‌کانی باشوور که له تیگه‌یشتنیکی کالفامانه‌دا ئیران وه‌ک هانا و هاوکاری خۆیان ده‌یه‌ین، هه‌موو کرده‌وه داگیرکارییه‌کانی ده‌شارنه‌وه، له به‌رانبه‌ردا به‌شیک له هیزه‌کانی رۆژه‌لاتی نزیک له به‌غدا هه‌ولده‌دن تاوانی لایه‌نی عیراقی که‌مرنگتر بکه‌نه‌وه. یان له

نمونه‌یه‌کی دیکه‌دا، زۆربه‌ی هیزه کوردییه‌کانی ده‌روه‌ی باشوور هینشتا داگیرکه‌رانی پارچه‌کانی خۆیان هینده به خراپ ده‌زانن که ئاماده نین به ته‌واوی ده‌ست له چه‌ک هه‌لگرن، که‌چی هیزه‌کانی باشوور که زۆربه‌ی ده‌سکه‌وته‌کانیان له شه‌ری چه‌ک‌داریدا به‌ده‌ست هیناوه، به‌م پاساوه هه‌له‌یه که گوايه ده‌وله‌تانی ئیران و تورکیا هینده‌ی ده‌وله‌تی به‌عسی عیراقی درنده نین و ده‌کرئ له ریگه‌ی کاری سیاسیه‌وه داوای مافی کورد بکری، شه‌ری چه‌ک‌داری له به‌رانبه‌ر ئه‌وان به ره‌وا نازانن و دژی ده‌وه‌ستنه‌وه. یان له نمونه‌یه‌کی دیکه‌دا که له‌وانه‌یه له ئاستی تاکه‌که‌سی یان جفاکیشدا بیته ئاراوه، ره‌نگه به هه‌مان راده که هه‌ندی له کوردان به بره‌ودانی ئیخوانیزمی سوننه له‌لایهن تورکیاوه خوشحال ده‌بن، هه‌ندیکی دیکه له کوردان پشتیوانیکردنی ئیران له شیععه‌گه‌رییان پی خوش بی، له‌حالیکدا هه‌ردوو ره‌وته‌که‌ی داگیرکه‌ران دژی کوردن و هه‌ردوو هه‌لۆیسته‌که‌ی کوردیش هه‌لۆیستی ناوخۆیی شاش و هه‌له‌ی دژبه‌یه‌کن...

به هه‌ر حال له‌پال ئه‌وه‌ی که کورد به‌هۆی نزیکایه‌تی و ئه‌زمونی جیاوازییه‌وه به شیوازی جیاواز له داگیرکه‌ران ده‌روانی، داگیرکه‌رانیش به‌پینی پارچه‌کانی کوردستان ره‌فتاری به رواله‌ت جیاواز ده‌نۆینن. له ئه‌نجامیکی ناریکدا هه‌میشه هه‌م داگیربوون به وینای جیاواز ده‌رکه‌وتوووه، هه‌م ژانی سته‌می داگیرکاری به راده‌ی جیاواز هه‌ست پیکراوه و هه‌میش خودی داگیرکه‌ر له که‌سایه‌تی جیاوازا ده‌رکه‌وتوون. له ئاکامدا کورد به‌رده‌وام به تیروانینی

جیاواز، چاره و داخوازی جیاواز و ریباز و نەخشەرێی جیاواز بەشۆین وەلامدانەوێ داگیربووندا وین بوو. تاکوو کورد پرسی داگیربوون وەک پرسیکی گشتگیری یەکپارچە نەبینی و وەک چۆن پەندی پینشینان دەلی «قەرسەقول بیکەن بە دوو لەت، تف لە هەردوو سەری»، هەموو داگیرکەرەکان لە یەک ئاستدا بە داگیرکەر نەزانێ داگیرکەرەکان بە باش و خراپ پۆلین بکا، ناتوانی پرسی داگیربوون تەنانەت بۆ خۆشی یەکلایی بکاتەو، چی بگاتە ئەوێ رینگە چارە یەکی کۆتایی و مسۆگەر بۆ ئەم پرسی بەدۆزیتەو.

ناسيۇنالىزمى سەرەتايى

«كاتىك لەگەن ئەو كېژە عەرەبانەدا دەخەوتن پېيان وابوو تۆلەى ئازارەكانى خۇيان دەكەنەو، بەتايبەت دەھاتن بۇ ئەوھى شكانى شەرەف و نوشوستى خۇيان بەو جۆرە ھەستىننەو. پېيان وابوو خەوتن لەگەن عەرەبېكدا بەسە تۆلەى نوشوستى و كاولكارىيەكانى نىشتىمانيان بۇ دەكاتەو»^{۱۶}. ئەم گرتەيە يەكېكە لە بەسەرھاتە بېشمارەكانى رۇمانى «شارى مۇسېقارە سېيەكان» كە باسى ئەو پۆلە سەربازە كوردانە دەكات كە رېيان دەكەوتتە ئەو شارەو. لېرەدا بەختيار عەلى لەراستىدا زياتر لە گېرانەوھى بەسەرھاتىكى ئاسايى، يەكى خەسلەتە ھەرە سەرەتايىيەكانى مروقى داگىركراوى كورد وينا دەكا كە ئەوئىش برىتېيە لە نارېكېيەكى مەزن بەناوى «ناسيۇنالىزمى سەرەتايى».

ناسيۇنالىزمى سەرەتايى برىتېيە لە گرېدراوئىيەكى كال و ناتەواو و ناچل بە بنەما رەسەن و گرېنگ و گشتگىرەكانى نەتەو. بە مانايەكى دېكە ناسيۇنالىزمى سەرەتايى واتە بەستەنەوھى نەتەو بە برى تايبەتمەندى نەزولال، پېناسەكردنى بە ھەندى ھېماى روالەتى، پەيوەستكردنى بە ھەندى خەسلەتى سەرەتايى، وئىناكردنى لە ھەندى ھەئسوكەوتى سووك، بېچووككردنەو و بەسنووركردنى تىگىن و چەمكەكانى نەتەو لە پانتايىيەكى تەسكترى جۇگرافى، دېرۇكى و دېمۇگرافى و فەرھەنگىدا و كورتكردنەوھى نەتەو پارىزى

^{۱۶} بېسەرھاتىك لە زارى عەلى شەرەفپارمە، لە رۇمانى شارى مۇسېقارە سېيەكان دا

له بهرجهسته کردنی ئەم خەسلەتانه و پاراستنی هەندئ داب و نەریتی سەرەتایی. بە کورتی دەتوانین بیژین که ناسیۆنالیزی سەرەتایی بە جۆری له جۆرهکان بریتییە له چهواشهکردن، بەلاریدا بردن، کورتکردن و بچووکردهنهوهی هەستی نەتەویبوون و بەکارهێنان و خەرجکردنی هێماکانی نەتەوه له پیناوه بەرژەوهندی کهسیدا. دۆخی داگیربوونی کوردستان نەتەنیا هیچ وهختی ریگهی نەداوه نەتەویبوونی کورد بە رهوتی ناسایی خۆیدا بروا و گەشه بستینی، بەلکوو هەمیشە بە شیوازیک ئاراسته کراوه تا چه مکی نەتەویبوون له لای مروقی بندهستی کورد بە ناتەواو و ناچل پیناسه بکری. ئەمرو دەتوانین ئەم ناسیۆنالیزمه سەرەتایییه بە توخی له ژبانی تاک و کۆمهنگهی داگیرکراوی کوردیدا بە ئاشکرا ببینین. نموونهکانی خوارهوه به جوانی دەتوانن ئەم نەتەویبوونه کال و ناچله وینا بکەن.

ئەگەر هەندئ به درووناسی جفاکی خۆماندا رۆبچینهوه به ئاشکرا دەبینین که ئیمه گەلێکین که دیمەنی هیرشی هیزیکی داگیرکەر له سەر گەنجیکی کورد ئازارمان دەدا، بەلام بۆ رهوینهوهی ئازاره که مان کانه که دهگۆرین و دهیخهینه سەر زنجیره فیلمیکی هه مان داگیرکەر. زنجیره به ک ناشیاوترین سیما له ژبانی جفاکی کوردی نیشاندهدا و ئیمه نەتەنیا پتی تووره نابین، به پێچهوانهوه به دیارییهوه دادهنیشین تهنیا بههۆی ئەوهی که بازبگهری سەرەکی زنجیره که ناوی بیرفانه. درامایه ک داب و نەریتی کوردهواری به ناشیرینترین شیواز چهواشه دهکاتهوه و کهچی ئیمه نەتەنیا هەستی

پېناکهين، بهلکوو بۇ بهيانى به شانازى و بايبوونهوه باس له
 دهركهوتنى دهنگى حهسهن زېرهك له و درامايهدا دهكەين. ئەگەر
 پارلهمانتاريكى كوردى دهسته موى داگيركەر جاريك به بهرگى
 كوردىيهوه بچيته هۇلى پارلهمان، له لاي خهلكى ئيمه زور بهرېتر و
 گهوره تر ده بى له نووسهريكى كورد كه پانتول له بهر ده كا. جاشيكي
 فهرهنگى كه له بهرنامه يه كى ته له فزيونىكى سهرده ستدا چهند
 رسته ي شه لوبرى كوردى كاويژ ده كاته وه زور گرینگتر و بهرچاوتر
 له نووسهري فهرهنگىكى چهندين ههزار واژه يى دهنگ ده داته وه.
 گه لى جاران زوريكمان له پيناسه و داناسينى فهرهنگى كوردى بۇ
 كه سيكى بيانى، له جياتى نووسهريكى خاوهن چهندين كتىبى
 زهنگين و به نرخ، بالوره بيژيكي سهرشه قامى وهك هيماي نه ته وه يى
 خومان پيشكەش ده كەين. له كن زوريكمان شال و جامانه ي
 سهركرده يه كى نه خوينده وار زور پيرؤزتره له ههزاران لاپه ره
 نووسينى هزرى كه سهركرده يه كى ديكه له پيناو دؤزى كوردستاندا
 بهرهمى هيناون. ئەم نارېكېيانه ته نانه ت له ئاستى تاكه كه سيشدا
 به ئاشكرا لي مان سهرده دهن. بۇ وينه من له ژيانى رۇژانه مدا
 كه سانىكم بينيوه كه بۇ وينه له باتى هينانه وه ي بهرهمىكى ناوازه
 يان نووسهريكى گه وه بۇ سه لماندى ده و له مهندى زمانى كوردى، به
 گوزاره ي تووره و لاوازى وهك «رامكه به توركى ده بيته چى؟»، يان
 «زمانى فارسى بۇ هه موو وشه گه لى قاسپه، گاره، جيره، قيره و قيژه
 و ... هتد، هه ره ده لى سه دا» هاتوونه ته گو. زور كه سى كوردم ديوه
 كه به بيستنى رسته ي وه كوو «كورد مهرد و ميواندوسته» زور زياتر

شاگهشکه بووه تا ئه وهختی که باسی ئاسه‌واری شارستانییه‌تیکی ده ههزار ساله‌ی کوردستانیان بۆ کردوووه. یان بیستووومه کهسانی زۆر به ئاسانی گهنجینه‌ی شوینه‌واری ههزاران ساله‌یان ده‌ره‌یناوه و تالانفرۆشیان کردوووه، به‌لام له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی کابرای تالانچی بۆ وینه‌گو‌توو‌یه کورد له‌مامه‌له‌که‌له‌ره‌قن به‌توو‌ره‌یییه‌وه به‌رۆکی گرتوووه.

ئه‌گه‌ر به‌شوین میناکی له‌شیوه‌ی نموونه‌کانی سه‌ره‌وه‌ بگه‌رین، بینگومان زۆر نموونه‌ی دیکه‌شمان ده‌ست ده‌که‌وی که به‌ئاشکرا نیشاندده‌ن که په‌یوه‌ندی زۆرینه‌ی ره‌های مرو‌فی داگیرکراوی کورد له‌گه‌ل بنهما سه‌ره‌کییه‌کانی نه‌ته‌وه‌وه‌کوو خاک، دیرۆک، زمان، فره‌نگ، به‌رژه‌وه‌ندی گشتی و ... هتد، په‌یوه‌ندییه‌کی ساویلکه‌ و ناته‌واوه و له‌ئاکامدا نه‌ته‌ویبوونی زۆرینه‌ی ره‌های خه‌لک ناسیۆمالمیزیکی سه‌ره‌تایییه. به‌واتایه‌کی ده‌قیقتر، ره‌گه‌زه‌کانی نه‌ته‌ویبوونی له‌ناخی مرو‌فی کورددا هینده‌ کالن که ئه‌وپه‌ری ده‌توانن ناسیۆنالیزمی کوردی له‌بازنه‌یه‌کی ته‌سک و بچوو‌کدا پیناسه‌ بکه‌ن. یه‌کی له‌و چه‌مکانه‌ی که راوه‌سته‌کردن له‌سه‌ری ده‌توانی تا راده‌یه‌کی به‌رچاو بمانگه‌یینیته‌ ناخ و کرۆکی ناسیۆنالیزمی سه‌ره‌تایی بریتییه‌ له‌ده‌سته‌واژه‌ی «کوردایه‌تی». تاک، کۆمه‌له‌ و جفاکی کوردی له‌نه‌بوونی تیگه‌یشتنیکی گشتگیری تۆکمه‌ و یه‌کسان له‌چه‌مکی نه‌ته‌وه‌ و ناسیۆنالیزم، له‌که‌سایه‌تی ده‌سته‌واژه‌ی «کوردایه‌تی» و له‌ژیر ناوی ئه‌م دروشمه‌دا هه‌زاران رینباز له‌ناسیۆنالیزمی سه‌ره‌تایی سه‌رانه‌ه‌لداوه. هه‌تا ئیستاش به‌کاره‌ینانی «کوردایه‌تی» هه‌م وه‌کوو چه‌مک، هه‌م وه‌کوو

تیگه‌یشتن و ههمیش وهک دروشم له‌لایهن کهس و ریخستنی جیاوازی کورده‌وه له جۆر، شیواز، شوین و وهختی جیاوازدا ئاوبینه‌یه‌کی بالانمایه که ههموو نمونیه‌یه‌کی جۆراوجۆری ناسیونالیزی سهره‌تایی و دواکه‌وتوی کوردی تیدا ده‌بینری.

کوردایه‌تی هه‌تا ئیستاش ده‌مامکیکه بو حیزباتیکردن، زۆری له خیانته‌کانی کاروانی دژه‌داگیربوونی کوردستان به ناوی کوردایه‌تی ئەنجام دراون، زۆربینه‌ی شه‌ره‌ براکوژییه‌کانی کورد له‌پیناو کوردایه‌تیدا هاتوونه‌ته ئاراهه، گه‌لی سهردانه‌واندن و خۆفروشتن له‌ژیر ناوی کوردایه‌تیدا پیکهاتوون، ته‌نانه‌ت نسکو و شکسته‌کانیش هه‌ندی جار به پۆششی کوردایه‌تییه‌وه کراون، هاوکاری داگیرکه‌ران دژی پارچه‌کانی دیکه، قوربانیکردنی تیکۆشه‌ران، راکیشکردن و چاوساگی بو داگیرکه‌ران، چه‌واشه‌کردن و به‌لاریدا بردنی کاروانی دژه‌داگیربوون، به‌فیرودانی سامانی خوه‌زایی کوردستان و ... هتد، له‌ژیر ناوی کوردایه‌تیدا به‌روونی ده‌ریده‌خات که ته‌رازووی ناسیونالیزی کوردی چقاس به‌لای ناسیونالیزی سهره‌تاییدا خوار و لاسه‌نگه. ناسیونالیزی سهره‌تایی وهک ناریکییه‌کی ههم تاکه‌که‌سی و ههمیش کۆمه‌لایه‌تی له‌راستیدا نه‌ته‌نیا به‌رده‌وام سووککردنه‌وه‌ی کورده وهک نه‌ته‌وه، به‌لکوو له‌مپه‌ریکی گه‌وره‌شه له به‌رده‌م دۆزینه‌وه‌ی ریگه‌چاره‌ی راسته‌قینه‌ی پرسی داگیربوونی کوردستان. له‌م روویه‌وه تاکوو کورد تیگینی ناسیونالیزم راست نه‌کاته‌وه و چه‌مکه‌کانی به‌دروستی وه‌رنه‌گرئ، بیگومان نه‌ته‌نیا له ناریکی داگیربوون به‌ته‌واوی تیناگا، به‌لکوو ناتوانی چاره‌یه‌کی شیابیش بو

ئەم دۆزی داگیربوونە بدۆزیتەو. بەکورتی ناسیۆنالیزمی کوردی
 ھەرچی بەلایەنی ناسیۆنالیزمی راستەقینەدا ھەلکشیتەو دەتوانی
 پاشەکشە بە داگیربوون بکا و ھەرچی بەلای ناسیۆنالیزمی
 سەرەتاییدا لاسەنگ بیتەو ریگە بە سواربوونی زیاتری داگیرکاری
 دەدا. ھەر بۆیە کورد بۆ ئەوێ خەباتی دژەداگیربوونی بخاتە سەر
 ریبازیکی راست، پیویستە دوبارە بەو تیگە یشتنەدا بچیتەو کە تا
 ئیستا لە نەتەو و ناسیۆنالیزم ھەیبوو و دوبارە پیناسە یەکی
 راسکانی بۆ نەتەو و بیوون بنیان بنیتەو.

به‌ها بینرخه‌کان و به‌هاکانی بینرخي (و پیناسه‌ی سیاسیبوون)

وهک ده‌زانړی له هه‌ر جفاکینکدا ده‌ولت هه‌رچون تا راده‌یه‌کی زور زاده‌ی به‌هاکانی کومه‌لگه‌یه، به هه‌مان شیوه‌ش وهک بوونه‌وه‌ریکی جفاکی به‌هیز و به‌ده‌سه‌لات و به‌باندور هه‌میشه ده‌یه‌وی به‌سه‌ر ناراسته‌ی به‌هاکانی کومه‌لگه‌وه کاربگه‌ری خو‌ی هه‌بی. به واتا‌یه‌کی دیکه نه‌گه‌ر فره‌ه‌نگ به‌ کو‌ی هه‌موو به‌هاکانی جفاک بزاین، ده‌ولت هه‌م زاده‌ی فره‌ه‌نگی جفاکه و هه‌میش ده‌توانی له‌سه‌ر ناراسته‌ی فره‌ه‌نگی جفاک باندور بکا. هه‌رچند نه‌ندازه و ریژه‌ی نه‌م باندوره به‌پنی جوړ و تاییه‌تمه‌ندی ده‌ولت‌ته‌کان له هه‌ر کومه‌لگه‌یه‌کدا جیاوازه، به‌لام به‌گشتی ده‌توانین بلین که له هه‌ر کومه‌لگه‌یه‌کدا هه‌رچی ده‌ولت و فره‌ه‌نگیک زیاتر گریدراوی به‌کتری بن، هه‌م نه‌و ده‌ولت‌ته

زیاتر ده‌بیته ده‌ولت‌تیکي فره‌ه‌نگی (به مانای نه‌وه‌ی که به‌ گویره و هه‌لقولاوی به‌هاکانی فره‌ه‌نگی جفاک ده‌بی) و هه‌میش فره‌ه‌نگی کومه‌لگه‌ زیاتر به‌ره‌و فره‌ه‌نگیکي ده‌ولت‌تی (به واتای نه‌وه‌ی فره‌ه‌نگی که ده‌ولت‌ته به‌هاکانی دیاری ده‌کا) هه‌نگاو ده‌نی.

ئینجا ده‌ولت نه‌ته‌وه‌کانی سه‌رده‌ستی کوردستان نه‌ته‌نیا به‌ تو‌خی زاده و هه‌لقولاوی به‌هاکانی نه‌ته‌وه‌کانی سه‌رده‌ستن، به‌لکوو تا ئاستی فاشییه‌ت گریدراوی نه‌م به‌هایانه‌ن و خو‌یان به‌ نوینه‌ر، گه‌شه‌پیده‌ر و پاریزه‌ری فره‌ه‌نگی نه‌م نه‌ته‌وانه ده‌زان. به مانا‌یه‌کی دی هه‌موو فره‌ه‌نگه‌کانی سه‌رده‌ستی کوردستان فره‌ه‌نگی ده‌ولت‌تین و ده‌ولت نه‌ته‌وه‌کانی سه‌رده‌ستیش هه‌موویان ده‌ولت‌تی

فهره‌نگین. له‌م روویه‌وه ده‌توانین ب‌لین که داگیربوونی کوردستان له‌راستیدا به‌ستهری شه‌ریکی هاوکاتی کیانی کوردییه له‌گه‌ل ده‌وله‌ته فهره‌نگییه‌کان و فهره‌نگه ده‌وله‌تییه‌کانی سه‌رده‌ستی کوردستاندا. یه‌کێ له‌ ریبازه هه‌ره سه‌ره‌کییه‌کانی ده‌وله‌تانی سه‌رده‌ستی کوردستان بۆ سه‌پاندنی زیاتری داگیرکاری هه‌میشه به‌م شیوازه بووه که سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که به‌هاکانی نه‌ته‌وه‌ی سه‌رده‌ستیان بۆ نیو جفاکی کوردیدا شو‌ر کردووه‌ته‌وه، هه‌ولیشیان داوه که هه‌موو نرخ و به‌هاکانی ده‌وله‌تیش به‌سه‌ر ئه‌م جفاکه‌دا به‌سه‌پینن.

بیگومان ئه‌م به‌ها و نرخانه وه‌ک هه‌موو دیارده‌یه‌کی دیکه‌ی لیکه‌وته‌ی داگیربوون سه‌رچاوه‌ی دوئالیتیه‌یه‌کی نارێکی دیکه‌ن له‌نیو جفاکی کوردیدا. ئه‌م دوئالیتیه‌یه بریتیه‌یه له‌ دابه‌شبوونی کۆمه‌لگه به‌سه‌ر دوو به‌رده‌دا. به‌ره‌یه‌کیان بیئاگا له‌ داگیربوونی خۆی به‌هاکانی ده‌وله‌ت به‌ پیروژ ده‌زانی و به‌ هه‌ند وه‌ریانده‌گری و ملیان پیده‌دا. به‌ره‌ی دووه‌میش ئه‌و به‌شه‌ی جفاکه‌ که به‌ داگیربوونی خۆی ئاگایه و ده‌وله‌ت وه‌ک داگیرکهری خۆی ده‌زانی و به‌ دروستی به‌هاکانی ده‌وله‌ت وه‌ک دژه‌به‌ها چاو لیده‌کا و به‌رته‌کیان ده‌داته‌وه. ئه‌م به‌رته‌کدانه‌وه‌یه به‌ گویره‌ی راده‌ی هه‌ستکردن به‌ داگیربوون و ئه‌ندازه‌ی به‌جیه‌ینانی ئه‌رکی دژه‌داگیربوون ده‌توانی له‌لایه‌ن تاک و جفاکی کوردییه‌وه هه‌ر ئاستیکدا بیته‌ ئاراوه. به‌لام له‌ دراندنی په‌رۆیه‌کی بچووکی هیمایه‌کی ده‌سه‌لاتی سه‌رده‌سته‌وه بگره‌ هه‌تا چه‌ک هه‌لگرتن دژ به‌و ده‌سه‌لاته، له‌ هه‌ر ئاستیکیشدا بیته‌ ئاراوه

له چاو سيسته مى داگيركهر تاوانيكى گوره يه به ناوى سياسيبوون. به واتايه كى دى سياسيبوون برىتييه له و موركه كى كه دهولت نه ته وه كانى سهردهست بو پيناسه كى هر شيوازيكى به ره هئستكارى له هه مبه ر به ها بينرخه كانى ئه وان به كارى دينن. دهولت تانى سهردهستى كوردستان به كرده وه نيشانيان داوه به ئاسانى ئاماده ن له قريژترين تاوانه كومله لايه تيبه كان ببورن و تهنانهت له نيو جفاكى كورديدا په رهيانيش پنبه دن، به لام قهت ئاماده نين له تاوانى سياسيبوون خوښ بن. هليم يووسف له رومانيكيدا ئه م روانگه و هه لسوكه وته كى دهولت له رهفتارى كاربه دهستانى دهولت له گه ل چه ند به ندر كراو بكد ا به مجوره وينا ده كا:

«رووى قامكى كرده لاي راست و شهش كهس چوونه لاي راست. پياوانى چونه ك به م شيوه يه به وانيان راده بوارد: دزيش هه موو بو لاي راست، ئالووده كى هه شيش و كو كايين و ماده كى هوشبه ريش له لاي چه پى ئه وان به ريز بن، تهنيا كه سانى سياسى و گه وادانى دواروژ ليره دا بميننه وه»^{۱۷}. ئه م هه لسوكه وته و ئه م ديالوگه كورته كه گرته يه كى بچووكه له نيوان چه ند كه سى كى گيراو و به رپرسيكى ئه منى دهوله تدا، به لام له راستيدا ده توانى ديمه نيك له ژيانى هه ركام له ئيمه كى كورد بى كه هه ست به داگيربوونى خو مان ده كه ين و له چاوه ده سولات گه وادين. به واتايه كى دى، مبه سته به رپرسي ئه منى وه ك هيماي ده سولاتى سهردهست له سياسى ئه و

^{۱۷} رومانى درنده كى دهر و نم، حليم يووسف

کەسە کوردانەییە کە ژێانیان بە پێی بەهاکانی دەسەلاتی داگیرکەر نییە و سیاسیبوون لە کوردستانی داگیرکراودا بریتییە لە هەر جۆرە لادانی لە دەستەمۆیی داگیرکەر و هەرچە شە کاردانەویە ک لە هەمبەرە داگیربوون و بە کورتی بیریژی بە نرخە بیریژەکانی دەسەلات. بە هەمان شیوەش ئەوانە ی کە هەست بە داگیربوون ناکەن و بەها و نرخەکانی دەوڵەت وەک بەها و نرخێ ژێانی خۆیان قبوول دەکەن لە راستیدا تا ئەو پەری دیلبوون بەهای بێنرخکردنی خۆیان دەدەن.

کە وابوو، هەرکە سێکی کورد کە هەست بە بێدەستی دەکا، لە سەریەتی کە نەتەنیا لە هەموو بەها و نرخەکانی سەردەست بە گومانەویە بڕوانی، بە لکۆو بە بێبەها و بێنرخیش سەیریان بکا و بە هەند وەرگرتنی هەموو بەهایەکی بێنرخێ دەسەلات (ئەو رێباز و چەمکانە ی لە لای دەسەلات وەک بەها پێشکەش دەکرین) لە پێناو بێنرخکردن و بێبەهاکردنی زیاتری مروۆفی کورددا ببینی و بە کورتی بێتە سیاسی.

مالي ويران و ويزداني بيمار^{١٨}

به گريمانه وا بگرن كه ههر ئه مړو كوردستان له داگېربوون رزگاري ده بئ و چاره نووس و بهرپوه بهري كورد ده كه وېته ده ست خوئ. گه لو نارېكېيه كانى داگېربوون به ته واوه تى كورد به رده دهن، چقاس كورد له لېكه و ته كانى سالانى دريژى داگېربوون رزگاري ده بئ، نارېكېيه كانى داگېربوون تا كهى له گه ليدا ده ميننه وه؟ ... و هتد.

زور كهس پينان وايه كه ساته وه ختى رزگار بوونى كورد له داگېربوون يه كسانه به رزگار بوونى له گيروده بوون. به لام ئه وهى راستى بئ كورد هينده به نارېكېيه كانى داگير كه ران گيروده كراوه، هينده به ره و نارېكى شينو پراوه و هينده نارېكى ده رخوارد كراوه كه ته نانت دواى رزگار بوونيش به سالان نارېكېيه كانى داگېربوون لئى جيا نابنه وه و تا سالانىكى زور له گه ليدا ده ميننه وه و ده ژبن. داگيركارى كه له كوردستان جگه له ماليكى ويران هيچيكي نه هيشتووه ته وه، مروقى داگير كراوى كوردى به شيوازى په روه رده كردووه كه نه ته نيا ژيانى ئاسايى له بېر چووه ته وه، به لكوو جگه له نارېكى هيچى ديكهش فير نه بووه. نه ته وه كانى سه رده ستى كوردستان هه موويان ميژوويه كى سه دان ساله له نارېكى ژباون و داگيركارى و پاوانخوازى ئه وان جگه له نارېكى بو بنده سته كان هيچ به ره هميكي ديكهى نه بووه. له م به ينده دا كورد وه ك گه لئىكى

^{١٨} له ناوى كتبخى فاروق رفيع بغاوى ماليكى ليكتراز او و ويزدانئى بيمار و هرگير او ه

بندهستی ههرسی نه تهوه که له ماوهی سه د سائی رابردوودا به رپژهیهکی زۆر له نارپیکی گۆش کراوه و تا رادهیهکی زۆر له سروشتی خواهزایی خوی لادراوه. بیگومان ئەم رپژهیه که له ماوهی زیاتر له سه دهیهک له سه رۆح و ویژدان و میشکی کوردیدا که له که کراوه هینده گه ورهیه که ته نیا به کۆتاییهاتی داگیربوون کۆتایی پی نایی و رهنگه بو سالانیکی زۆری دواي رزگاربوونیش له دیاردهی گیرۆدهبووندا درپژه بکیشی و بهرهوام بی.

دهتوانین لهم زهمینهیهدا نمونهی باشووری کوردستان وهک نمونهیهکی بهرحهسته و بهرهست به میناک بینینهوه. دواي رزگاربوونی بهشیکی باشووری کوردستان له سیستهمی داگیرکهری عیراق زۆرینهیهکی رهها پیمان وابوو که هه موو نه هاهمه تیههکانی داگیربوون به تهواوی له سیمای باشوور ده ره و نه وه. ئە له ته سه ره رای ده رکه وتنی بهشیکی بهرچاو له خه سه له ته کانی ولاتیکی رزگار و گه لیکي ئازاد، به لام هه ر زوو ده رکه وت که له راستیدا باشوور مایکی ویرانه که له سه ر ئوبالیکی بیمار که وتوه. به ئاسانی دهتوانین بهشیکی زۆری ئەو نارپیکیانهی که له داگیرکهراندا بوونی هه به له هه له سوکه وتی به رپوه به رانی باشووردا بینین و تا رادهیهکی زۆر دهتوانین بلین که تیروانینی ده سه لاتدارانی باشوور بو فرمانه رای و بو خه لکیش له راستیدا جوړیکه له لاساییکردنه وهی هه مان ده سه لاتدارانی ده وه له ته داگیرکهره کانی کوردستان. ئە له ته جگه له مهش تیگه یشتن و دانووستاندن خه لک له گه ل ده سه لاتدا

هه مان تیگه یشتنی بندهسته بو سهردهست که به سالان له ژیر کارهگری داگیربووندا پنی راهاتوو.

هه رهک پیشتر گوتمان رزگاری له داگیربوون به مانای رزگاری له گیروده بوون نییه و رهنگه دهیان سال دواي رزگار بوونیش ئیمه نه توانین خو مان له و خئی و خهسله تانهی داگیرکه ران که به دهیان سال گیروده یان کردووین دهربازمان بی و هیچ گومانیک له و هدا نییه که رزگاری له داگیربوون ناتوانی به ته وای ئاسه واره کانی داگیرکاری له سیمای کورد بشوریته وه و ئه م ئاسه واران رهنگه به سالان له نیو کومه لگهی کوردیدا رهنگ بدنه وه و نارپیکی به رههم بهینن. دهقیقتر بلینن، کومه لگهی رزگار بووی کوردی له ئابنده دا، بو ماوه یهک له دوخی پهروه ردی سیستمی داگیرکه ردا ده مینیته وه و تا چهند وهختی که له وانه یه دهیان سال بخیه نی، مروقی کورد له باز نه یه ی که داگیرکه ر به سالان تیدا هیشتوو یه ته وه و پهروه ردی کردوو ده خولیته وه و له چوارچیوهی ئه و باز نه یه دا له هه موو چه مکه کانی ژبان ده روانی. له حالیکدا که دهسلاتی کوردی به هه مان تیگه یشتنی سهردهستانی پیشوو له فه رمان ره وایی ده روانن، به هه مان شیوه خه لکی ئاساییش به هه مان تیگه یشتنی بندهست بوونی پیشوو دهسلاتی کوردی ده بینن و له ئه نجامدا ئه وهی رووده دا بریتی ده بی له ژبان کردن له هه مان بارودوخی سهردهمی داگیربوون. هه ر بویه کورد ده بی هاوته ریب و هاوکاتی تیکوشان دژ به داگیربوون، به ئاراسته ی کالکردنه وهی گیروده بوون به خه سله ته کانی داگیرکه رانیس هه نگاو بنی و به واتایه کی دیکه به ر

لهوهی له داگیربوون رزگاری بئ، پتیویسته خوی له گیرۆدهبوون رزگار بکا. ئەگەرچی لهوانهیه کورد له دۆخی داگیربووندا نهتوانی به تهواوی بهر له ویرانکردنی مالی خوی له لایهن داگیرکه رانهوه بگری، بهلام بینگومان دهتوانی تا رادهیهکی زور به سه رکیشی و جله و داری رۆشنبیرانی راسته قینهی خوی پهروه رده بهکی خۆرسکی دهروونی و نیومالی پهیره و بکا تا لانیکه م ببیته خاوهن و یژدانیک که دهتوانی له دوارۆژدا بهشیکی زۆری نارپکییهکانی داگیربوون برهوینیتهوه. ئەگەر کورد نهتوانی بهم ئاقاره ههنگاو ههنگری به ئەگه ریکی زور له دوارۆژی رزگاربووندا ئەوهی که بوی ده مینیتهوه بریتی ده بی له مالیکی ویران و و یژدانیکی بیمار.

بزه و کزه‌ی هاوکات

ئه‌وه‌ی راستی بی ههر کیانیکی زیندوو چی وهک بوونه‌وه‌ریکی تاک و چی وهک کومه‌لگایهک له بوونه‌وه‌ره زیندوو‌ه‌کان له‌م جیهانه‌دا به شیوه‌یه‌کی سروشتی و ئاسایی به شکستی دژمنه‌کانی شاد ده‌بی و به سهرکه‌وتنیان نیگه‌ران. به‌لام پرسپاری، گه‌لو دۆخی کورد له‌م بواره‌دا به چی شیوازیکه؟. ئایا کورد ده‌توانی به شکستی دژمنانی شاد و به سهرکه‌وتنیان ناشاد بی؟. بو وینه ئه‌گه‌ر ئامه‌ریکا به مه‌به‌ستی گوشاره‌نیان بو سهر ده‌وله‌تی ئیران له تورکیا نزیك بیته‌وه، یان یه‌کیتی ئه‌وروپا بو رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی نزیکبوونی رووسیا له ئیران خو‌ی له عیراق نزیك بکاته‌وه، عه‌ره‌بستان بو پاشه‌کشه پیکردنی بزواتی شیعه‌گه‌ری یارمه‌تی ره‌وتی سونه‌بدات، رووسیا بو به‌رته‌کی هه‌ژموونی تورکیا هه‌ول‌بدات ئیران له ناوچه‌که به‌هیز بکات، له‌م حاله‌تانه و له دۆخه‌کانی هاوشیوه‌ی دیکه‌دا، گه‌لو کورد به‌گشتی ده‌بی خوشحال بی یان نیگه‌ران. گه‌ران به‌دوای به‌رسفی مه‌راقی له‌م شیوه‌یه‌دا ده‌مانگه‌یینیته یه‌کی له ناریکییه هه‌ره گه‌وره‌کانی ژبانی کیانی داگیرکراوی کوردی. له‌کاتی‌دا که تیروانین و مه‌راقی کو‌ی ئه‌ندامانی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک له‌مه‌ر هه‌رجۆره شکست و سهرکه‌وتن و هه‌رجۆره به‌هیزی و لاوازییه‌کی دژمنانی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه له یه‌ک شیواز و یه‌ک هه‌لو‌یستی هه‌ماهه‌نگدا خو‌ی ده‌نوبنی، به‌لام زورجار کورد له دۆخیکی ناریک و دژوازی وه‌هادا گیر ده‌کا که قه‌ت نازانی و ناتوانی سه‌بارت به‌که‌وتن یان هه‌ستانی داگیرکه‌رانی خو‌ی چۆنه هه‌لو‌یستیک وه‌ربگری.

هه‌موو که‌سی ده‌زانی که داگیرکه‌رانی کوردستان و پێرای هاوبه‌شی له داگیرکردنی کوردستان هه‌میشه له‌نیو خۆبانی‌شدا خالی جیاواز و به‌رژه‌وه‌ندی دژبه‌یه‌کی زۆریان هه‌بووه. ئه‌مجۆره په‌یوه‌ندییه‌ی داگیرکه‌ران له ره‌وتی هاوکیشه‌کانی رۆژه‌هلانی ناویندا به‌ جۆریکه که که‌وتنی هه‌رکامه‌یان هه‌ستانه‌وه‌ی ئه‌وی دی و به‌هیزی هه‌ر لایه‌نی لاوازی لایه‌نه‌که‌ی دیکه‌یانه. هه‌ر بۆیه هه‌موو کاتی ئه‌م داگیرکه‌ره ر‌کابه‌رانه هه‌ولیانداوه له‌باری هیزه‌وه به‌ سه‌ر په‌کدیدا بشکینه‌وه و له‌م ر‌کابه‌رییه‌شدا هه‌یچیان دوانه‌که‌وتوون. و ئه‌لبه‌ته له‌م نیوه‌نده‌دا زۆرجار کوردی ده‌سته‌وه‌ستان له‌نیو هاوکیشه‌کاندا له‌ به‌زین یان دابه‌زینی هیز و پینگه‌ی داگیرکه‌ریکدا ب‌یچاره‌یه و نازانی چۆن هه‌لۆیستیک بنوینی و ره‌نگه له‌ یه‌ک کاتدا و سه‌باره‌ت به‌ یه‌ک رووداو چه‌ندین دوئالیه‌ی جیاواز و ته‌نانه‌ت دژواز له‌نیو کورددا په‌یدا بکری. بۆ وینه به‌گریمانه وا بگرن ئه‌مرو هه‌وسه‌نگی نیوان ئێران و تورکیا به‌لای تورکیادا بشکیته‌وه. گه‌لۆ ده‌توانین ب‌لێین که کورد له‌هه‌مبه‌ر ئه‌م رووداوه کاردانه‌وه‌ی چۆن ده‌بی و ئایا کورد ده‌توانی سه‌باره‌ت به‌مه‌ یه‌ک هه‌لۆیستی هه‌بی؟. ب‌یگومان نا. سه‌یری دابه‌شبوونی جفاکی داگیرکراوی کورد بکه‌ن که چۆن به‌سه‌ر ئه‌م هاوکیشه‌یه‌دا په‌رش و بلاو ده‌بیته‌وه. جاری له‌نیو ئه‌و به‌شه له جفاکی کوردی که تهاونه‌ته‌وه و خۆیان له‌ چوارچیوه‌ی ئه‌و دوو ده‌وله‌ته‌دا ده‌بینن (ئه‌م به‌شه به‌شیکه‌ی به‌رچاوی کورد ده‌گرێته‌وه)، ب‌یگومان هه‌ستیکی جیاواز و دژبه‌ر دروست ده‌بی. با ئه‌م به‌شه‌ی کۆمه‌لگه‌ی کوردی وه‌لا بنین. له‌حالی‌کدا بۆ وینه کوردی

داگېرکراوى رۆژهه لات له كهوتنى ئېران وهك داگېرکەرى خۆى خۇشحال ده بى، كوردى باكوور به سەرکهوتنى تورکىيى داگېرکەرى خۆى نېگه رانه. ئەم ناکۆكېيە له نېوخۆى هەر پارچه يەكېشدا بوونى هه يه. له هه مان کاتدا كه ئەو به شهى كورد له باكوور كه خۆى به داگېرکراو ده زانى به شكستى تورکىيا شادمانه، ئەو به شه كهى دى كه تهاوه ته وه نېگه ران و خه مباره ...

ئەم حاله ته ده روونىيە دژوازه له هه موو پېكهاته كانى جفاكى كوردى و له هه موو بواره كانى ژيانى كۆمه لايه تى ئېمه دا به ئاشكرا ده بېنرى و ته نانه ت له سهرنجىكى ئاسايىشدا به روونى به دى ده كرى. له يارىيە كى فوتبۆلى نېوان يانه كانى تورکىيا و ئېرانه وه بگره، هه تاكوو شه رېكى گه وره ي وهك شه رى هه شت ساله ي ده وله تانى ئېران و عىراق، ئەنجامى هه موو ركا به رىيە كى داگېرکهرانى كوردستان برىتى ده بى له دابه شبوونى كورد له نېوان لايه نگرى و دژايه تى، نېگه رانى و شادمانى و كزه و بزەى هاوكات. به واتايە كى دىكه دابه شبوونى كوردستان هېنده نارېكه كه ته نانه ت ركا به رى و رقه به رى نېوان ئەوانىش ديسان هەر به دابه شبوونى زياترى كورد ته واو ده بى و هه ركام له وان سهرکه ون و هه ركاميان بنكه ون ئەنجامه كه ته نيا برىتى ده بى له به هېزبوونى هېزى داگېرکەرى سهر كوردستان و له نارېكېيە كى سه ير و سۆسره تدا راسه له ي په يوه ندىيە كانى داگېرکهران له نېوان ركا به رى و هاوكارىدا هه رچۆنىك بى، بېگومان به ئاراسته ي داگېرېوونى زياترى مروقى كورد و زياتر پته وبوونى سيسته مى داگېرکەرى كوردستان ده روا ت.

با له سۆنگهیهکی دیکهوه تهماشای په یوهندی نیوان داگیرکهران بکهین، به لکوو باشتر له دۆخ و چاره ی کورد له نیوان بهرداشی ئەم په یوهندیاندا تیبگهین. بینگومان هه رکهسیکی ژیر دهرکهوتنی ئاژاوه و شهر له نیوان دژمانیدا وهک دهرهفت دهبینی و پنی خو شحال دهبی و به پیچهوانهوه ریکهوتن و هاوکاری نیوانیشیان به مهترسی له سهر خوی دهزانی و پنی نیگهران دهبی. گهلۆ ئیمه ی کورد له کویی دژمانیه تی یان دۆستایه تی داگیرکهراندا وهستاوبن و له هه رکام لهم دۆخانهدا چاره مان چیه و کامه یان به سوودی ئیمه یه؟. کارل مارکس قسه یه کی هه یه که رهنگه له تیروانی نیی ئیمه کاریگه ری هه بی. مارکس ده بیژێ «سیاسه تمه داران له ئەگه ری ریکه وتندا مالمان دهستینن و له ئەگه ری ریکه وتندا گیانمان»^{١٩}. به پنی ئەم قسه یه ی مارکس له وهلامی پرسه که ی پیشوودا ده بی بلین باشتره داگیرکهران نیوانیان باش بی. به لام ئاشکرایه که ئەم بۆچوونه ی مارکس سه بارهت به په یوهندی نیوان سیاسه تمه دارانی دهوله تدار و خه لکی ژیر دهسه لاتنی دهوله ته کان گوتراوه. ئەگه ره له چاوی کهسیکی داگیرکراوه وه بروانین، به و پنیه ی که کورد دهوله تی خوی نییه و به و مانایه ی که مارکس مه به ستیه تی سیاسیه کانی سه رده ستی کوردستان نه دهوله تدارانی کورد، به لکوو داگیرکهران و تالانکه رانی کوردستانن و ههروه ها به پنی ئەزموونی سه د ساله ی داگیربوونی کوردستان، له ئەگه ری

^{١٩} سه رمایه، کارل مارکس

رېککه وتندا نه ته نیا مان، به لکوو مان و حالی کورد پیکه وه تالان ده کهن و له رېکنه که وتنیشدا دیسان حال و مالی کورد تالان ده کهن. به واتایه کی دیکه گشتاندنی قسه که ی مارکس له سهر کورد بینگومان هه له یه کی گه وره یه و نه گهر بمانه وی ئه م گوته یه شیایو بارودوخی داگیربوونی کوردستان راست بکه ینه وه و دایرپژینه وه ده بی به مجوره ریکی بکه ینه وه که سیاسییه کان (سی سهردهستی کوردستان) له نه گهری رېککه وتندا گیان و مالمان ده ستینن و له نه گهری رېکنه که وتنیشدا دیسان گیان و مالمان ده ستینن. که و ابوو هه رجوره کزه و بزه یه کی هاوکاتی کورد له نه جامی به زین و دابه زین، به هیزبوون و لاوازبوون و لیکنالان و پیکه له چوونی نیوان لایه نه جیاوازه کانی سیسته می سهردهستی کوردستان بینگومان هه له یه و ده بی کورد تیبگات که نه گهر داگیرکه ران له گهل یه کنریدا به باشی و ته بایی بژین، وه ک گه له که متیاری له سهرخو سهر ده که نه که لاکی کوردستان و هاوئا هه ننگتر پرۆسه ی داگیرکاری به رپوه ده به ن و نه گهریش ببیته شهر و ناژاوه له نیوانیاندا، بینگومان ئه و شهره شهر ی دوو ماره له نیوان هیلانه ی چوله که دا و کئ بی نه زانی هیلانه و چوله که کوردستان و کورده. هه ر بویه پیویسته کورد وه ک قهواره یه کی یه کپارچه و به یه ک چاو پروانیتته په یوه ندییه کانی نیوان گه مه که رانی سیسته می سهردهستی کوردستان و سهره رای خو دهر باز کردن له م دونالیتته دژوازه هه همیشه به چاوی گومانه وه سهیری ئه م په یوه ندییانه بکات.

ناریکی مهزن و شه‌ری مهزن (پاشگوتن)

ئەوێ راستی بێ ئەو ناریکیانە‌ی که تا‌کوو ئیستا با‌سمان لێ‌وه کردوون بە‌شیکێ زۆر زۆر بچووکن له چه‌وتییه‌کانی داگیربوونی کوردستان. دیارده‌ی داگیربوونی کوردستان بینگومان یه‌کیکه له ده‌گمه‌نترین جوړه‌کانی داگیربوون له ته‌واوی میژووی مرو‌قا‌یه‌تیدا و زۆرت‌رین ناریکی له‌نیو جفاکی داگیرکراودا به‌ره‌م هیناوه. به واتایه‌کی ده‌قیق‌تر ئە‌گه‌ر خودی دیارده‌ی داگیربوون بو‌ گه‌لانی دیکه‌ی ئە‌م جیهانه‌ کیشه و ناریکیه‌کی مه‌زن بووبی، بو‌ نه‌ته‌وه‌ی کورد زیاتر له‌ ناریکی، بو‌ خوی ژێ‌ده‌ر و چا‌وکی گه‌لێ ناریکی گه‌وره و گچکه‌یه. بازه‌ی ئە‌م ناریکیه‌ هینده‌ گشتگیر و به‌رفراوانه‌ که هه‌ر له‌ قه‌ده‌خه‌کردنی تییکی زمانی کوردی (تیی وه‌ک «ئ» و «ف» له‌ رۆژه‌لات به‌ شیوه‌یه‌کی نافه‌رمی و تیی وه‌ک «خ» و «ق» له‌ باکوور به‌ فه‌رمی قه‌ده‌خه‌ن) ده‌ست پێ‌ده‌کا، هه‌تا‌کوو ده‌گاته‌ قه‌ردنی به‌کۆمه‌لی مرو‌قی کورد(ئه‌نفال له‌ باشوور، جیهاد له‌ رۆژه‌لات، گه‌لیبی زیلان له‌ باکوور). له‌ سانه‌وه‌ختی گه‌رابه‌ستن له‌ هیلکه‌دانی دایکه‌دا(هه‌موو مندائیکی کورد به‌ر له‌وه‌ی له‌دایک بێ ناوه‌ ره‌سه‌نه‌کانی زمانه‌که‌ی خوی لێ سه‌ندراوه‌ته‌وه) تا‌کوو سالانیکی دوا‌ی مردنیش(شکاندنێ کیلی گۆر، ده‌ره‌ینان و بی‌ریزی به‌ لاشه‌ی مردووی کورد و ... کاریکی له‌پیشینه‌ی هه‌موو داگیرکه‌رانه) هه‌موو چرکه‌کانی ته‌مه‌نی مرو‌قی کورد داده‌پۆشی...

له‌م کۆلۆنییه‌ که له‌راستیدا قوربانگایه‌کی گه‌وره‌ی هاوبه‌شی نه‌ته‌وه‌ پوانخوازه‌کانی سه‌رده‌ستی کوردستانه، له‌و که‌سه‌ی که قه‌ت هه‌ست

به داگيربوونى خوى ناگا تاكوو ئهو شوړشگيرهى كه بهگژ داگيربووندا دهچيتهوه، همومومان قوربانين و ههر كهسى بيههوى قوربانى بدوزيتهوه وهك موزهفهري سوبحدهم^{۲۰} له «دواهمين ههنارى دنيا»سى بهسهر دى و له گهران به دواى سهرياسيكدا^{۲۱} بيگومان چهندين سهرياسى ديكه دهدوزيتهوه. محهمد ئوزون ئهم بارودوخه نارېكه به رستهگهلى وهك «بندهستى مالويرانييه، زمانى مروقى بندهست كلوم كراوه، دهستى زنجير كراوه، نه دهتوانى قسه بكات و نه بنووسيت»^{۲۲} شروقه دهكا. نارېكى داگيركراوى و بندهستبوون پهتايهكه كه بهشوين خويدا ههزاران نهخوشى ديكهى بو كومهلگهى كوردى هيناوه و لهراستيدا دايكى گشت نارېكېيەكانى جفاكى بندهستى كورده. ههر بويه ئهمرو يا سبهى ههر دهبى ئيمه بو رزگارى لهم نهخوشيانهدا بهسهر نارېكى دايكدا سهركهوين. همميشه له داگيركه ر وهك بوونهوهريكى نارېك پروانين و لهمهر ئهو بگهينه ئهو رق و نهفرهتهى كه رهفيق سابير گوتهنى «تا خاكى له خاچدراو و ئاو و ميژوو و ئاسمانى داگيركراومان – نهستينمهوه – له سروشتى ئينسانيتان بهگومانم – له هاوسىيى و له ناسينتان – پهشيمانم – پهشيمانم»^{۲۳}.

۲۰ پهكى له كسانيهتپيه سهركهيكهكانى رومانى دواهمين ههنارى دنيا

۲۱ ناولى كوركهى موزهفهري سوبحدهم و دوو كسى ديكه له دواهمين ههنارى دنيا

۲۲ رومانى هارارى ديچله، محهمد ئوزون

۲۳ ديوانى رهفيق سابير

لەم ریبازەدا ئەگەر ئیستا بۆمان ناگرێ لەسەر زەوی بە سەریدا زال
 بێن، لانیكەم دەبێ لە رۆحی خۆماندا بەگژیدا بچینهوه و ناخی
 خۆمانی لێ بستینینهوه. بە رۆح و بە میشک لە بوونەوهەری
 داگیرکەر و دیاردەى داگیربوون خۆمان جیا بکەینهوه و بە سەریدا
 سەربکەوین و لەم رینگایەدا بەردەوام ئەم قسەیهی محەمەد ئوزون
 بکەینه پێوهی ژيانى رۆژانەمان کە دەلێ: «سەرنەکەوتن برینیکى
 غەدارە کە هیدی هیدی بریندارەکەى خۆى دەکوژیت، وتەى مرۆقى
 سەرنەکەوتوو هیدی هیدی بزر دەبیت، زەمەن و سەردەمەکەى
 دەکەونە بەر شەپۆلى زەمەن و لەناو دەچن، مرۆقى سەرنەکەوتوو نە
 وشەبەکى دەمینیتەوه و نە میژوویەک. لەناوچوون هەر بۆ خۆى لە
 ناوەکەبەوه دیارە، مردنە. دەنگى مرۆقى مردوو نابیستریت و
 ناتوانیت هەست بە هەناسەى بکەیت»^{۲۴}. بە واتایەکى دى، ئیمە
 دەبى پێش هەموو شتى بێنە «کوردیکى ئازاد»^{۲۵} و بەردەوام لە
 ناخی خۆماندا «کەرنای جەنگ»^{۲۶} لێدەین، کەرنای جەنگیکى
 پیرۆز و نەمر ...

۲۴ رۆمانى هاوارى دیچلە، محەمەد ئوزون

۲۵ دەستەواژە و کتێبیک بە هەمان ناو لە عەبدولاً ئۇجالان

۲۶ سەردێرى هەلبەستیکى عەبدولاً پەشینۆ لە دیوانى شەر نییه خەرتان پێوه نەبێم

NARÊKÎ YÊN DAGÎRBÛNÊ

JÎRO ZAGROS